

สามก๊ก ตอน กวนอู ไปรับราชการกับโจโฉ

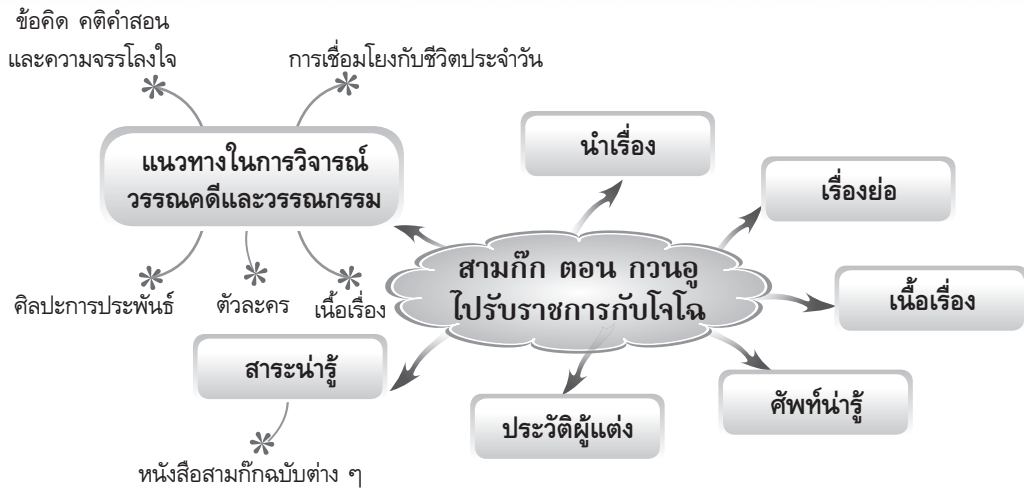
หน่วยการเรียนรู้ที่

๓

ตัวชี้วัดช่วงชั้น

๑. อ่านออกเสียงบทร้อยแก้วและบทร้อยกรองได้อย่างถูกต้อง ไพเราะ และเหมาะสมกับเรื่องที่อ่าน ท ๑.๑ (ม. ๔-๖/๑)
๒. ตีความ แปลความ และขยายความเรื่องที่อ่าน ท ๑.๑ (ม. ๔-๖/๒)
๓. วิเคราะห์และวิจารณ์เรื่องที่อ่านในทุก ๆ ด้านอย่างมีเหตุผล ท ๑.๑ (ม. ๔-๖/๓)
๔. คาดคะเนเหตุการณ์จากเรื่องที่อ่านและประเมินค่าเพื่อนำความรู้ความคิดไปใช้ตัดสินใจแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต ท ๑.๑ (ม. ๔-๖/๔)
๕. วิเคราะห์ วิจารณ์ แสดงความคิดเห็นโต้แย้งเกี่ยวกับเรื่องที่อ่าน และเสนอความคิดใหม่อย่างมีเหตุผล ท ๑.๑ (ม. ๔-๖/๕)
๖. วิเคราะห์และวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมตามหลักการวิจารณ์เบื้องต้น ท ๕.๑ (ม. ๔-๖/๑)
๗. วิเคราะห์ลักษณะเด่นของวรรณคดีเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของสังคมในอดีต ท ๕.๑ (ม. ๔-๖/๒)
๘. สังเคราะห์ข้อคิดจากวรรณคดีและวรรณกรรมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ท ๕.๑ (ม. ๔-๖/๔)

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้

ประโยชน์จากการเรียนรู้

๑. ได้อ่านวรรณคดีมรดกที่เป็นยอดของความเรียงนิทาน
๒. รู้จักลักษณะนิสัยของตัวละครสำคัญในเรื่องสามก๊ก
๓. ได้ข้อคิดที่เป็นประโยชน์และสามารถนำไปปรับใช้กับชีวิตจริง

ชวนคิด ชวนตอบ

๑. นักเรียนรู้จักตัวละครสำคัญจากเรื่องสามก๊กตัวใดบ้าง มีนิสัยอย่างไร
๒. นักเรียนคิดว่าคนที่มีลักษณะนิสัยอย่างไรที่ควรเอาเป็นแบบอย่าง

นำเรื่อง

สามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แต่งเป็นสำนวนร้อยแก้ว ความเรียงนิทานที่แปลงจากต้นฉบับภาษาจีน ส่วนตอนที่นำมาให้ศึกษานี้เป็นตอนกวนอูไปรับราชการกับโจโฉ ซึ่งคัดมาจากหนังสือสามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เล่มที่ ๑ ซึ่งเนื้อหาตอนนี้อยู่ในตอนที่ ๒๒ ของเล่ม

หนังสือ “สามก๊ก” ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) แปลนี้ ได้รับการยกย่องจากวรรณคดีสโมสรในรัชกาลที่ ๖ ว่าเป็นยอดแห่งความเรียงนิทาน เนื่องจากความที่แปลนั้นชัดเจน ใช้ภาษาได้ไพเราะงดงามสละสลวยและได้อรรถรส มีลักษณะพิเศษเฉพาะ จนกระทั่งกลายเป็นแบบฉบับในการแปลหนังสือพงศาวดารและบันเทิงคดีของจีนเรื่องอื่น ๆ ในสมัยต่อมา อีกทั้งเนื้อเรื่องของสามก๊กนั้นยังเป็นต้นเค้าของวรรณคดีไทยบางเรื่องอีกด้วย

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพได้ทรงอธิบายถึงความมุ่งหมายในการแต่งไว้ว่า “หนังสือสามก๊กไม่ใช่เป็นพงศาวดารสามัญ จีนเรียกว่า “สามก๊กจี” แปลว่าจดหมายเหตุเรื่องสามก๊ก เป็นหนังสือซึ่งนักปราชญ์จีนคนหนึ่งเลือกเอาเรื่องในพงศาวดารตอนหนึ่งมาแต่งขึ้น โดยประสงค์จะให้เป็นเรื่องตำราสำหรับศึกษาอุบายการเมืองและการสงคราม และแต่งตัวอย่างยิ่ง จึงเป็นหนังสือเรื่องหนึ่ง ซึ่งนับถือทั่วไปในประเทศจีนและตลอดไปจนถึงประเทศอื่น ๆ”

เรื่องย่อ

สามก๊ก เริ่มเรื่องตั้งแต่ครั้งที่ประเทศจีนแตกแยกออกเป็นสามก๊ก ในสมัยพระเจ้าเลนเต้ขึ้นครองราชย์เมื่อปี พ.ศ. ๓๑๑ เนื่องจากพระเจ้าเลนเต้ที่นั้นปราศจากความสามารถ หลงเชื่อพวกขันทีในราชสำนักจนเป็นเหตุให้พวกขันทีกำเริบ การปกครองแผ่นดินจึงวิปริตผันแปรและเกิดโจรผู้ร้ายชุกชุม

เมื่อพระเจ้าเลนเต้สิ้นพระชนม์ลง ราชบุตรองค์ใหญ่ชื่อหองจูเปียนได้รับรัชทายาท นางโฮเฮามเหสีผู้เป็นชนนีเป็นผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน เป็นเหตุให้บ้านเมืองเกิดจลาจลขึ้น สามพี่น้องร่วมสาบาน เล่าปี่ กวนอู และเตียวหุย พร้อมด้วยตั้งโต๊ะเข้าปราบจลาจลได้สำเร็จ และยกหองจูเหียบ ราชบุตรองค์เล็กขึ้นเป็นพระเจ้าแผ่นดิน ทรงพระนามว่า พระเจ้าเหียนเต้ เล่าปี่ถูกแต่งตั้งไปปกครองเมืองอันห้อก้วน ซึ่งเป็นเมืองขึ้นเล็ก ๆ โดยมีเตียวหุยและกวนอูติดตามไปด้วย ราษฎรในเมืองอันห้อก้วนสรรเสริญเป็นอันมาก

ตั้งโต๊ะได้เป็นเซียงก๊กสำเร็จราชการแผ่นดิน และทำการกบฏ พระเจ้าเหียนเต้จึงต้องทิ้งเมืองหลวงหลบหนีไป พร้อมมีรับสั่งให้หาโจโฉ โจโฉนั้นเป็นคนฉลาด แต่มักทำการตามอำเภอใจ ทำให้พระเจ้าเหียนเต้คับแค้นใจจนต้องขอให้ผู้ที่มีความจงรักภักดีช่วยกำจัดโจโฉ หัวเมืองที่มีกำลังและมีได้เป็นพรรคพวกของโจโฉก็ถือว่าโจโฉเป็นศัตรูของพระเจ้าแผ่นดิน เวลาโจโฉมีกองทัพมา รับสั่งพระเจ้าเหียนเต้ต้องออกไปถึงหัวเมืองที่เป็นข้าศึก หัวเมืองเหล่านั้นก็เคารพบนอบต่อท้องตรา ทำให้โจโฉนั้นยังมีชัยชนะปราบหัวเมืองได้มาก

โจโฉต้องการปราบปรามเล่าปี่ซึ่งมีอำนาจอยู่ทางตอนเหนือ เล่าปี่พยายามเอาชนะโจโฉแต่ก็ไม่สำเร็จ จนกระทั่งได้ขงเบ้งมาเป็นที่ปรึกษา ประจวบกับได้ซุนกวนผู้มีอำนาจทางทิศตะวันออกมาเป็นพันธมิตร ทำให้สามารถต่อสู้กับกองทัพโจโฉจนได้รับชัยชนะ ต่อมาเล่าปี่และซุนกวนเกิดบาดหมางกัน ส่งผลให้เกิดการรบเป็นสามฝ่าย แยกแยกเป็นสามก๊ก คือ วุยก๊กของฝ่ายโจโฉ จ๊กก๊กของฝ่ายเล่าปี่ และง่อก๊กของฝ่ายซุนกวน แต่ละก๊กต่างรบราแย่งชิงความเป็นใหญ่ยาวนานกว่า ๖๐ ปีถึงจะรวมแผ่นดินทั้งสามก๊กไว้เป็นหนึ่งเดียว

สามก๊ก ตอน กวนอูไปรับราชการกับโจโฉ ที่นำมาให้ศึกษานี้ มีความเป็นมากกว่าถึงตอนที่โจโฉยกกองทัพมาตีเมืองซีจิ๋วของเล่าปี่ได้ ก็ยกทัพมาตีเมืองแท้ฝื่อของกวนอู ซึ่งขณะนั้นกวนอูอยู่รักษาเมืองและดูแลภรรยาทั้งสองของเล่าปี่ โจโฉต้องการให้กวนอูมาอยู่รับราชการด้วยจึงหาหนทางให้กวนอูออกจากเมือง จากนั้นจึงให้กองกำลังทหารล้อมกวนอูไว้ แล้วให้เตียวเลี้ยวทหารเอกใช้ความคืบเคยครั้งที่กวนอูเคยช่วยชีวิตไว้เจรจาเกลี้ยกล่อม แต่กวนอูก็ไม่ยอมเพราะมีใจซื่อสัตย์ภักดีกับเล่าปี่เป็นที่สุด เตียวเลี้ยวจึงใช้ปัญญาเจรจาด้วยการยกโทษสามประการหากกวนอูยังขัดขืนจะไม่ไปอยู่กับโจโฉ กวนอูถึงยอมแต่ก็มีเงื่อนไขแลกเปลี่ยนสามข้อ คือ ขอเป็นข้ารับใช้พระเจ้าเหี้ยนเต้ไม่ใช้รับใช้โจโฉ ขอเบี่ยงหัวัดของเล่าปี่ให้ภรรยาทั้งสองของเล่าปี่ และขอไปหาเล่าปี่ทันทีที่ทราบว่าจะอยู่ที่ใด แม้โจโฉจะไม่พอใจเงื่อนไขของกวนอูนักแต่ก็ยินยอมเพราะคิดว่าวันหนึ่งกวนอูจะต้องเปลี่ยนใจมาภักดีต่อตน

โจโฉพยายามดูแลเลี้ยงดูกวนอูและภรรยาของเล่าปี่อย่างสุขสบาย แต่กวนอูก็มิได้หลงใหลกับความสุขที่โจโฉจัดสรรให้ กวนอูยังคงมีความซื่อสัตย์อย่างเสมอต้นเสมอปลายจนโจโฉนึกน้อยใจ แต่ก็เชื่อว่าคนกตัญญูอย่างกวนอูจะต้องอยู่ตอบแทนคุณของตนก่อนที่จะคิดหนีไปไหน

สามก๊ก ตอน กวนอูไปรับราชการกับโจโฉ

เจ้าพระยาพระคลัง (หน)

ฝ่ายโจโฉในเวลากลางคืนนั้น คุมทหารเข้าตีเอาเมืองเสียวพ่ายได้ แลยกกองทัพไปตีเมืองซีจิ๋ว แลบีต๊ก บิฮอง กันหยง ซึ่งเล่าปี่ให้รักษาเมือง จึงคิดกันว่า ท้าโจโฉยกมาครั้งใหญ่หลวงนัก เห็นเราจะต้านทานมิได้ ก็พากันหนีออกจากเมือง แต่ต้นเต้งเห็นจวนตัว จึงเปิดประตูเมืองออกไปรับโจโฉให้เป็นความชอบไว้ โจโฉเห็นดังนั้นก็มีความยินดียกทหารเข้าไป จึงกำชับทหารมิให้ทำอันตรายแก่ชาวเมือง แล้วปรึกษาแก่ทหารทั้งปวงว่า เราจะยกกองทัพไปตีเอาเมืองแท้ฝื่อ ท่านทั้งปวงจะเห็นประการใด

ขุนสกกจึงว่า ข้าพเจ้ารู้จักตติศัพท์ว่า เล่าปี่ให้กวนอูรักษาครอบครัวอยู่เมืองแท้ฝื่อ ซึ่งท่านจะยกกองทัพไปตีนั้นควรนัก ถ้าละไว้แล้ววันเสียวก็จะยกมาพาเอาครอบครัวเล่าปี่ไป โจโฉจึงตอบว่า อันกวนอูนั้นมีฝีมือกล้าหาญชำนาญในการสงคราม เราจะใคร่ได้ตัวมาเลี้ยงเป็นทหาร เราจะแต่งคนให้ไปเกลี้ยกล่อมกวนอูจึงจะได้ กุยกแฉจึงว่า อันน้ำใจกวนอูนั้นซื่อสัตย์ต่อเล่าปี่นัก ซึ่งจะให้คนไปเกลี้ยกล่อมเห็นกวนอูจะมีลงใจด้วย แลผู้ใดซึ่งจะไปเกลี้ยกล่อมนั้นกวนอูก็คงจะฆ่าเสีย

เตียวเลี้ยวจึงว่า ข้าพเจ้ากับกวนอูได้รู้จักกันมา ครั้งนี้ข้าพเจ้าจะขออาสาไปเกลี้ยกล่อมกวนอูให้ได้ เทียหยกจึงว่า ซึ่งเตียวเลี้ยวจะรับอาสาไปเกลี้ยกล่อมกวนอูนั้น เห็นกวนอูจะไม่มา ข้าพเจ้าจะขออาสาล่อลวงให้กวนอูออกจากเมืองแท้ฝื่อแล้ว ถ้าเห็นกวนอูลิ้นความคิดลงเมื่อใด จึงให้เตียวเลี้ยวไปเกลี้ยกล่อมเห็นจะได้โดยง่าย

โจโฉจึงถามเตียหยกว่า ท่านจะคิดล่อลวงประการใด เตียหยกจึงว่า ท่านจับทหารเล่าปี่ไว้ได้เป็นอันมาก จงให้บำเหน็จรางวัลให้ถึงขนาด แล้วสั่งให้ทำตามคำเรา จึงปล่อยเข้าไปในเมืองให้บอกข่าวหนีกลับมาได้ ถ้าเราจะทำการก็ให้เป็นไส้ศึกอยู่ในเมือง แล้วให้แต่งทหารไปรบล่อ ถ้ากวนอูไล่ออกมานอกเมืองแล้ว จึงให้ทหารซึ่งซุ่มอยู่ทั้งสองข้างล้อมไว้ จึงแต่งให้ผู้มีสติปัญญาไปเกลี้ยกล่อมกวนอูเห็นจะได้โดยง่าย โจโฉเห็นชอบด้วย จึงให้เอาทหารเล่าปี่ซึ่งจับไว้ได้นั้นประมาณสี่สิบคน แล้วให้บำเหน็จรางวัลเป็นอันมาก จึงสั่งเนื้อความตามคำเตียหยกว่าทุกประการ ทหารทั้งปวงก็เข้าไปหากวนอูในเมืองแท้ฝื่อ แล้วบอกว่า ข้าพเจ้าหนีโจโฉมาได้ กวนอูได้ฟังดังนั้นก็มีความสงสัย จึงเอาไว้ใช้สอยอยู่

ครั้นเวลาสามยาม โจโฉจึงให้แฮหัวตุ้นคุมทหารห้าพันเป็นกองซุ่ม แล้วสั่งซิทหลงกับเคาหว่า ถ้ากวนอูไล่แฮหัวตุ้นออกมาก็ให้ยกทหารตั้งสกัดไว้คอยรบป้องกันอย่าให้กวนอูเป็นอันตราย นายทหารทั้งสามคนก็ยกไปเมืองแท้ฝื่อ โจโฉก็คุมทหารยกตามไปตั้งอยู่แต่ไกล แฮหัวตุ้นคุมทหารมาตั้งอยู่ใกล้เชิงกำแพงเมืองแท้ฝื่อ

ฝ่ายกวนอูเห็นกองทัพมาตั้งประชิดอยู่ดังนั้นก็มิได้ยกออกรบพุ่ง ให้ทหารขึ้นรักษาหน้าที่ไว้มั่นคง แฮหัวตุ้นมิได้เห็นกวนอูยกออกมารบ จึงให้ทหารเลวร้องต่อล่อต่อกวนอูเป็นข้อหยาบซ้ำ

กวนอูได้ยืนดั่งนั้นก็โกรธ จึงคุมทหารสามพันเปิดประตูเมืองออกมารบแสบหัวตันได้ลิบเพลง แสบหัวตันแกล้งชักม้าหนี กวนอูมิได้รู้กลอุบายก็ขับม้าไล่ไปทางไกลเมืองประมาณสองร้อยเส้น กวนอูได้คิดขึ้นมากลัวว่าทหารโจโฉจะยกเข้าทำร้ายเมืองแท้ฝีมือ จึงพาทหารกลับมา

พอได้ยินเสียงประทัด แล้วแลเห็นเคาทุกับซิทหลงคุมทหารออกมารบสกัดไว้ทั้งซ้ายขวา กวนอูก็ขับม้าเข้ารบพุ่งเป็นสามารบ ซิทหลง เคาทุก็รับรองป้องกันอยู่ กวนอูจะกลับเข้าไปในเมือง พอพบแสบหัวตันคุมทหารมารบอ้อมสกัดทางไว้ ซิทหลงกับเคาทุก็รีบตีกระหนาบเข้ามา กวนอูนั้นป้องกันลูกเกาทัณฑ์ไว้เป็นสามารบ จะกลับเข้าเมืองก็ไม่ได้ จะหลีกไปทางซ้ายขวาทหารก็หุนหันเข้ามาแต่รบป้องกันอยู่นั้นจนใกล้พลบค่ำ กวนอูอดโรยกำลังลง จึงคุมทหารหนีไปถึงเนินเขาแห่งหนึ่งก็ขึ้นหยุดพักอยู่บนเขานั้น แสบหัวตัน ซิทหลง เคาทุเห็นดั่งนั้นก็คุมทหารเข้าล้อมเชิงเขาไว้

ฝ่ายทหารเล่าปีซึ่งเข้าไปหา กวนอูนั้น ครั้นเวลาพลบค่ำมิได้เห็น กวนอูกลับเข้าเมือง ก็ชวนกันเปิดประตูออกมาหวังจะรับโจโฉ ม้าใช้เห็นดั่งนั้นก็เอานือความมาบอกแก่โจโฉ โจโฉมีความยินดีก็คุมทหารเข้าเมืองแท้ฝีมือ แล้วให้เอาเพลิงเผาเมืองขึ้น หวังจะให้ กวนอูเสียน้ำใจ จึงสั่งให้ทหารรักษาครอบครัวเล่าปีไว้จงดี แล้วโจโฉก็กลับมาเกณฑ์ทหารหุนหันเข้าล้อม กวนอูไว้ กวนอูเห็นแสงเพลิงในเมืองสว่างขึ้นก็ตกใจ คิดถึงครอบครัวเล่าปี จึงคุมทหารลงมาถึงเชิงเขา ทหารโจโฉรบสกัดไว้ลงมามีได้ แล้วรื้อกลับขึ้นบนเขาเป็นหลายครั้ง จนรุ่งขึ้น กวนอูจึงขี่ม้าพาทหารลงไปใกล้จะถึงเชิงเขา พอเห็นเตียวเลี้ยวขี่ม้าถือง้าวเข้ามา กวนอูจึงถามว่า ท่านจะมารบกับเราหรือ เตียวเลี้ยวจึงตอบว่า ข้าพเจ้าจะมารบกับท่านหาไม่ได้ ซึ่งข้าพเจ้าขึ้นมานี้หวังจะแทนคุณท่าน แล้วเตียวเลี้ยวก็ลงจากม้าเอาง้าวนั้นวางไว้เข้าไปค้ำับ กวนอู กวนอูเห็นดั่งนั้นก็ลงจากม้ารับค้ำับเตียวเลี้ยว แล้วถามเตียวเลี้ยวว่า โจโฉใช้มาเกลี้ยกล่อมเราหรือ เตียวเลี้ยวจึงตอบว่า ท่านได้มีคุณช่วยชีวิตข้าพเจ้าไว้บัดนี้ท่านมีความทุกข์ใหญ่หลวง ข้าพเจ้าจึงอุทิศสำหรับขึ้นมาหวังจะแทนคุณท่าน

กวนอูจึงถามว่า ท่านคิดถึงคุณเรานั้นจะขึ้นมาช่วยเป็นกำลังเราหรือ เตียวเลี้ยวก็ว่าหาไม่ได้ กวนอูจึงว่า ท่านจะมาเกลี้ยกล่อมและช่วยเราหาไม่ได้ ซึ่งท่านขึ้นมาด้วยเหตุสิ่งใดเล่า เตียวเลี้ยวจึงตอบว่า ท่านกับเล่าปี เตียวหุยมีความรักกันเป็นอันมาก บัดนี้เล่าปีกับเตียวหุยแตกไป ท่านก็ยังไม่รู้เหตุว่าเป็นแลตาย เวลาคืนนั้นมหาอุปราชยกกองทัพเข้าตีเมืองแท้ฝีมือได้ แล้วสั่งแก่ทหารทั้งปวงมิให้ทำอันตรายแก่อาณาประชาราษฎร์ อันครอบครัวของเล่าปีนั้น ก็แต่งให้ทหารไปพิทักษ์รักษา มิให้ผู้ใดทำอันตรายได้ ข้าพเจ้าเห็นว่ามหาอุปราชมีใจเมตตาผูกความรักท่านถึงเพียงนี้ จึงเอานือความมาแจ้งแก่ท่าน

กวนอูได้ฟังดั่งนั้นก็โกรธ จึงว่าแก่เตียวเลี้ยวว่า เดิมเราถามตัวว่าจะเกลี้ยกล่อมหรือ ตัวว่าหาไม่ได้ แลตัวมาว่ากล่าวดั่งนี้ จะว่าไม่เกลี้ยกล่อมนั้นตัวประสงค์สิ่งใดเล่า แล้วว่าเราอยู่ในที่นี้ก็เป็นทีคับขันอยู่ ซึ่งเราจะเข้าด้วยผู้ใดนอกจากเล่าปีนั้นอย่าสงสัยเลย ตัวเราก็มิได้รักชีวิต อันความตายอุปมาเหมือนนอนหลับ ท่านเร่งกลับไปบอกแก่โจโฉ ให้ตระเตรียมทหารไว้ให้พร้อม เราจะยกลงไปรบ

เตียวเลี้ยวได้ฟังดั่งนั้นก็หัวเราะแล้วตอบว่า ซึ่งท่านว่าทั้งนี้โทษมีอยู่กับตัวท่านถึงสามประการ คนทั้งปวงจะล่วงครหานินทาท่านได้ กวนอูจึงว่า ตัวเรากลัวความสัตย์มั่นคงอยู่ว่า ถึงตัวจะตายก็มีได้เข้ากับผู้ใด ซึ่งท่านว่ามีโทษสามประการนั้นด้วยเหตุสิ่งใดบ้าง เตียวเลี้ยวจึงตอบว่า เดิมท่าน

กับเล่าปี เตียวหุยได้สาบานไว้ต่อกันว่า เป็นพี่น้องร่วมสุขแลทุกข์เป็นชีวิตอันเดียวกัน ถ้าผู้ใดตาย ก็ตายด้วย ครั้งนี้เล่าปีกับเตียวหุยแตกไป ท่านก็ไม่ว่าเป็นหรือตาย แลบัดนี้ทหารก็น้อยนัก ซึ่งจะยกลงไปรบนั้น ถ้าท่านเป็นอันตรายถึงสิ้นชีวิต ฝ่ายเล่าปี เตียวหุยยังมีชีวิตอยู่จะเที่ยวตามหา ท่าน หวังจะช่วยกันคิดการต่อไป เมื่อท่านตายเสียแล้ว เล่าปี เตียวหุยก็จะตายด้วย ซึ่งท่านสาบานไว้ต่อกันก็จะมีเสียความสัตย์ไปหรือ คนทั้งปวงก็จะล่วงนินทาว่าความคิดท่านน้อย

ประการหนึ่ง เล่าปีก็มอบครอบครัวไว้ให้ท่านรักษา ถ้าท่านตายเสีย ภรรยาเล่าปีทั้งสองนั้น จะพึ่งผู้ใดเล่า อันตรายก็จะมีต่าง ๆ การซึ่งเล่าปีปลงใจไว้แก่ท่านนั้นก็จะไม่เสียไปหรือ ข้าพเจ้าเห็นไม่ชอบเป็นสองประการ

อีกประการหนึ่งนั้น ท่านก็มีฝีมือกล้าหาญ แล้วแจ้งใจในชนบทรธรรมนิยมโบราณมาเป็นอันมาก เหตุใดท่านจึงไม่รักษาชีวิตไว้คอยท่าเล่าปี จะได้ช่วยกันคิดการทำนุบำรุงแผ่นดินให้อยู่เย็นเป็นสุข ถึงมาตรว่าท่านจะได้ความลำบากก็อุปมาเหมือนหนึ่งลุยเพลิงอันลุก แลข้ามพระมหาสมุทรอันกว้างใหญ่ ก็จะลือซาปรากฏชื่อเสียงท่านไปภายหน้า ว่าเป็นชาติทหารมีใจสัตย์ซื่อกตัญญูต่อแผ่นดิน ซึ่งท่านจะมานะลงไปรบพุ่งกับโจโจ ถ้าชีวิตท่านตายเสียครั้งนี้ก็จะมีชื่อปรากฏไป ข้าพเจ้าเห็นโทษมีสามประการฉะนี้ ข้าพเจ้าจึงว่า

กวนอูได้ฟังดังนั้น ก็นั่งตรีกตรองอยู่เป็นช้านาน ครั้นเห็นชอบด้วยจึงว่า ท่านว่าดังนี้ก็ควรแล้ว แลโทษซึ่งมีสามประการนั้นจะให้เราทำประการใด เตียวเหลียวจึงว่า มหาอุปราชให้ทหารล้อมท่านไว้เป็นอันมาก ถ้าท่านมีสมัครเข้าด้วยเห็นชีวิตท่านจะถึงแก่ความตายหาประโยชน์มิได้ ขอให้ท่านอยู่กับมหาอุปราชก่อนเถิด จะได้มีประโยชน์สามประการ

ประการหนึ่ง ซึ่งท่านสาบานไว้กับเล่าปี เตียวหุยว่าจะช่วยกันทำนุบำรุงแผ่นดิน ความสัตย์ข้อนี้จะได้อคงอยู่

ประการหนึ่ง ท่านจะได้อยู่ปฏิบัติรักษาพี่สะใภ้ทั้งสองมิให้เป็นอันตรายสิ่งใดได้ เป็นสองประการ

อีกประการหนึ่งนั้น ตัวท่านก็มีฝีมือกล้าหาญมีสติปัญญา จะได้คิดการทำนุบำรุงพระเจ้าเหียนเต๋ให้ครองราชสมบัติสืบไป ข้าพเจ้าเห็นมีประโยชน์สามประการฉะนี้ จึงเตือนสติท่านให้ดำริดูจงควร

กวนอูจึงตอบว่า ซึ่งท่านว่ามีประโยชน์แก่เราสามประการนั้นก็จริงอยู่ แต่เราจะขอสัญญาไว้สามประการบ้าง ถ้ามหาอุปราชยอม เราจึงจะถอดเกราะออกเสีย แล้วจะลงไปหามหาอุปราช แม้ความประการใดขาดแต่ข้อหนึ่ง เราก็จะสู้ตายเสีย ถึงมาตรว่าคนทั้งปวงจะครหานินทาเราก็ตามเถิด เตียวเหลียวจึงว่า มหาอุปราชนั้นน้ำใจกว้างขวางอารีนัก มักสมาคมด้วยผู้มีสติปัญญา ถ้าท่านจะว่าประการใดมหาอุปราชก็คงจะยอม ซึ่งท่านจะขอสัญญาสามประการนั้น คือข้อใดบ้าง

กวนอูจึงว่า เดิมเราได้สาบานกันไว้กับเล่าปี เตียวหุยว่าจะช่วยกันทำนุบำรุงพระเจ้าเหียนเต๋แลอาณาประชาราษฎร์ให้อยู่เย็นเป็นสุข ซึ่งเราจะสมัครเข้าด้วยนั้น เราจะขอเป็นข้าพระเจ้าเหียนเต๋ประการหนึ่ง เราจะขอปฏิบัติพี่สะใภ้เราทั้งสอง แลอย่าให้ผู้ใดเข้าออกกล้ากราบเข้าถึงประตูที่อยู่ได้ จะขอเอาเบี้ยหวัดของเล่าปีซึ่งเคยได้รับพระราชทานนั้น มาให้แก่พี่สะใภ้เราทั้งสองประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง ถ้าเรารู้ว่าเล่าปีอยู่แห่งใดตำบลใด ถึงมาตรว่าเรามีได้สามมหาอุปราช เราก็จะไปหา

เล่าปี แม้มหาอุปราชจะห้ามเราก็ไม่ฟัง แลเนื้อความสามประการนี้ ท่านจงเอาไปบอกแก่มหาอุปราชเถิด ถ้ายอมตามคำเรา เราจะลงไปหา เทียวเลี้ยวก็ลาทวนอูแล้วขึ้นม้ากลับมาแจ้งเนื้อความแก่โจโฉทุกประการ

โจโฉได้ฟังดังนั้นก็หัวเราะแล้วว่าแก่เทียวเลี้ยวว่า ซึ่งทวนอูไม่ยอมด้วยเรานั้น เราเป็นถึงมหาอุปราช ทวนอูจะยอมเป็นข้าพระเจ้าเหี้ยนเต้ก็เหมือนเป็นบ่าวเรา ถ้าเราบังคับบัญชาราชการประการใดทวนอูก็จะไม่ขัดได้ กับซึ่งทวนอูว่าจะปฏิบัติรักษาพี่สะใภ้ทั้งสองมิให้ผู้ใดแปลกปลอมเข้าไปถึงประตูที่อยู่นั้นเราก็จะยอม ทุกวันนี้อย่าว่าแต่ภรรยาเล่าปีเลย ถึงภรรยาผู้น้อยลงไปเราก็มิได้ให้ทำหยาบช้า ซึ่งทวนอูจะขอเอาเบี่ยงหวัดเล่าปีให้แก่พี่สะใภ้ นั้น เราจะให้ทวีขึ้นอีก แต่ข้อซึ่งทวนอูรู้ว่าเล่าปีอยู่แห่งใด มิได้ลาเราก่อนจะไปหากันนั้น โจโฉสิ้นศรัทธาไม่ยอมแล้วว่าเมื่อทวนอูเอาสัญญาฉันที้ เราจะเอามาเลี้ยงไว้ให้มีกำลังจะได้ประโยชน์สิ่งใดเล่า

เทียวเลี้ยวจึงว่า มหาอุปราชไม่แจ้งหรือ ในนิทานอียิปซึ่งมีมาแต่ก่อนว่า เดิมอียิปอยู่กับต่งทางซึ่งเป็นเจ้าเมือง ต่งทางเลี้ยงอียิปเป็นทนายใช้สอย ครั้นอยู่มายังมีคิเบ็กเจ้าเมืองหนึ่งนั้นยกกองทัพมารบฆ่าต่งทางตาย คิเบ็กได้อียิปไปไว้ จึงตั้งอียิปเป็นขุนนางที่ปรึกษา อียิปมีความสุขมาเป็นช้านาน แล้วเซียงจูเจ้าเมืองนั้นก็ยกทัพมารบฆ่าคิเบ็กตาย อียิปนั้นมิใจเจ็บแค้นเป็นอันมาก จึงไปยั้งเมืองนั้นก็แล้วเข้าซ่อนตัวอยู่ในที่ลับ จะลอบทำร้ายเซียงจูให้ถึงแก่ความตาย เซียงจูจับได้ถึงสองครั้ง มิได้เอาโทษ ให้ปล่อยอียิปเสีย ครั้นอยู่มาอียิปลอบเข้าไปซ่อนอยู่ถึงที่ข้างในหมายจะฆ่าเซียงจูเสีย เซียงจูก็จับได้อีกจึงถามอียิปว่า ตัวจะทำอันตรายเราเราจับได้ถึงสองครั้งแล้วมิได้เอาโทษ เราให้ปล่อยตัวเสียตัวก็ได้หลายจำ รือจะมาทำร้ายเราอีกเราก็จับตัวได้ แลตัวผูกใจแค้นเราด้วยเหตุสิ่งใด อียิปจึงบอกว่า เดิมข้าพเจ้าอยู่กับต่งทางต่งทางเลี้ยงข้าพเจ้าเป็นทนายใช้สอย ครั้นคิเบ็กยกไปฆ่าต่งทางเสีย เอาตัวข้าพเจ้าไปตั้งให้เป็นขุนนางที่ปรึกษา ได้ความสุขเป็นอันมาก ครึ่งนี้ท่านยกไปฆ่าคิเบ็ก ซึ่งเป็นนายมีคุณแก่ข้าพเจ้าเสีย ข้าพเจ้ามิใจเจ็บแค้นอยู่ คิดอ่านมาหวังจะทำอันตรายท่าน หวังจะแทนคุณคิเบ็ก ซึ่งท่านจับข้าพเจ้าได้ถึงสองครั้งแล้วปล่อยเสียนั้น ข้าพเจ้ายังไม่หายแค้น จึงลอบเข้ามาจะทำร้ายท่านอีก ท่านก็จับได้แลโทษข้าพเจ้านี้ก็ถึงตายตามท่านจะโปรดเถิด เซียงจูจึงว่า เราจะปล่อยเสียตัวจะคิดทำร้ายเราอีกหรือไม่ อียิปจึงว่า ท่านปล่อยข้าพเจ้าเสีย ข้าพเจ้าก็ยังคงคิดร้ายแก่ท่านกว่าจะทำสำเร็จ ข้าพเจ้าจึงจะหายแค้น ถ้าท่านเอ็นดูข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะขอเสียซึ่งท่านใส่ แม้ท่านโปรดให้ ข้าพเจ้าจะได้สิ้นความพยายบาทท่าน เซียงจูได้ฟังดังนั้นก็คิดว่าอียิปนี้มีน้ำใจกตัญญู จะใคร่ได้อียิปไว้จึงถอดเสื้อให้อียิป อียิปก็ค้ำหน้ารับเอาเสื้อมา จึงถอดกระบี่ออกฟันเสื้อเสียสามที แล้วว่าแก่เซียงจูว่า ข้าพเจ้าได้แทนคุณคิเบ็กแล้ว อียิปก็เอาระบี่เชือดคอตาย

อันน้ำใจทวนอูนั้น ถ้าผู้ใดมีคุณแล้วเห็นจะเป็นเหมือนอียิป อันเล่าปีกับทวนอูนั้นมิได้เป็นพี่น้องกัน ซึ่งมีความรักกันนั้น เพราะได้สาบานต่อกัน เล่าปีเป็นแต่ผู้น้อย เลี้ยงทวนอูไม่ถึงขนาดทวนอูยังมีน้ำใจกตัญญูต่อเล่าปี จึงคิดจะติดตามมิได้ทั้งเสีย อันมหาอุปราชมีวิสาสนากว่าเล่าปีเป็นอันมาก ถ้าท่านได้ทวนอูมาไว้ทำนุบำรุงให้ถึงขนาด เห็นทวนอูจะมีกตัญญูต่อท่านยิ่งนัก

โจโฉจึงว่าแก่เทียวเลี้ยวว่า ท่านว่ากล่าวทั้งนี้ก็ชอบนัก จงเร่งขึ้นไปบอกแก่ทวนอูว่า ซึ่งสัญญาสามประการนั้นเรายอมแล้ว ท่านจงเร่งพาทวนอูลงมาเถิด เทียวเลี้ยวจึงลาโจโฉขึ้นไปบอกแก่ทวนอู

กวนอุจิงว่า ถ้ามหาอุปราชายอมดั่งนั้นแล้ว ท่านจงลงไปบอกให้กองทัพซึ่งล้อมเราไว้นั้นเลิกไปเสีย เราจะเข้าไปแจ้งเนื้อความแก่พี่สะใภ้ทั้งสองคนก่อน ถ้าไม่เป็นอันตรายแล้ว จึงจะไปหามหาอุปราชา เตียวเลี้ยวก็ลงไปบอกแก่โจโฉตามคำกวนอุจิงว่า โจโฉได้ฟังดั่งนั้นก็ให้ม้าใช้ไปสั่งทหารซึ่งล้อมกวนอุจิงไว้ให้เลิกทัพถอยมา ซุนฮกจึงว่าแก่โจโฉว่า ซึ่งกวนอุจิงยอมแก่ท่านครั้งนี้เกลือกจะเป็นกลอุบาย โจโฉจึงตอบว่า กวนอุจิงเป็นคนมีความสัตย์เห็นจะไม่คิดอ่านล่อลวงเรา

ฝ่ายกวนอุจิงเห็นทหารโจโฉถอยไป ก็พาทหารเข้าไปในเมืองแท้ฝื่อ เห็นราษฎรทั้งปวงปกติอยู่ จึงเข้าไปคำนับพี่สะใภ้ทั้งสองแล้วว่า ข้าพเจ้าเสียที่ทำให้พี่ตกใจได้ความเดือดร้อนนั้นโทษข้าพเจ้าผิดนัก พี่สะใภ้ทั้งสองจึงถามว่า เจ้ายังแจ้งว่าเล่าปีนั้นพลัดไปอยู่แห่งใด กวนอุจิงบอกว่ายังไม่แจ้ง พี่สะใภ้จึงว่าโจโฉก็ได้เมืองแท้ฝื่อแล้ว เจ้าจะคิดอ่านประการใด กวนอุจิงบอกเนื้อความให้ฟังทุกประการแล้วว่าบัดนี้ข้าพเจ้าเข้ามาปรึกษาด้วย พี่ทั้งสองจะเห็นประการใด นางกำฮูหยินจึงว่า เวลาคือนี้โจโฉเข้าในเมืองได้ พี่นี้เกรงอยู่ว่าจะเป็นอย่างอื่นต่าง ๆ เป็นเดชบุญของเรา โจโฉกำฮูชบทหารมิให้แปลกปลอมเข้ามาถึงประตูได้ ครั้งนี้เจ้ากับพี่ก็อยู่ในเงื้อมมือโจโฉ แลเจ้าจะยอมเข้าอยู่ด้วยเขานั้น ด้วยความจำเป็นก็ตามเถิด แต่พี่เกรงอยู่ข้อหนึ่งว่า ถ้ารู้ว่าเล่าปีอยู่แห่งใดเราก็คงพากันไปหา เกลือกโจโฉจะมีให้ไป

กวนอุจิงตอบว่า ข้อนี้พี่ทั้งสองอย่าวิตกเลย แม้รู้ว่าเล่าปีอยู่แห่งใดเราจะพากันไปหา ถึงมาตรว่าโจโฉจะขัดขวางไว้ ข้าพเจ้าจะคิดอ่านแก้ไขไปให้จงได้ แล้วกวนอุจิงลาพี่สะใภ้ทั้งสองพาทหารประมาณสามสิบคนออกไปถึงหน้าค่ายโจโฉ โจโฉเห็นกวนอุจิงมีความยินดี จึงออกไปรับกวนอุจิงเข้ามา กวนอุจิงคำนับโจโฉแล้วว่า ตัวข้าพเจ้าเป็นเชลยท่านมิได้ฆ่าเสีย แล้วออกไปรับข้าพเจ้าถึงนอกค่ายนั้น คุณหาที่สุดมิได้

โจโฉได้ฟังดั่งนั้นจึงว่าแก่กวนอุจิงว่า เราก็แจ้งอยู่ว่าท่านมีความสัตย์แลกตัญญู บัดนี้เรากับท่านได้พบกันเราก็มีความยินดี กวนอุจิงตอบว่าเตียวเลี้ยวไปบอกข้าพเจ้าว่า มหาอุปราชารับปฎิญาณทั้งสามประการแล้วข้าพเจ้าก็มีความยินดี เห็นว่าถึงนานไปเมื่อหน้ามหาอุปราชาจะไม่คืนคำ โจโฉจึงว่า ซึ่งปฎิญาณของท่านนั้น เราได้ออกปากรับแล้ว จึงจะเป็นประการใดเราก็มิให้เสียวาจา กวนอุจิงได้ฟังดั่งนั้นก็มีความยินดีจึงว่า แม้ข้าพเจ้ารู้ว่าเล่าปีอยู่แห่งใด ถึงมาตรว่าเป็นทางกันดารจะต้องข้ามพระมหาสมุทรแลลุยเพลิงก็ตี ข้าพเจ้าจะไปหาเล่าปีให้จงได้ แม้ข้าพเจ้ายังมิทันลามหาอุปราชาตีขอท่านให้อภัยแก่ข้าพเจ้า อย่าเคืองด้วยเนื้อความข้อนี้เลย โจโฉจึงว่า ซึ่งท่านรู้ข่าวเล่าปีแล้วจะไปหาก็คงตามเถิด แต่ให้ท่านตรึกตรองดูให้เห็นควรก่อน แล้วโจโฉก็ให้กวนอุจิงนิโทษ แล้วว่าพรุ่งนี้เช้าเราจะยกกลับไปเมืองฮูโต

กวนอุจิงเข้าไปบอกพี่สะใภ้แล้ว ก็จัดแจงสิ่งของทั้งปวงแล้วออกมา ครั้นเวลาเช้าโจโฉก็ยกทหารไป กวนอุจิงให้พี่สะใภ้ทั้งสองขึ้นขี่รถตามกองทัพโจโฉไป เวลาถึงที่ประทับตำบลใด โจโฉจึงให้กวนอุจิงกับภรรยาเล่าปีทั้งสองคนนั้นอยู่เรือนเดียวกัน หวังจะให้กวนอุจิงคิดทำร้ายพี่สะใภ้ น้ำใจจะได้แตกออกจากเล่าปีจะได้เป็นสิทธิ์แก่ตัว ฝ่ายกวนอุจิงให้พี่สะใภ้ทั้งสองนอนห้องข้างใน ตัวนั้นก็นั่งจุดเทียนดูหนังสือ รักษาพี่สะใภ้อยู่นอกประตูชั้นรุ่ง มิได้ประมาทสักเวลาหนึ่งจนถึงเมืองฮูโต โจโครู้ดั่งนั้นก็เกรงใจกวนอุจิงว่ามีความสัตย์แลกตัญญูต่อเล่าปี โจโฉจึงให้กวนอุจิงกับภรรยาเล่าปีไปอยู่

ณ ตึกสองหลังมีชานกลาง กวนอูจึงให้พี่สะใภ้ทั้งสองคนนั้นอยู่ตึกหนึ่ง แล้วให้ทหารที่แก่ชราอยู่รักษาประมาณสิบคน ตัวนั้นอยู่ตึกหนึ่งระวังรักษาพี่สะใภ้ทั้งสอง

ครั้นอยู่มาวันหนึ่ง โจโฉจึงพากวนอูเข้าไปเฝ้าพระเจ้าเหี้ยนเต้แล้วทูลว่า กวนอูคนนี้มีฝีมือพอจะเป็นทหารได้ พระเจ้าเหี้ยนเต้ก็มีความยินดีจึงตั้งกวนอูเป็นนายทหาร โจโฉกับกวนอูก็ลากลับมาบ้าน โจโฉจึงให้เชิญกวนอูกินโต๊ะ จัดแจงให้กวนอูนั่งที่สูงกว่าขุนนางทั้งปวง แล้วให้เครื่องเงินเครื่องทองแลแพรอย่างดีแก่กวนอูเป็นอันมาก กวนอูรับเอาสิ่งของนั้นแล้วก็ลาโจโฉกลับมาที่อยู่ จึงบอกเนื้อความทั้งปวงแก่พี่สะใภ้แล้วเอาสิ่งของนั้นให้

ฝ่ายโจโฉทำนุบำรุงกวนอูมิได้อาทร สามวันแต่งโต๊ะไปให้ครั้งหนึ่ง ห้าวันครั้งหนึ่ง แล้วจัดหญิงสาวที่รูปร่างงามสิบคนให้ไปอยู่ปฏิบัติกวนอู หวังจะผูกน้ำใจไว้ให้กวนอูหลง กวนอูให้หญิงสิบคนไปอยู่ที่พี่สะใภ้ใช้สอย ครั้นถึงสามวันกวนอูจึงไปเยือนพี่สะใภ้ครั้งหนึ่ง นั่งอยู่แต่นอกประตู แล้วถามว่า พี่อยู่ปกติอยู่หรือ หรือป่วยไข้ประการใดบ้าง พี่สะใภ้จึงตอบว่า ปกติอยู่มิได้ป่วยไข้ประการใด เจ้ารู้ข่าวเล่าปีบ่างหรือไม่ กวนอูว่าไม่แจ้ง แล้วคำนับพี่สะใภ้กลับมา โจโฉรู้กิตติศัพท์ว่า กวนอูปฏิบัติพี่สะใภ้โดยสุจริตดังนั้น ก็สรรเสริญกวนอูว่ามีความสัตย์หาผู้เสมอมิได้

ครั้นอยู่มาวันหนึ่ง โจโฉให้เชิญกวนอูมากินโต๊ะ เห็นกวนอูหมั่นเสื่อขาด โจโฉจึงเอาเสื่ออย่างดีให้กวนอู กวนอูรับเอาเสื่อแล้ว จึงเอาเสื่อใหม่นั้นใส่ชั้นใน เอาเสื่อเก่านั้นใส่ชั้นนอก โจโฉเห็นดังนั้นก็หัวเราะแล้วถามว่า เอาเสื่อใหม่ใส่ชั้นในนั้นกลัวจะเก่าไปหรือ กวนอูจึงว่าเสื่อเก่านี้ของเล่าปีให้ บัดนี้เล่าปีจะไปอยู่ที่ใดมิได้แจ้ง ข้าพเจ้าจึงเอาเสื่อผืนนี้ใส่ชั้นนอก หวังจะดูต่างหน้าเล่าปี ครั้นจะเอาเสื่อใหม่นั้นใส่ชั้นนอก คนทั้งปวงจะครหานินทาว่าได้ใหม่แล้วลืมห่าง โจโฉได้ยินดังนั้น ก็สรรเสริญกวนอูว่ามีกตัญญูนัก แต่คิดเสียใจอยู่ กวนอูก็ลาโจโฉกลับมาที่อยู่

ครั้นอยู่มาวันหนึ่ง หญิงคนใช้มาบอกแก่กวนอูว่า บัดนี้พี่สะใภ้ทั้งสองร้องไห้รักกันอยู่ ด้วยเหตุสิ่งใดมิได้แจ้ง กวนอูได้ฟังดังนั้นก็ตกใจจึงเข้าไปถึงริมประตูแล้วถามว่า พี่ทั้งสองร้องไห้ด้วยเหตุสิ่งใด นางกำฮูหยินจึงตอบว่า คินนี้พี่ผืนเห็นเล่าปีตกหลุมลง ครั้นตื่นขึ้นมาก็ตกใจจึงแก้ผืนนางปฐูหยิน เห็นพร้อมกันว่าเล่าปีตายแล้วพี่จึงร้องไห้รัก กวนอูได้ฟังดังนั้น พิเคราะห์ดูเห็นผืนผิดประหลาด สำคัญว่าเล่าปีเป็นอันตรายก็ร้องไห้ด้วย แล้วกวนอูจึงคิดกลอุบาย ว่าแก่พี่สะใภ้ทั้งสองหวังจะให้คลายความทุกข์ จึงว่าผืนนั้นจะสำคัญเอาเป็นแนมได้ ด้วยพี่ทั้งสองมีน้ำใจคิดถึงเล่าปีอยู่ จึงเผอิญให้ผืน ทั้งนี้ ไซ้เล่าปีจะเป็นอันตรายอย่างนั้นหามิได้ พี่ทั้งสองอย่าเศร้าโศกเลย พอคนใช้โจโฉมาบอกกวนอูว่า มหาอุปราชให้เชิญไป กวนอูก็ลาพี่สะใภ้ไปหาโจโฉ โจโฉเห็นหน้ากวนอูนั้น เศร้าหมองจึงถามว่า วันนี้เราเห็นท่านไม่สบาย มีทุกข์สิ่งใดหรือ กวนอูบอก ว่า พี่สะใภ้ข้าพเจ้าทั้งสองคิดถึงเล่าปี ด้วยมิรู้ว่าเป็นหรือตายแล้วชวนกันร้องไห้ ข้าพเจ้าก็กลืนน้ำตาได้ โจโฉได้ฟังดังนั้น ก็ปลอบโยนกวนอู แล้วก็ชวนกินโต๊ะ หวังจะให้คลายความทุกข์ กวนอูเสพสุราเมา มิได้เกรงใจโจโฉ เอามือจับหมวดของตัวเข้าแล้วจึงว่า เกิดมาเป็นชายไม่ได้ทำนุบำรุงแผ่นดิน ทั้งเล่าปีผู้พี่นั้นก็มิคุณมา ถ้าเราจะเอาใจออกหากบัดนี้ ก็หาผู้ใดจะนับถือว่าเป็นชายไม่ โจโฉได้ฟังดังนั้นก็คิดว่า กวนอูยังมีใจสัตย์ซื่อต่อเล่าปีอยู่ โจโฉทำเป็นไม่ได้ยินจึงแกล้งถามกวนอูว่า หมวดของท่านประมาณสักกี่เส้น กวนอูจึงตอบว่า หมวดของข้าพเจ้าประมาณหลายร้อยเส้น ครั้นถึงเทศกาลหนาวก็หล่นไป

บ้าง ข้าพเจ้าจึงทำถุงใส่ไว้ โจโลได้ฟังดังนั้นจึงเอาแพรขาวอย่างดี ทำถุงให้กวนอูสำหรับใส่หมวด กวนอูรับเอาถุงนั้นแล้วก็ลากลับมาที่อยู่

ครั้นเวลาเช้ากวนอูเข้าไปเฝ้า พระเจ้าเหียนเต๋ทอตพระเนตรเห็นกวนอูใส่ถุงหมวดดังนั้นจึง ตรัสถามว่า ถุงใส่สิ่งใดแขวนอยู่ที่คอฉัน กวนอูจึงทูลว่า ถุงนี้มหาอุปราชให้ข้าพเจ้าสำหรับใส่หมวด ไว้ แล้วกวนอูก็ถอดถวายให้ทอดพระเนตร พระเจ้าเหียนเต๋เห็นหมวดกวนอูยาวถึงอกเส้นละเอียด ดงามเสมอกัน แล้วตรัสสรรเสริญว่ากวนอูนี้หมวดงาม จึงพระราชทานชื่อว่า บีเยียงกั๋ง แปลภาษาไทย ว่า เจ้าหมวดงาม แล้วก็เสด็จขึ้น โจโลกับขุนนางทั้งปวงแลกวนอูก็ออกจากที่เฝ้า มาถึงประตูวัง กวนอูก็ขึ้นม้าตามโจโลไป ครั้นถึงหน้าบ้านกวนอูก็ลาโจโลจะมาที่อยู่

โจโลเห็นม้ากวนอูพอม จึงถามว่าเหตุใดม้าจึงพอมไม่สมตัวท่าน กวนอูจึงตอบว่า ม้าตัวนี้ กำลังน้อย ท่านกำลังข้าพเจ้ามิได้จึงพอม โจโลได้ฟังดังนั้นจึงให้ทหารไปเอาม้าเช็กเฮอร์มา แล้วถาม กวนอูว่า ม้าตัวนี้เป็นของผู้ใดท่านรู้จักหรือไม่ กวนอูจึงว่า ม้าตัวนี้ของลิโป้ข้าพเจ้ารู้จักอยู่ โจโล ก็ให้จัดแจงเครื่องม้าพร้อมแล้วก็ให้กวนอู กวนอูมีความยินดีลงจากม้าคุกเข่าลงคำนับแล้วว่า ซึ่งมหาอุปราชให้ม้าตัวนี้แก่ข้าพเจ้านั้นคุณหาที่สุดมิได้

โจโลได้ฟังดังนั้นก็คิดกริ่งใจจึงถามว่า เราให้เงินทองสิ่งของแก่ท่านมาเป็นอันมากก็ไม่ยินดี ท่านไม่ว่าชอบใจแลมีความยินดีเหมือนเราให้ม้าตัวนี้ เหตุไฉนท่านจึงรักม้าอันเป็นสัตว์เดียรัจฉาน มากกว่าทรัพย์สิ่งสินอีกเล่า กวนอูจึงตอบว่าข้าพเจ้าแจ้งว่าม้าเช็กเฮอร์ตัวนี้มีกำลังมาก เดินทางได้ วันละหมื่นเส้น แม้ข้าพเจ้ารู้ข่าวเล่าปี่อยู่ที่ใด ถึงมาตราว่าไกลก็จะไปหาได้โดยเร็ว เหตุฉะนั้น ข้าพเจ้าจึงมีความยินดี ชอบคุณมหาอุปราชมากกว่าให้สิ่งของทั้งปวง

โจโลได้ฟังดังนั้นยังมีความน้อยใจ แล้วคิดว่าเราเสียที่ที่ท่านบำรุงกวนอูด้วยยศศักดิ์ศฤงคาร บริวาร กวนอูก็คิดรักเล่าปี่อยู่มิได้ขาด กวนอูก็ลาโจโลไปที่อยู่ โจโลจึงถามเตียวเลี้ยวว่า เราเลี้ยง กวนอูถึงขนาดฉะนี้แล้ว กวนอูยังมีน้ำใจผูกพันรักเล่าปี่อยู่ เราจะคิดอ่านประการใดกวนอูจึงจะ เอาใจออกจากเล่าปี่ เตียวเลี้ยวจึงว่า ขอให้ตั้งอยู่สักเวลาหนึ่งก่อน ข้าพเจ้าจะไปว่ากล่าวลอง ความคิดกวนอูดูว่าจะมีใจสัตย์ซื่อต่อเล่าปี่เที่ยงแท้หรือ หรือจะคิดอ่านยกย้ายประการใดบ้าง

ครั้นเวลารุ่งเช้าเตียวเลี้ยวจึงไปหากวนอูถ้อยที่ถ้อยคำนับกัน เตียวเลี้ยวจึงว่าแก่กวนอูว่า ตั้งแต่มหาอุปราชได้ท่านมาไว้ก็มีความยินดีท่านบำรุงท่านเป็นอันมากเพราะมีความเมตตาท่าน กวนอูจึงว่า ทุกวันนั้นมหาอุปราชชุบเลี้ยงเราจึงได้มีความสุข คุณนั้นก็มิเป็นอันมาก แต่จะด้วยย คิดถึงเล่าปี่นั้นหามิได้ เตียวเลี้ยวจึงตอบว่า ธรรมดาเกิดมาเป็นชายให้รู้จักที่หนักที่เบา ถ้าผู้ใดมิได้ รู้จักที่หนักที่เบา คนทั้งปวงก็จะล่วงติเตียนว่า ผู้นั้นหาสติปัญญาไม่ อันมหาอุปราชนี้มีน้ำใจเมตตา ท่าน ท่านบำรุงท่านยิ่งกว่าเล่าปี่อีก เหตุใดท่านจึงมีใจคิดถึงเล่าปี่อยู่

กวนอูจึงว่า ซึ่งมหาอุปราชมีคุณแก่เราก็จริงอยู่ แต่จะเปรียบเล่าปี่นั้นยังมีได้ ด้วยเล่าปี่นั้นมี คุณแก่เราก่อน ประการหนึ่งก็ได้สาบานไว้ต่อกันว่าเป็นพี่น้อง เราจึงได้ตั้งใจรักซื่อสัตย์อยู่ ทุกวันนี้ เราก็คิดถึงคุณมหาอุปราชอยู่มิได้ขาด ถึงมาตราว่าเราจะไปจากก็จะขอแทนคุณเสียก่อนให้มีชื่อ ปราบกฏไว้เราจึงจะไป เตียวเลี้ยวได้ฟังดังนั้นจึงถามกวนอูว่า ถ้าเล่าปี่ถึงแก่ความตายแล้ว ท่านจะ อยู่กับมหาอุปราชหรือ หรือจะคิดประการใด กวนอูจึงตอบว่า ตัวเราเกิดมาเป็นชายรักซื่อสัตย์ มิให้เสียวาจา ถึงมาตราว่าเล่าปี่จะถึงแก่ความตาย เราก็จะตายไปตามความที่ได้สาบานไว้

เตียวเลี้ยวเห็นกวนอู่นั้นมีใจสตัยซื่อต่อเล่าปี่อยู่เป็นมั่นคง ก็ลากลับมา จึงเอาเนื้อความทั้งปวงบอกแก่โจโฉทุกประการ โจโฉได้ฟังดังนั้นก็ทอใจใหญ่ มีความวิตก ซึ่งจะเอากวนอูไว้ให้ขาดจากเล่าปี่ก็ไม่สมคิด แล้วสรรเสริญกวนอูว่ามีความสตัยซื่อมั่นคงนัก ชุนฮกจึงว่าแก่โจโฉว่า อันความคิดกวนอูนั้นจะแทนคุณมหาอุปราชเสียก่อน แล้วจึงจะไปจาก ถ้ามีศึกมาก็อย่าให้กวนอูออกอาสาแม้กวนอูยังไม่มีความชอบก็จะอยู่ด้วยมหาอุปราช โจโฉได้ฟังดังนั้นก็เห็นชอบด้วย

ศัพท์น่ารู้

กินโต๊ะ	กินเลี้ยงด้วยอาหารอย่างดีแบบนั่งโต๊ะ
เกาทัณฑ์	ธนู
ง้าว	ดาบด้ามยาว
จวนตัว	เข้าที่คับขัน เข้าที่จำเป็น
ทหารเลว	พลทหาร
เบี้ยหวัด	เงินตอบแทนความชอบที่ให้แก่ทหารที่ออกจากประจำการ ซึ่งจ่ายเป็นรายเดือนตามข้อบังคับของกระทรวงกลาโหม
ปฎิญาณ	ให้คำมั่นสัญญา โดยมากมักเป็นไปตามแบบพิธี
ปลงใจ	ไว้วางใจ
มหาอุปราช	ในที่นี้หมายถึง โจโฉ
ม้าเช็กแฮร์	ม้าขนสีแดง มีพลังมหาศาล วิ่งให้อย่างรวดเร็ว
ลงใจด้วย	ยอมเข้าข้าง ยอมปลงใจ
ศฤงคาร	สิ่งให้เกิดความรัก บริวารหญิงผู้บำเรอความรัก
อนาทร	เป็นทุกข์เป็นร้อน ร้อนกร้อนใจ

ประวัติผู้แต่ง

เจ้าพระยาพระคลัง (หน) เกิดในสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ และถึงแก่อสัญกรรมเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๔๘

ในรัชกาลสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี ได้รับราชการเป็นหลวงสรวิชิต แล้วไปเป็นนายด่านเมืองอุทัยธานี ในสมัยรัชกาลที่ ๑ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ได้เลื่อนเป็นพระยาพระคลัง และเป็นเจ้าพระยาพระคลังในที่สุด

เจ้าพระยาพระคลัง (หน) มีความสามารถเป็นพิเศษในการประพันธ์ทั้งร้อยแก้วและร้อยกรอง งานประพันธ์ที่สำคัญ ได้แก่ นิยายเรื่อง ราชาทิราช สามก๊ก ร่ายยาวมหาเวสสันดรชาดก (กัณฑ์ कुमारและกัณฑ์มัทรี) บทมโหรีเรื่องกาเกี ลิลิตเพชรมงกุฎ และอิเหนาคำฉันท์

สารบัญ

หนังสือสามก๊กฉบับต่าง ๆ

สามก๊ก เป็นวรรณกรรมที่มีชื่อเสียงไปทั่วโลก และได้มีผู้เขียนเรื่องราวต่าง ๆ เกี่ยวกับสามก๊กขึ้นมากมายหลายภาษา เช่นเดียวกับประเทศไทยที่มีผู้เขียนเรื่องสามก๊กขึ้นหลายรูปแบบด้วยกัน ดังนี้

๑. เรื่องสามก๊กฉบับแปล แบ่งออกเป็น ๔ ส่วน คือ

๑.๑ สามก๊กฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) เป็นสามก๊กเล่มแรกที่มีการแปลเนื้อเรื่องทั้งหมด โดยแก้ไขให้เหมาะสมกับวัฒนธรรมไทย มีความสวยงามในการใช้ภาษาไทยอย่างยิ่ง เป็นฉบับที่นิยมและรู้จักโดยทั่วกันในหมู่นักอ่าน

๑.๒ สามก๊กฉบับวณิพก เขียนโดย ยาขอบ ฉบับนี้จะแตกต่างจากฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) โดยยาขอบจะยกตัวละครตัวหนึ่ง ๆ ในสามก๊กขึ้นมาเป็นตัวเอก แล้วจะเล่าเรื่องตัวละครตัวนั้นจนจบ ทำให้เราเห็นด้านดีของตัวละครตัวนั้นอย่างชัดเจน

๑.๓ สามก๊กฉบับแปลใหม่ เขียนโดย วรรณไว พัทธินัย เป็นฉบับแปลสามก๊กตลอดทั้งเรื่องอีกฉบับหนึ่งที่แปลได้ตรงตามฉบับของหลอกวานจงหรือฉบับนิยาย เท่ากับเป็นการแก้ส่วนที่ผิดของฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) และเพิ่มเติมส่วนที่ขาดไป และชื่อตัวละครในฉบับนี้ยังใช้ชื่อเดียวกับฉบับของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) ทำให้ผู้ที่คุ้นเคยกับสำนวนของเจ้าพระยาพระคลัง (หน) สามารถอ่านได้ง่าย

๑.๔ สามก๊กฉบับสมบูรณ์ เขียนโดย วิวัฒน์ ประชาเรืองวิทย์ และทองแถม นางจ่านง เป็นฉบับแปลสามก๊กตลอดทั้งเรื่อง และแปลได้ตรงตามฉบับของหลอกวานจงหรือฉบับนิยายอีกเช่นกัน ในฉบับสมบูรณ์นี้ยังได้มีการรวบรวมคำวิจารณ์ไว้ด้วย อาจจะเรียกได้ว่าจะสามก๊กฉบับวิจารณ์ก็ได้ สำหรับชื่อตัวละครใช้ทั้งชื่อและสมญานาม แต่ก็ได้มีการเปรียบเทียบไว้ท้ายเล่ม

๒. หนังสือที่เนื่องด้วยเรื่องสามก๊ก มีดังนี้

๒.๑ หนังสือพิชัยสงครามสามก๊ก เขียนโดย สังข์ พัทธินัย เป็นหนังสือที่ได้คัดเอาเนื้อความสำคัญที่สมควรแก่คำว่า “ตำราพิชัย” ทำให้เนื้อเรื่องกระชับมากขึ้น มีการแยกเป็นบทความตามตัวละครที่มีบทบาทสำคัญ มีบทวิจารณ์และคติสอนใจที่ต้นเรื่องและท้ายเรื่อง มีการแก้ไขเรียบเรียงให้เนื้อความถูกต้องยิ่งขึ้น และในเล่มยังประกอบด้วยชื่อ ประวัติตัวละคร ชื่อเมือง และแผนที่อีกด้วย

๒.๒ ชุนพลสามก๊ก เขียนโดย ทองแถม นางจ่านง จากคำที่กล่าวว่า “อันสามก๊กนี้ บิดเบือนประวัติศาสตร์เข้าข้างเล่าปี” หนังสือเล่มนี้จึงได้มีการเปรียบเทียบฉบับนิยายกับประวัติศาสตร์จริงให้เรารู้ว่าแตกต่างกันอย่างไร และเพราะเหตุใด รวมทั้งวิเคราะห์เรื่องต่าง ๆ เช่น การตีแผ่ข้อเท็จจริงเกี่ยวกับทำหทารเลื่อว่าใครดีจริงหรือสร้างทำดี แก้ออกกล่าวหาที่ว่ายเอี้ยนเป็นกบฏ และเกร็ดความรู้อื่น ๆ

๒.๓ **สุมาอี้คนชั่วช้าของแผ่นดิน** เขียนโดย โชติช่วง นาดอน (ทองแถม นาถจำนง) เขียนถึงสุมาอี้ในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งด้านดีและชั่ว ซึ่งได้ข้อมูลมาจากพงศาวดาร “ซานกั๋วจื้อ”

๒.๔ **พงศาวดารสามก๊ก** ฉบับภาพจำลอง แปลและเรียบเรียงโดย เขียรเสียง สมดุลย์ และโชติช่วง นาดอนเป็นบรรณาธิการ มีรูปภาพประกอบเรื่องอย่างย่อ ๆ ตามพงศาวดาร “ซานกั๋วจื้อ” ที่มีเนื้อหาที่ต่างจากฉบับนิยาย เรียกได้ว่า เป็นหนังสือภาพสามก๊กฉบับพงศาวดาร

๒.๕ **สามก๊กฉบับภาพบุคคลพร้อมประวัติ** เขียนโดย สุภาณี ปิยพสุนทร เป็นหนังสือที่รวบรวมภาพและประวัติของตัวละครไว้มากมาย โดยแยกเป็นกลุ่ม ๆ ตามก๊ก

๒.๖ **ยกเครื่องเรื่องสามก๊ก** เขียนโดย เล่าชวนหัว เป็นหนังสือที่กล่าวถึงเล่าปี่กับขงเบ้ง ในทางลบ ในขณะที่ฉบับนิยายยกให้เป็นฝ่ายธรรมะ โดยเน้นความสนุกสนานมากกว่าสาระ

๒.๗ **เจ็ดยอดกุนซือในสามก๊ก** เขียนโดย อุดุลย์ รัตนมันแกษม และทองแถม นาถจำนง เป็นหนังสือที่รวบรวมเจ็ดกุนซือคนสำคัญ ทั้งประวัติและบทบาทในแต่ละตอน ซึ่งจะเขียนโดยให้เหตุการณ์ที่สอดคล้องกับบันทึกทางประวัติศาสตร์ ถือเป็นหนังสือที่ช่วยขยายความเรื่องสามก๊ก และเป็นบทเรียนเรื่องกลยุทธ์อีกเล่มหนึ่ง

๒.๘ **การ์ตูนสามก๊กฉบับไฮเทค** เรื่องและภาพประกอบโดย ไช้จ้อยจง เป็นการ์ตูน ๔ ช่อง จบ ของนักวาดการ์ตูนชื่อดังของจีน เช่นเดียวกับเรื่องไซอิ๋วจอมยุทธ์ซีเมา หรือนางพญางูขาว ความตลกของการ์ตูนที่ไช้จ้อยจงเขียนอยู่ที่การประชดประชัน

๒.๙ **เบ้งเฮ็กไม่ใช่คนไท** เขียนโดย ทองแถม นาถจำนง เป็นเล่มที่ไขข้อข้องใจว่า เบ้งเฮ็กเป็นใคร โดยยึดหลักฐานทางประวัติศาสตร์เหมือนกับหนังสือประวัติศาสตร์ผสมผสานกับโบราณคดี เป็นอีกแง่มุมหนึ่งในการศึกษาเรื่องสามก๊กและประเทศจีน

แนวทางในการวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรม

เนื้อเรื่อง

สามก๊ก ตอน กวนอูไปรับราชการกับโจโฉนี้ ได้กล่าวเน้นหนักถึงเรื่องความซื่อสัตย์ของกวนอู ที่มีต่อเล่าปี่ ที่ไม่ว่าจะมีคนมอบลาภยศทรัพย์สินเงินทองให้มากมายเพียงใดก็ตาม ก็ไม่สามารถโน้มน้าวจิตใจได้ ดังนั้น จึงเหมาะสมอย่างยิ่งที่จะให้นักเรียนได้อ่านและศึกษาเพื่อซึมซับเอาความซื่อสัตย์และความกตัญญูของกวนอู เพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิต นอกจากนี้ สาเหตุหนึ่งที่ทำให้หยิบยกเอาวรรณกรรมนี้มาให้นักเรียนได้ศึกษาก็คือ สำนวนภาษาที่สละสลวย ไพเราะ และงดงาม

ตัวละคร

ตัวละครสำคัญในสามก๊ก ตอน กวนอูไปรับราชการกับโจโฉ ประกอบด้วย กวนอู โจโฉ และเตียวเลี้ยว ซึ่งมีลักษณะนิสัยที่โดดเด่นเฉพาะตัวแตกต่างกัน ดังต่อไปนี้

๑. **กวนอู** เป็นขุนพลที่มีความกล้าหาญ เด็ดเดี่ยว ชำนาญในการรบ และได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้ที่มีความซื่อสัตย์และกตัญญูต่อผู้ที่มีพระคุณ ซึ่งบุคคลที่กวนอูถือว่าเป็นผู้ที่มีพระคุณ

ต่อตนเองมากที่สุด คือ เล่าปี ผู้เป็นพี่น้องร่วมสาบาน ดังนั้น เมื่อโจโยยกทัพมาตีเมืองแห่ฝือได้ โจโยต้องการได้กวนอูผู้รักษาเมืองนี้มาเป็นทหารของตน ซึ่งหากจะใช้วิธีการเจรจาเกลี้ยกล่อมก็คงจะไม่ได้ผล โจโยจึงต้องวางแผนให้กวนอูออกจากเมืองแห่ฝือ แล้วนำกำลังทหารล้อมกวนอูให้หมดหนทางต่อสู้อย่างสิ้นเชิง จากนั้นจึงส่งเตี้ยวเล็กเข้าเจรจา โดยอ้างถึงเหตุผลสามประการ คือ ครอบครัวยุติกัน เล่าปีจะปลอดภัย สองเป็นการกระทำที่ไม่ผิดจากคำสาบานที่ว่า “เป็นพี่น้องร่วมสุขแลทุกข์เป็นชีวิตอันเดียวกัน ถ้าผู้ใดตายก็ตายด้วย” หากกวนอูมีชีวิตก็เสมือนต่อชีวิตให้แก่เล่าปีและเตี้ยวหุย ประการสุดท้าย มีชีวิตรอดเพื่อทำนุบำรุงแผ่นดิน ทำให้กวนอูต้องจำยอมไปอยู่กับโจโย แต่ก็มีเงื่อนไขสามประการเช่นกัน ดังความว่า

“เราจะขอเป็นข้าพระเจ้าเหียนแต่ประการหนึ่ง เราจะขอปฏิบัติพิธีสะใภ้เราทั้งสอง แลอย่าให้ผู้ใดเข้าออกกล้ากราบเข้าถึงประตูที่อยู่ได้ จะขอเอาเบี่ยงหวัดของเล่าปีซึ่งเคยได้รับพระราชทานนั้น มาให้แก่พี่สะใภ้เราทั้งสองประการหนึ่ง อีกประการหนึ่ง ถ้าเรารู้ว่าเล่าปีอยู่แห่งใดตำบลใด ถึงมาตรวจเรามีได้ลามหาอุปราช เราก็คงไปหาเล่าปี แม้มหาอุปราชจะห้ามเราก็มิฟัง”

เงื่อนไขของกวนอูดังกล่าว โดยเฉพาะในข้อสามยอมสะท้อนให้เห็นถึงความรัก ความซื่อสัตย์ และความมั่นคงของกวนอูที่มีต่อเล่าปีอย่างชัดเจน และยังส่งผลต่อไปถึงภรรยาทั้งสองของเล่าปี เห็นได้จากเหตุการณ์ครั้งที่โจโยยกทัพกลับเมืองฮูโต ซึ่งมีกวนอูและภรรยาทั้งสองของเล่าปีเดินทางกลับมาด้วย ระหว่างทางต้องพักค้างคืน โจโยแสร้งจัดที่พักให้ภรรยาทั้งสองของเล่าปีพักห้องเดียวกับกวนอู หวังให้กวนอูล่วงเกินพี่สะใภ้จะได้ผิดใจกับเล่าปี แต่กวนอูลกลับจุดเทียนนั่งอ่านหนังสือรักษาความปลอดภัยให้พี่สะใภ้อยู่นอกประตูห้องพัก เพื่อมิให้เป็นที่ครหาและรักษาเกียรติของพี่สะใภ้ทั้งสอง

นอกจากนั้นกวนอูยังแสดงให้เห็นเสมอว่าตนไม่ได้ยินดีในตำแหน่งหน้าที่และไม่ปรารถนาในทรัพย์สินเงินทองที่โจโยสรรหามาให้เพื่อหวังผูกใจกวนอูไม่ให้กลับไปหาเล่าปี ดังความที่ว่า

“โจโยจึงให้เชิญกวนอูกินโต๊ะ จัดแจงให้กวนอูนั่งที่สูงกว่าขุนนางทั้งปวง แล้วให้เครื่องเงินเครื่องทองแลแพรอย่างดีแก่กวนอูเป็นอันมาก กวนอูรับเอาสิ่งของนั้นแล้วก็ลาโจโยกลับมาที่อยู่จึงบอกเนื้อความทั้งปวงแก่พี่สะใภ้แล้วเอาสิ่งของนั้นให้”

ถึงคราวที่กวนอูตัดสินใจว่าจะไปจากโจโยแน่นอน กวนอูก็ยังคงแสดงความสุจริตใจ โดยไม่ได้นำทรัพย์สินเงินทองที่โจโยมอบให้ติดตัวไป หลังจากเสียชีวิตจึงได้รับการยกย่องให้เป็นเทพเจ้าแห่งความซื่อสัตย์

๒. โจโย เดิมรับราชการอยู่ในราชสำนัก คนทั้งหลายยำเกรง ถูกแต่งตั้งให้ไปสกัดโจรโพกผ้าเหลือง สุดท้ายแยกตัวหนีออกมาหลังจากลอบฆ่าตั้งโต๊ะไม่สำเร็จ สะสมกำลังพลและแสนยานุภาพครอบครองหัวเมืองฝ่ายเหนือ จึงได้แต่งตั้งเป็นมหาอุปราช มีความสามารถในการใช้คนและมิเล่ห์เหลี่ยมทางกลยุทธ์ที่เป็นที่เลื่องลือ ลักษณะนิสัยของโจโยที่ปรากฏให้เห็นในตอนนี้ยังคงความเป็นเอกลักษณ์ของโจโย คือ ความสามารถในการใช้เล่ห์เหลี่ยมในการบังคับให้กวนอูจำยอมมาเป็นทหารของตน และตลอดระยะเวลาที่กวนอูมาอยู่ด้วยโจโยก็หาหนทางที่จะผูกใจกวนอูให้ยอมภักดีกับตน

ถึงแม้โจโยจะไม่สามารถได้ใจภักดีจากกวนอูแต่จากเหตุการณ์ต่าง ๆ นี้กลับสะท้อนให้เห็นลักษณะนิสัยบางอย่างของโจโยว่ามีความพอใจผู้ที่มีความซื่อสัตย์ยิ่งนัก ดังเหตุการณ์ครั้งที่โจโย

เชิญกวนอูมากินโต๊ะ เห็นกวนอูสวมเสื้อขาดจึงนำเสื้อตัวใหม่อย่างดีมาให้กวนอู กวนอูรับเสื้อตัวใหม่สวมไว้ด้านใน ส่วนเสื้อตัวเก่าสวมทับไว้ด้านนอก โดยอธิบายเหตุผลที่กระทำเช่นนั้นให้โจโฉคลายสงสัย ซึ่งทำให้โจโฉรู้สึกสะเทือนใจ แต่ก็ได้ประจักษ์ถึงความซื่อสัตย์และความกตัญญูของกวนอู ดังความว่า

“โจโฉเห็นดังนั้นก็หัวเราะแล้วถามว่า เขาเสื้อใหม่ใส่ชั้นในนั้นกลัวจะเก่าไปหรือ กวนอูจึงว่าเสื้อเก่านี้ของเล่าปี่ให้ บัดนี้เล่าปี่จะไปอยู่ที่ใดมิได้แจ้ง ข้าพเจ้าจึงเอาเสื้อผืนนี้ใส่ชั้นนอก หวังจะดูต่างหน้าเล่าปี่ ครั้นจะเอาเสื้อใหม่นั้นใส่ชั้นนอก คนทั้งปวงจะครหาพินินหาว่าได้ใหม่แล้วลืมเก่า โจโฉได้ยินดังนั้นก็สรรเสริญกวนอูว่ามีกตัญญูนัก แต่คิดเสียใจอยู่”

๓. เตียวเลี้ยว เป็นทหารคนสำคัญคนหนึ่งของโจโฉ สามก๊กในตอนนี้อย่างเดียวเป็นตัวละครที่มีบทบาทสำคัญที่แสดงให้เห็นถึงการใช้สติปัญญาในการพูดจาหวานล่อมให้กวนอูมาเป็นทหารของโจโฉ โดยการใช้วิธีการที่แยบยลนำเรื่องความผูกพันทางใจระหว่างเล่าปี่และเตียวหุย พี่น้องร่วมสาบานที่เคยตั้งสัตย์ปฏิญาณว่าจะร่วมกันทำนุบำรุงบ้านเมืองมาเป็นประเด็นสำคัญในการต่อรองให้กวนอูยอมมาอยู่กับโจโฉ อีกทั้งเตียวเลี้ยวยังใช้จิตวิทยาในการพูดที่ทำให้กวนอูรู้สึกผิดและเป็นสาเหตุที่จะทำให้เล่าปี่กับเตียวหุยพลอยเดือดร้อนกับการตัดสินใจที่จะไม่ไปอยู่กับโจโฉ และกล่าวเน้นย้ำในตอนท้ายที่เป็นการสร้างความหวังขึ้นนำให้กวนอูควรตัดสินใจไปอยู่กับโจโฉ เพื่อรักษาชีวิตไว้รอพบกับเล่าปี่ และยืนยันความซื่อสัตย์ที่มีต่อเล่าปี่ สารสำคัญดังกล่าวเหล่านี้ก็มีผลทำให้กวนอูคล้อยตามและยอมจำนนตัดสินใจไปอยู่รับราชการกับโจโฉในที่สุด เตียวเลี้ยวจึงเปรียบเสมือนนักการทูตที่ดีที่สามารถทำการเจรจาได้ประสบความสำเร็จ

ศิลปะการประพันธ์

สามก๊ก ฉบับเจ้าพระยาพระคลัง (หน) นับเป็นวรรณกรรมที่แปลได้ชัดเจน ลำนวนภาษาสละสลวยไพเราะงดงาม จนกลายเป็นแบบฉบับของการแปลหนังสือพงศาวดารเรื่องอื่น ๆ ในสมัยต่อมา

๑. การใช้ถ้อยคำ

สามก๊กใช้ภาษาในการเล่าเรื่องบรรยายความด้วยถ้อยคำและประโยคที่ไม่ซับซ้อน อ่านทำความเข้าใจได้ไม่ยาก แม้จะมีถ้อยคำที่เป็นสำนวนโบราณที่แปลกไปจากภาษาในปัจจุบัน แต่ก็สามารถตีความได้เมื่ออ่านความทั้งบริบท เช่น

“ถ้ารู้ว่าเล่าปี่อยู่แห่งใดเราก็จะพากันไปหา **เกลือกโจโฉจะมีให้ไป**” **เกลือก** คำนี้มีความหมายเดียวกับคำว่า **ถ้า หาก** ที่ใช้ในปัจจุบัน

“ถึง**มาตรว่า**ท่านจะได้ความลำบาก” **มาตรว่า** คำนี้มีความหมายเดียวกับคำว่า **แม้ว่า** ที่ใช้ในปัจจุบัน

“เจ้ารู้ข่าวเล่าปี่บ้างหรือไม่ กวนอูว่า**ไม่แจ้ง**” **ไม่แจ้ง** คำนี้มีความหมายเดียวกับคำว่า **ไม่รู้ ไม่ทราบ** ที่ใช้ในปัจจุบัน

“กวนอูได้ฟังดังนั้น พิเคราะห์ดูเห็น**ผืนผิดประหลาด**” **ผิดประหลาด** คำนี้มีความหมายเดียวกับคำว่า **แปลกประหลาด** ที่ใช้ในปัจจุบัน

๒. การใช้สำนวนโวหาร ที่ปรากฏมีดังนี้

อุปมาโวหาร คือ การกล่าวความเปรียบเทียบ เช่น

ตอนที่กวนอูกล่าวกับเตียวเลี้ยว ดังความว่า “ตัวเราก็มิได้รักชีวิต อันความตายอุปมาเหมือนนอนหลับ” การที่กวนอูเปรียบเทียบเช่นนั้นหมายความว่า ความตายถือเป็นเรื่องเล็กน้อยที่ไม่มีความสำคัญ

ตอนที่เตียวเลี้ยวพยายามเจรจาชักจูงกวนอูให้ตัดสินใจไปอยู่กับโจโฉโดยการรักษาชีวิตตนเองเพื่อรอจนกว่าจะพบกับเล่าปี่ ดังความว่า “ถึงมาตราว่าท่านจะได้รับความลำบากก็อุปมาเหมือนหนึ่งลุยเพลิงอันลุก แลข้ามพระมหาสมุทรอันกว้างใหญ่ ก็จะมีเรือชาบปรากฏชื่อเสียงท่านไปภายหน้า” เป็นการกล่าวเปรียบเทียบความยากลำบากว่าเหมือนกับการลุยไฟและข้ามทะเล

สาธกโวหาร คือ การกล่าวความยกตัวอย่างเรื่องราวที่กล่าวขึ้น ดังตัวอย่างตอนที่เตียวเลี้ยวพูดอธิบายให้โจโฉยอมรับเงื่อนไขของกวนอูในข้อที่กวนอูรู้ว่าเล่าปี่อยู่แห่งใด ก็จะไปหาเล่าปี่ทันที โดยอาจจะไม่ได้ลาโจโฉ เตียวเลี้ยวพูดโดยการยกตัวอย่างนิทานอียิปต์ให้โจโฉฟัง เพราะนิทานเรื่องนี้มีเนื้อหาเกี่ยวกับบุคคลที่ซื่อสัตย์และกตัญญูต่อผู้ที่มีพระคุณ เตียวเลี้ยวตั้งใจต้องการบอกให้โจโฉรู้ว่า กวนอูนั้นมีจิตใจไม่ต่างกับอียิปต์ ดังความว่า

“อันน้ำใจกวนอูนั้น ถ้าผู้ใดมีคุณแล้วเห็นจะเป็นเหมือนอียิปต์ อันเล่าปี่กับกวนอูนั้นมีได้เป็นพี่น้องกัน ซึ่งมีความรักกันนั้น เพราะได้สาบานต่อกัน เล่าปี่เป็นแต่ผู้น้อย เลี้ยงกวนอูไม่ถึงขนาด กวนอูยังมีน้ำใจกตัญญูต่อเล่าปี่ จึงคิดจะติดตามมิได้ทิ้งเสีย อันมหาอุปราชมวิลาสกว่าเล่าปี่เป็นอันมาก ถ้าท่านได้กวนอูมาไว้ท่านบำรุงให้ถึงขนาด เห็นกวนอูจะมีกตัญญูต่อท่านยิ่งนัก”

การที่เตียวเลี้ยวยกนิทานอียิปต์ให้โจโฉฟังนั้น เสมือนการยกตัวอย่างเรื่องราวที่เคยเกิดขึ้นมาก่อน แล้วมาตรงกับเรื่องราวในปัจจุบัน ย่อมยืนยันได้ว่าจะส่งผลเป็นเช่นไร ในที่สุดโจโฉจึงรับเงื่อนไขของกวนอูและได้กวนอูมาอยู่รับราชการด้วย

ข้อคิด คติคำสอน และความจรรโลงใจ

๑. **ความซื่อสัตย์ต่อผู้ที่มีพระคุณ** ปรากฏให้เห็นจากการกระทำของกวนอู ซึ่งมีเป้าหมายที่ชัดเจนในการแสดงออกถึงความซื่อสัตย์และความกตัญญูต่อเล่าปี่ ด้วยจิตใจที่มั่นคงแน่วแน่ โดยมีได้ย่อท้อต่ออุปสรรคใด ๆ

๒. **ความรับผิดชอบในหน้าที่** เป็นความรับผิดชอบที่กวนอูได้รับมอบหมายจากเล่าปี่ให้ดูแลภรรยาทั้งสองของเล่าปี่ กวนอูไม่เพียงดูแลให้สุขสบายและรักษาความปลอดภัยเท่านั้น ยังให้เกียรติและระวังไม่ให้เกิดข้อครหาได้ในทางที่ไม่ดีต่อพี่สะใภ้ทั้งสองอีกด้วย

๓. **ความไม่โลภหรือไม่อยากได้ของผู้อื่น** ทรัพย์สินสิ่งของมีค่าที่โจโฉเฝ้าสรรหามาให้กวนอูนั้นไม่ได้ทำให้กวนอูรู้สึกพึงพอใจหรือยินดี ที่จะเห็นยวร้ายตัวกวนอูให้อยู่กับโจโฉได้นั้น เพราะกวนอูมีความซื่อสัตย์และกตัญญูเป็นคติประจำใจ

กวนอูนับเป็นบุคคลที่เป็นแบบอย่าง ทำให้ผู้อ่านได้ตระหนักถึงความกตัญญูและความซื่อสัตย์ได้เป็นอย่างดี และคุณสมบัตินี้ยังใช้ยึดถือเป็นเครื่องหมายของคนดีมาช้านาน และผู้ที่ยึดถือในความซื่อสัตย์และความกตัญญูนี้ ย่อมประสบแต่ความสุขความเจริญ

การเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน

ในชีวิตประจำวันของคนเรานั้น สถานภาพที่เป็นอยู่ย่อมมีมากกว่าหนึ่ง เช่น ผู้ชายหนึ่งคน อาจเป็นทั้งลูก เป็นพ่อ เป็นครู เป็นลูกจ้าง ซึ่งด้วยสถานภาพเหล่านี้ ทำให้ต้องเกี่ยวข้องกับผู้อื่น มากมาย ดังนั้น ความซื่อสัตย์และความกตัญญูก็ย่อมนำมาประยุกต์ใช้ได้หลากหลายแนวทาง ยกตัวอย่าง เช่น เป็นลูกก็ควรกตัญญูต่อพ่อแม่ เป็นลูกจ้างก็ควรซื่อสัตย์กับงานที่ทำ เป็นครูก็ควร ซื่อสัตย์กับอาชีพอันมีเกียรติ และในสถานะที่เป็นนักเรียนก็ควรซื่อสัตย์ต่อการเรียน ทั้งซื่อสัตย์ ต่อตนเองและผู้อื่น กตัญญู เคารพเชื่อฟังครูอาจารย์ นักเรียนเป็นลูกก็ต้องกตัญญูทวดเวทีต่อ พ่อแม่และผู้มีพระคุณ นักเรียนเป็นพี่ก็ควรจะรักและซื่อสัตย์ต่อน้อง หากสามารถนำคุณธรรม ที่ได้มาประยุกต์เชื่อมโยงใช้ในชีวิตประจำวันได้ตั้งนี้แล้ว ผู้ประพฤติก็ย่อมได้รับผลดีตอบแทน และผลดีก็จะส่งผลให้เกิดความเจริญรุ่งเรืองต่อไปภายหน้า

สรุป

สามก๊ก ตอน กวนอูไปรับราชการกับโจโฉ เป็นตอนที่ชี้ให้เห็นถึงความซื่อสัตย์ ความจงรักภักดี และความกตัญญูรู้คุณของกวนอูที่มีต่อเล่าปี่ โดยมีได้สนใจทรัพย์สินเงินทอง ลาภยศชื่อเสียง ที่โจโฉนำมามอบให้ จนท้ายที่สุด โจโฉก็ต้องยอมแพ้จิตใจกวนอู ยอมให้กวนอูเดินทางกลับไปหา เล่าปี่

กิจกรรมบูรณาการ

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. ศึกษาลักษณะนิสัยของโจโฉและกวนอูจากสามก๊กในตอนอื่น ๆ แล้วเขียนสรุป
๒. ร่วมกันอภิปรายแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับ “โทษสามประการ” และ “ประโยชน์สาม ประการ” ในข้อความที่เตียวเลี้ยวใช้เกลี้ยกล่อมกวนอู
๓. เลือกเขียนเรียงความเรื่อง “โจโฉนักรบผู้ยิ่งใหญ่” หรือ “กวนอูผู้ยึดมั่นในความ ซื่อสัตย์”
๔. ร่วมกันจัดป้ายนิเทศให้ความรู้เกี่ยวกับการใช้ภาษาและการใช้โวหารที่ปรากฏในเรื่อง สามก๊ก ตอน กวนอูไปรับราชการกับโจโฉ
๕. บุคคลในปัจจุบันหรือตัวละครใดที่นักเรียนรู้จัก มีลักษณะนิสัยที่เหมือนหรือคล้ายกับ กวนอู ยกตัวอย่างพร้อมคำอธิบาย

โครงงาน

นักเรียนเลือกทำโครงงานต่อไปนี้ หรืออาจทำโครงงานอื่นตามความสนใจ โดยให้เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่เรียน

โครงงานสัมภาษณ์ความคิดเห็นของเพื่อนร่วมชั้นเรียนว่า ชื่นชอบตัวละครใดในเรื่อง สามก๊ก ตอน กวนอูไปรับราชการกับโจโฉ

การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

การปฏิบัติตนเป็นผู้มีความซื่อสัตย์และความกตัญญูส่งผลดีต่อชีวิตอย่างไร

คำถามทบทวน

๑. เหตุใดโจโฉจึงต้องการให้กวนอูมารับราชการด้วย
๒. โจโฉมีวิธีเกลี้ยกล่อมกวนอูอย่างไร กวนอูจึงยอมเข้าด้วย
๓. ประโยชน์สามประการที่เตียวเลี้ยวเสนอแก่กวนอูมีอะไรบ้าง
๔. สัญญาสามประการที่กวนอูเสนอกับโจโฉมีอะไรบ้าง
๕. นิทานอียิปต์ มุ่งเน้นให้เห็นคุณธรรมข้อใด เกี่ยวข้องกับกวนอูอย่างไร
๖. แผนการที่โจโฉต้องการให้เล่าปี่กับกวนอูแตกกัน มีอะไรบ้าง
๗. เหตุใดกวนอูจึงสวมเสื้อที่โจโฉให้ไว้ชั้นใน แล้วสวมเสื้อของเล่าปี่ทับ
๘. กวนอูจิตใจที่ได้รับม้าเซ็กเท่จากโจโฉเพราะเหตุใด
๙. โจโฉสามารถทำให้กวนอูเอาใจมาฝากใฝ่ฝายตนได้หรือไม่ เพราะเหตุใด
๑๐. โจโฉใช้กลอุบายอย่างไรเพื่อเหนี่ยวรั้งกวนอูไว้มิให้ไปหาเล่าปี่

กาพย์เห่เรือ

หน่วยการเรียนรู้ที่

๗

ตัวชี้วัดช่วงชั้น

๑. อ่านออกเสียงบทร้อยแก้วและบทร้อยกรองได้อย่างถูกต้อง ไพเราะ และเหมาะสมกับเรื่องที่อ่าน
ท ๑.๑ (ม. ๔-๖/๑)
๒. วิเคราะห์และวิจารณ์เรื่องที่อ่านในทุก ๆ ด้านอย่างมีเหตุผล ท ๑.๑ (ม. ๔-๖/๓)
๓. วิเคราะห์ วิวิจารณ์ แสดงความคิดเห็นโต้แย้งเกี่ยวกับเรื่องที่อ่าน และเสนอความคิดเห็นใหม่อย่างมีเหตุผล ท ๑.๑ (ม. ๔-๖/๕)
๔. สังเคราะห์ความรู้จากการอ่านสื่อสิ่งพิมพ์ สื่ออิเล็กทรอนิกส์ และแหล่งเรียนรู้ต่าง ๆ มาพัฒนาตน พัฒนาการเรียน และพัฒนาความรู้ทางอาชีพ ท ๑.๑ (ม. ๔-๖/๘)
๕. วิเคราะห์และวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมตามหลักการวิจารณ์เบื้องต้น ท ๕.๑ (ม. ๔-๖/๑)
๖. วิเคราะห์ลักษณะเด่นของวรรณคดีเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของสังคมในอดีต ท ๕.๑ (ม. ๔-๖/๒)
๗. วิเคราะห์และประเมินคุณค่าด้านวรรณศิลป์ของวรรณคดีและวรรณกรรมในฐานะที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติ ท ๕.๑ (ม. ๔-๖/๓)
๘. สังเคราะห์ข้อคิดจากวรรณคดีและวรรณกรรมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ท ๕.๑ (ม. ๔-๖/๔)
๙. รวบรวมวรรณกรรมพื้นบ้านและอธิบายภูมิปัญญาทางภาษา ท ๕.๑ (ม. ๔-๖/๕)
๑๐. ท่องจำและบอกคุณค่าบทอาขยานตามที่กำหนด และบทร้อยกรองที่มีคุณค่าตามความสนใจและนำไปใช้อ้างอิง ท ๕.๑ (ม. ๔-๖/๖)

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้

ประโยชน์จากการเรียนรู้

๑. เข้าใจประเพณีการเห่เรือ
๒. รู้จักเรือพระที่นั่งและเรือลำต่าง ๆ ในกระบวนการพยุหยาตราทางชลมารค

ชวนคิด ชวนตอบ

๑. นักเรียนเคยชมกระบวนการพยุหยาตราทางชลมารคหรือไม่ ประกอบด้วยอะไรบ้าง
๒. ประเพณีการเห่เรือมีขึ้นในโอกาสใด

นำเรื่อง

กาพย์เห่เรือ เป็นพระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร แต่งขึ้นเพื่อใช้สำหรับเห่เรือพระที่นั่งของพระองค์เองเมื่อเสด็จทางชลมารคจากกรุงศรีอยุธยาถึงท่าเจ้าสนุก เพื่อไปนมัสการรอยพระพุทธรบาทที่จังหวัดสระบุรี โดยแต่งเป็นกาพย์เห่ ซึ่งประกอบด้วยโคลงสี่สุภาพและกาพย์ยานี โคลงสี่สุภาพใช้เป็นบทนำ ส่วนการพรรณนาความใช้กาพย์ยานี

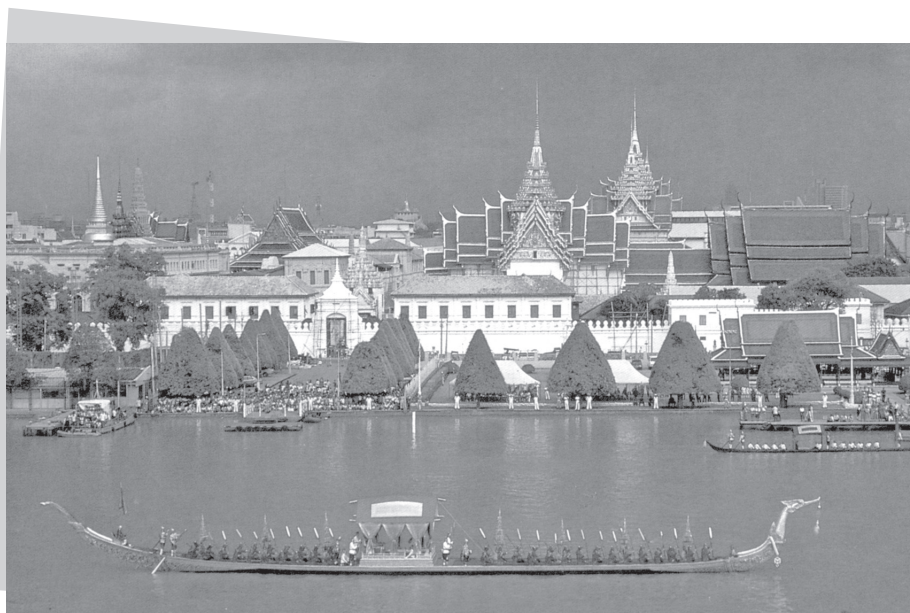
ประเพณีการเห่เรือเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่มีมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ราชธานีไทยมีหน้าที่ในการจัดกระบวนการนันทนาการทางชลมารคและจัดพระราชพิธีเห่เรือ

สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงอธิบายไว้ว่า ประเพณีการเห่เรือของไทยมี ๒ ประเภท คือ เห่เรือหลวงและเห่เรือเล่น เห่เรือหลวง เป็นการเห่ในพระราชพิธี ส่วนเห่เรือเล่น จะเห่ในเวลาเล่นเรือเที่ยวเตร่กัน เพื่อความรื่นเริงและให้ฝีพายพายพร้อม ๆ กัน

การเห่เรือหลวงในสมัยโบราณสันนิษฐานว่า ใช้คำภาษาสันสกฤตของอินเดียซึ่งเป็นมนตร์ในตำราไสยศาสตร์ ต่อมากลายเป็นคำ *เหยอวยอว* ในตำรา มีคำว่า *สวะเห่* *ข้าลวะเห่* และ *มูละเห่* บทเห่ที่ใช้ไม่ปรากฏหลักฐานเหลืออยู่ พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงริเริ่มนำบทเห่เรือเล่น พระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศรมาใช้เห่เรือหลวง

การเห่เรือเล่นใช้ภาษาไทย การพายเรือใช้สองจังหวะ คือ จังหวะจ้ำกับจังหวะปกติ

การเห่เรือในกระบวนเรือหลวงมี ๔ อย่าง คือ *เห่โคลงนำกาพย์* หรือ *เกริ่นโคลง* เมื่อพระเจ้าแผ่นดินลงประทับในเรือพระที่นั่งแล่นระหว่างทางใช้ทำนอง *ข้าลวะเห่* ซึ่งเป็นทำนองเห่ข้าพลพายนภินจังหวะช้า พอจวนถึงที่ประทับใช้ทำนอง *สวะเห่* ระหว่างทางขากลับเปลี่ยนเป็นทำนอง *มูละเห่* เมื่อจบบทพายจ้ำสามที่ส่งทุกบท

เรื่องย่อ

ภาพยนต์เหวเรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร์นี้แบ่งออกเป็น ๒ ตอน คือ ตอนที่ ๑ เป็นบทเหวชมกระบวนเรือพยุหยาตราและเหวชมธรรมชาติ ตอนที่ ๒ เป็นบทเหวเรือกาگی กล่าวถึงพญาครุฑลักนางกาگیไปวิมานฉิมพลี บทสังวาส และตามด้วยบทเหวครวญ ซึ่งในระดับชั้นนี้นำมาให้ศึกษาเพียงบางบท คือ บทเหวชมเรือกระบวน เหวชมปลา เหวชมไม้ เหวชมนก และจบด้วยบทเหวครวญ

บทเหวเริ่มจากบทชมกระบวนเรือพยุหยาตราที่ออกเดินทางในเวลาเช้า โดยกล่าวพรรณนาความสวยงามของเรือพระที่นั่งและเรือลำต่าง ๆ ที่รวมในกระบวน ตลอดจนความพร้อมเพรียงและความรื่นเริงของเหล่าทหารในกระบวน

ลำดับต่อมา คือ บทเหวชมปลา เหวชมไม้ และเหวชมนกนั้น เป็นการการชมธรรมชาติที่พบเห็นขณะเรือแล่นผ่าน โดยการกล่าวพรรณนาปลานานาชนิดให้เชื่อมโยงกับกิริยาท่าทางที่งดงามของนางอันเป็นที่รัก กล่าวพรรณนาดอกไม้หลากหลายพันธุ์ที่มีความงดงาม มีกลิ่นหอมชวนให้คิดถึงนางอันเป็นที่รักที่ไม่ได้ร่วมเดินทางมาด้วย

ปิดท้ายด้วยบทเหวครวญ เป็นการคร่ำครวญความรักความอาลัยถึงนางอันเป็นที่รักที่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน ซึ่งเป็นความทุกข์ทรมานที่ทำให้กวีรู้สึกเศร้าโศกและว่าเหว

กาพย์เห่เรือ

เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร

เห่ชมเรือกระบวน

โคลง

- ปางเสด็จประเวศด้าว
ทรงรัตนพิमानชัย
พริ้งพร้อมพวงพลไกร
เรือกระบวนต้นแพ้ว
ซัลละเห่
- พระเสด็จโดยแดนชล
กิงแก้วแพ้วพรรณราย
- นาวาแน่นเป็นชนิด
เรือริ้วทิวธงสลอน
- เรือครุฑยุคนาคหัว
พลพายกรายพายทอง
- สรมุขมุขสีดำน
ม่านกรองทองรจนา
- สมรรถชัยไกรกาบแก้ว
เรียบเรียงเคียงคู่จร
- สุวรรณหงส์ทรงพู่ห้อย
เพียงหงส์ทรงพรหมินทร์
- เรือชัยไวย่องวิ้ง
เสียงเส้าเร้าระดม
มุละเห่
- คชสีห์ที่ผาดแผ่น
ราชสีห์ที่ยืนยัน
- เรือม้าหน้ามุ่น้ำ
เพียงม้าอาษาทรง
- เรือสิงห์วิ่งแผ่นโผน
ดูยั้งสิงห์ลำพอง
- นาคาหน้าดั่งเป็น
มังกรถอนพายพัน

ชลาลัย
กิงแก้ว
แหนแห่
เพริศพริ้งพายทอง ฯ

ทรงเรือตั้งงามเจิดฉาย
พายอ่อนหยับจับงามอน
ล้วนรูปสัตว์แสนยาก
สาครลั่นครั้นครั้นฟอง
ลิวลอยมาพาผันผยอง
ร้องโห่เห่ไอ้เห่มา
เพียงพิमानผ่านเมฆา
หลังคาแดงแยงมังกร
แสงแววจับจับสาคร
ตั้งร่อนฟ้ามาแดนดิน
งามชดช้อยลอยหลังสินธุ์
ลินลาศเลื่อนเตือนตาชม
รวดเร็วจริงยิ่งอย่างลม
ห่มท้ายเย็นเดินคู่กัน

ดูตั้งเป็นเห็นขบขัน
คั่นสองคู่ดูยั้งยง
เล่นเฉื่อยฉ่ำล่ำระทง
องค์พระพายผายผันผยอง
โจนตามคลื่นผืนฟ้าฟอง
เป็นแถวท่องล่องตามกัน
ดูเขม่นเห็นขบขัน
ทันแข่งหน้าวาสุกรี

- เลียงผาง่าเท้าโพน
นาวาหน้าอินทรี
- ดนตรีมี้องอล
โห่ฮึกครึกครื้นโครม
- กริธาหมุ่นาเวศ
เหิมเหินขึ้นกระมล

โคลง

- พิศพรรณปลาว่ายเกล้า
ถวิลสุดดวงจันทร์
บัดสยายอมพัวพัน
ควรฤพรากน้องช้ำ
ช้ำละเห่
- พิศพรรณปลาว่ายเกล้า
มัตสยายังรู้ชม
- นवलจันทร์เป็นนวลจริง
คางเบือนเบือนหน้ามา
- เพียนทองงามตั้งทอง
กระแหแห่ทางชาย
ทรงแปลง^(๑)
- แก้มช้ำช้ำใครต้อง
ปลาทุกทุกช้อกกรม
มุละเห่
- น้ำเงินคือเงินยวง
ไม่เทียบเปรียบโฉมนาง
- ปลากรายว่ายเคียงคู่
แต่นางห่างเหินพี่
ทรงแทรก (๕ บท)^(๒)
- ทางไก่อ่ายแหวกว่าย
คิดอนงค์องค์เฮอร์
- ปลาสร้อยลอยล่องชล
เหมือนสร้อยทรงทรมาย

- เพียงโจนไปในวาริ
มีปีกเหมือนเลื่อนลอยโพยม
ก้องกาหลพลแห่โหม
โสมนัสขึ้นรีนเริงพล
จากนครศโดยสาชล
ยลมัจฉาสารพันมี ฯ

เห่ชมปลา

- คลิ้งกัน
แจ่มหน้า
พิศวาส
ชวดเกล้าคลิ้งชม ฯ
- คิดถึงเจ้าเศร้าอารมณ์
สมส่าใจไม่พามา
เจ้างามพริ้งยิ่งนวลปลา
ไม่งามเท่าเจ้าเบือนชาย
ไม่เหมือนน้องห่มตาตพราย
ตั้งสายสวาทคลาดจากสม
- อันแก้มน้องช้ำเพราะชม
เหมือนทุกช้อพี่ที่จากนาง
- ขาวพรายช่วงสีลำอาจ
งามเรื่องเรือเนื้อสองสี
เกล้ากันอยู่ดูงามดี
เห็นปลาเกล้าเศร้าใจจร
- ทางไก่อ่ายไม่มีทอง
ผมประบ่าอำเอี่ยมไร
ว่ายเวียนวนปนกันไป
ไม่เห็นเจ้าเศร้าบวาย

(๑-๒) สมเด็จฯ กรมพระยาดำรงราชานุภาพทรงสันนิษฐานว่า พระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ทรงแปลงและทรงแทรก แต่ถ้าวาดจากสำนวนบางที่เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรอาจจะทรงแทรกและทรงแปลงด้วยพระองค์เองก็ได้

● เนื้ออ่อนอ่อนแต่ซื่อ
ใครต้องซึ้งจิตชาย

● ปลาเสียเหลือที่ตา
เหมือนตาสูดดาว

● แมลงภู่คูเคี้ยวว่า
คิดความยามเมื่อสม

● หวีเกศเพศซื่อปลา
หวีเกล้าเจ้าสระสา

● ชะแวงแผงผิงแนบ
เหมือนพีแอบแนบถนอม

● พิศดูหมุ่มมัจฉา
คะนึ่งนุซสุดสายสมร

โคลง

● เรือชายชมมิ่งไม้
ริมท่าสาครคันธ
เปล็ดดอกออกแถมกัน
หอมที่นรินทร์เพียง
ซัลวะเห่

● เรือชายชมมิ่งไม้
เปล็ดดอกออกแถมกัน

● ชมดวงพวงนางแย้ม
คิดความยามบังอร

● จำปาหนาแน่นเนื่อง
คิดคะนึ่งถึงนงราม

● ประยงค์ทรงพวงห้อย
เหมือนอุบะนวลละออง

● พุดจีบกลีบแสดล้ม
หอมชวยรวยตามลม

● สาวหยุดพุทธชาติ
นีกน่องกรองมาลัย

มูละเห่

● พิกุลบุณาคบาน
แม่นนุซสุดสายสมร

● เต็งเต้วแก้วกาหลง
หอมอยู่ไม่รู้หาย

เนื้อน่องฤาอ่อนทั้งกาย
ไม่วายนึกตริกตริงทรวง
เลื่อมแหลมกว่าปลาทั้งปวง
ดูแหลมล้ำข้าเพราะคม
เห็นคล้ายคล้ายน่าเซยชม
สนิทเกล้าเจ้าเอวบาง
คิดสุดาอ่างคั่นาง
เส้นเกศสลวยรวยกลืนหอม
ชะวาดแอบแปบปนปลอม
จอมสวาทนาฏบังอร
วายแหวกมาในสาคร
มาด้วยพีจะดีใจ ฯ

เห็นชมไม้

มีพรรณ
กลืนเกลี้ยง
ชูช่อ
กลืนเนื่อนวนนาง ฯ

ริมท่าไสวหลากหลายพรรณ
ส่งกลืนเกลี้ยงเพียงกลืนสมร
บานแสดล้มแย้มเกสร
แย้มโอษฐ์ยิ้มพริ้มพรายงาม
คลี่กลีบเหลืองเรื่องอร่าม
ผิวเหลืองกว่าจำปาทอง
ระย้าย้อยห้อยพวงกรอง
เจ้าเขวนไฉ่ให้เรียมชม
พิกุลแถมแซมสุกรม
เหมือนกลืนน่องต้องดีใจ
บานเกลื่อนกลาดตาชดาไป
วางให้พีข้างที่นอน

กลืนหอมหวานชานขจร
เห็นจะวอนอ่อนพีชาย
บานบุษบงส่งกลืนอาย
คล้ายกลืนผ้าเจ้าตราตรู

- มะลิวัลย์พันจิกจวง
หอมมาน่าเอ็นดู
- ลำดวนหวนหอมตรลบ
นึกถวิลกลิ่นบุหงา
- รวยรินกลิ่นรำเพย
นั้งแนบแอบเอวบาง
- ชมดวงพวงมาลี
วนิตามาด้วยกัน

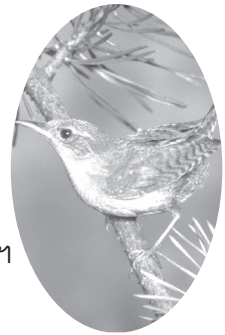
โคลง

- รอนรอนสุริยไฉ่
เรื่อยเรื่อยลับเมรุลง
รอนรอนจิตจำนง
เรื่อยเรื่อยเรียมคอยแก้ว
ซ้าลวะเห่
- เรื่อยเรื่อยมารอนรอน
สนธยาจะใกล้ค่ำ
- เรื่อยเรื่อยมาเรียงเรียง
ตัวเดียวมาพลัดคู่
- เห็นฝูงยุงรำพ้อน
สร้อยทองย่องเยื้องชาย
- สาลิกามาตามคู่
แต่ที่นี้อววรรณ
- นางนวลนวลน่ารัก
แก้วที่นี้สุดนวล
- นกแก้วแจ้วแจ่มเสียง
เหมือนที่นี้ประคอง
มูละเห่
- ไก่ฟ้ามาตัวเดียว
เหมือนพราวจากนงเยาว์
- แขกเต้าเกล้าคู่เคียง
เรียมคะนึ่งถึงเอวบาง
- ดูเหว่าเจ้าจับร้อง
ไพเราะเพราะกังวาน

ดอกเป็นพวงร่วงเรณู
ชูขึ้นจิตคิดวนิดา
กลิ่นอายอบสบนาสา
รำไปเจ้าเศร้าถึงนาง
คิดพี่เคยเชยกลิ่นปราง
ห่อนแห่ห่างว่างเว้นวัน
ศรีเสาวภาคย์หลากหลายพรรณ
จะอ่อนพิชชีชมเชย ฯ

เห็นชมนก

อัสตง
คำแล้ว
นุชพี เพียงแม่
คล้ายคล้ายเรียมเหลือย ฯ

ทิพากรจะตกต่ำ
คำนี้หน้าเจ้าตราตรู
นกบินเฉียงไปทิ้งหมู่
เหมือนพ็อยู่ผู้เดียวตาย
คิดบังอรร่อนรำกราย
เหมือนสายสวาหนาดนวยจร
ชมกันอยู่สู่สมสมร
ห่อนเห็นเจ้าเศร้าใจครวญ
ไม่นวลพักตร์เหมือนทรมสงวน
ตั้งนางฟ้าหน้าไยของ
จับไม้เรียงเคียงคู่สอง
รับขวัญน้องต้องมือเบา

เดินท่องเที่ยวเลี้ยวเหลี่ยมเขา
เปล่าใจเปลี่ยวเหลือยหานาง
เรียงจับไม้ใช้ปีกหาง
เคยแนบข้างร้างแรมนาน
สนั่นก้องซ้องเสียงหวาน
ปานเสียงน้องร้องสั่งชาย

- โนรีสีปานชาติ
ไม่เท่าเจ้าโฉมฉาย
- สัตวาน่าเอ็นดู
เหมือนพี่ที่จากมา
- ปักซีมีหลายพรรณ
ยิ่งฟังวังเวงใจ

โคลง

- เสียงสรवलระรึนี้
เสียงนุชพี่ฤาใคร
เสียงสรवलเสียงทรมวย
เสียงบังอรสมรผู้
 - เสียงสรवलระรึนี้
เสียงสรवलเสียงทรมวย
 - ลมช่วยร่ายกลิ้งน้อง
เคลือบเคลื่นเห็นคล้ายมา
 - ยามสองห้องยามย่า
เสียงปี่มีครวญเครง
 - ล่วงสามยามปลายแล้ว
ม่อยหลับกลับบันดาล
 - เพรางายวายเสพรส
อิมทุกข์อิมชลนา
 - เวรามาทันแล้ว
ให้แค้นแสนสุดทน
 - งามทรงวงตั้งวาด
งามพริ้มยิ้มแยมพราย
 - แต่เข้าเท่าถึงเย็น
ชายใดในแผ่นดิน
- โคลง
- เรียมทนทุกข์แต่เข้า
มาสู่สุขคืนชีพ
ชายใดจากสมรเป็น
จากคู่วันเดียวได้

เหมือนช่างฉลาดวาดแต่มีลาย
ห่มตาดพรายกรายกรมา
คอยหาอยู่เอก
ครวญหาเจ้าเศร้าเสียใจ
บ้างชมกันชั้นเพรียกไพร
ล้วนหลายหลากมากภาษา ฯ

เห่ครวญ

เสียงใด
ใครรู้
นุชพี่ มาแม่
อื่นนั้นฤามี ฯ
เสียงแก้วพี่หรือเสียงใคร
สุดสายใจพี่ตามมา
หอมเรื่อยต่อคลองอนาสา
เหลียวหาเจ้าเปลววังเวง
ทุกคืนคำย่ออกเอง
เหมือนเรียมคร่ำรำครวญนาน
จนไก่แก้วแว่วขันชาน
ฝันเห็นน้องต้องติดตา
แสนกำสรดอดโอชา
อิมโศกาหน้าน้องชล
จึงจำแคล้วแก้วโกมล
ทุกข์ถึงเจ้าเศร้าเสียตาย
งามมารยาทนาดกรกราย
งามคำหวานลานใจถวิล
กล้ากลืนเข็ญเป็นอาจิดน
ไม่เหมือนพี่ที่ตรอมใจ ฯ

ถึงเย็น
หม่นไหม้
ทุกข์เท่า เรียมเลย
ทุกข์ปี่มปานปี ฯ

สระเห่

เห่แลเห่เห่ เห่เห่เห่เห่ เห่เห่เห่เห่ เห่เห่เห่เห่ เห่เห่เห่เห่ เห่เห่เห่เห่ โอละเห่

สาละวะเห่ โหเห่เห่ เห่เห่ เห่เห่เห่ โอละเห่

ซ้าละวะเห่ เห่เห่ เห่เห่เห่ โอละเห่ เจ้าเอ๋ย เจ้าก็พาย พี่ก็พาย พายเอ๋ยพายลง พายลงให้เต็มพาย
โอวโอวเห่

ซ้าละวะเห่ โหเห่เห่ เห่เห่ เห่เห่เห่ โอละเห่ มูละเห่ มูละเห่เห่เห่ โอเห่मारา โอเห่เจ้าซ้า โอเห่เจ้าซ้า
मारาไซโย ศรีเอ๋ยซัย ศรีซัยแก้วเอ๋ย ซัยเอ๋ยแก้ว ซัยแก้วพ่อเอ๋ย โอวโอว

ศัพท์น่ารู้

กรองทอง	ผ้าโปร่งอันทอหรือถักด้วยไหมทองหรือเส้นลวดทอง
กระแห	ชื่อปลาน้ำจืด รูปร่างบ่อมคล้ายปลาตะเพียนทอง แต่ตัวเล็กกว่า ค่อนข้างแบน ครีบมีสีแดงอ่อน
กาหล	อีกทีก
กาหลง กิง	ชื่อไม้พุ่ม ใบหยักเว้า ดอกขาวใหญ่ หอมจาง ออกดอกเป็นช่อสั้น ๆ ตามง่ามใบ เรือชนิดหนึ่งในกระบวนพยุหยาตรา เป็นเรือที่เป็นเครื่องประดับยศ ชื่อเรือ พระที่นั่งกิง หมายถึง เรือหลวงที่ขึ้นระวาง เรือประเภทนี้สร้างด้วยไม้สลัก ปิดทองอย่างสวยงาม ตั้งบุษบกหรือบัลลังก์กัญญา ในคำว่า “กิงแก้ว” แก้ว เป็นคำขยาย หมายถึง สิ่งประเสริฐ
แก้มซ้า	ชื่อปลาน้ำจืด รูปร่างคล้ายปลาตะเพียน แต่ลำตัวยาวกว่า ที่ฝาเหงือกมีสีแดงเรือ คล้ายรอยซ้า พื้นครีบหางสีแดง ริมดำ หัวสั้น
แก้ว	ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดกลาง ใบเขียวสดเป็นมัน ดอกขาวหอม บางชนิด เนื้อไม้แข็ง เหนียว มีลาย
ไก่อฟ้า	นกที่ชอบอยู่กันเป็นฝูงอย่างไก่อบ้าน คือ ตัวผู้ตัวเดียวมีตัวเมียหลายตัว ไก่อฟ้า มีหลายชนิด เช่น ไก่อฟ้าพญาล่อน้ำสีแดง ไก่อฟ้าหน้าเขียว ไก่อฟ้าหลังขาว
แขกเต้า	นกในจำพวกนกแก้ว แต่เป็นนกแก้วพันธุ์เล็ก
คชสิทธิ์	เรือมีโชนเป็นรูปคชสิทธิ์ ซึ่งคชสิทธิ์เป็นสัตว์ในวรรณคดี มีรูปเหมือนราชสิทธิ์ แต่มีวงเหมือนช้าง
ครุฑยุคนาค	เรือที่มีโชนเป็นรูปครุฑจับนาค เป็นเรื่องที่ปรากฏในวรรณคดีอินเดีย คือ ครุฑกับนาคมีบิดาเดียวกัน คือ พระกศยป แต่ต่างมารดากัน มารดาของครุฑ ถูกมารดาของนาคแกล้งจนต้องตกเป็นทาส ครุฑจึงผูกใจเจ็บ ภายหลังครุฑ ได้พรจากพระนารายณ์ให้จับนาคินได้ เรื่องนี้จึงปรากฏอยู่ในศิลปะและวรรณคดี ซึ่งตกทอดมาถึงไทยเราด้วย

คางเบือน	ชื่อปลาน้ำจืด ไม่มีเกล็ด รูปร่างคล้ายปลาตัว แต่ขนาดเล็กกว่า คางล่างยื่นยาวกว่าปากบนเห็นเป็นคางเบือน ปลาเบี้ยว ก็เรียก
ห้องยามย่า	ตีกลองหรือห้องถี ๆ หลายครั้งเพื่อบอกเวลาสำหรับเปลี่ยนยาม ย่ายาม ก็เรียก ใช้แก่เวลาต่าง ๆ เช่น ย่ารุ่ง ย่าค่ำ
จวง	ชื่อต้นไม้จำพวกหนึ่ง เป็นไม้กลิ่นหอมคล้ายการบูร มีอีกชื่อหนึ่งว่า ต้นเทพทาโร
จำปา	ชื่อต้นไม้คล้ายต้นจำปี ดอกเป็นกลีบยาวสีเหลืองเข้ม มีกลิ่นหอม
จิก	ชื่อต้นไม้ ดอกสีขาว เกสรตัวผู้สีแดง ๆ มักออกเป็นช่อยาว ห้อยเป็นระย้า ขึ้นในที่ชุ่มชื้น เช่น ริมห้วย หนอง คลอง
ชลาสัย	ทะเล แม่น้ำ ห้วงน้ำ
ชวด	ไม่ได้ตั้งหวัง
ชะวาด	คงมาจาก สังกะวาด เป็นพวกปลาทราย-เทโพ ขนาดเล็กกว่า ไม่มีเกล็ด มีหนวดสองคู่ หางเว้า
ชะแวง	เข้าใจว่าเป็นปลาแขยง ปลาพวกนี้มีก้านครีบหลังและครีบหูแข็ง แหลมแห้งเจ็บปวด มีหนวดสองคู่ หางเว้าเล็ก อาจมีลาย ขนาดเล็ก
ดูเหว่า	นกสีดำ ตัวเล็กกว่ากาเล็กน้อย บางทีก็มีลายจุดขาว ๆ เสียงร้องดังไปไกล กาเหว่า ก็เรียก
ตรู	งาม
ต้องคลองนาสา	(กลิน) กระทบจมูก
ดาด	ผ้าชนิดหนึ่ง ทอด้วยไหมควบกับเงินแล่งหรือทองแล่งจำนวนเท่ากัน
เต็ง	ชื่อไม้ต้น เนื้อไม้แข็ง
แต้ว	ชื่อไม้พุ่ม ใบกลมเกลี้ยง เมื่อขยี้ใบมีกลิ่นหอม ดอกสีขาวหรือชมพูอ่อน ขึ้นทั่วไปตามป่าเบญจพรรณ ติ้วส้ม ก็เรียก
ทิพาการ	พระอาทิตย์
ทุก	ชื่อปลาน้ำจืด ไม่มีเกล็ด หัวแหลม หนวดยาว ปากกว้าง ฟันแหลม ตัวแบน ลำตัวและครีบมีสีดำ ขนาดยาวอาจถึงหนึ่งเมตร อีทุบหรืออีทุก ก็เรียก
นครเรศ	เมือง
นวลจันทร์	ชื่อปลาน้ำจืด สีเป็นนวลงาม ลำตัวยาวเรียว แขนข้างเล็กน้อย ตาเล็ก ปากเล็ก ไม่มีหนวด เกล็ดเล็ก
นาคา	เรือที่มีโชนเป็นรูปนาค
นางนวล	นกสีขาวนวล บินอยู่ตามชายทะเล กินปลาเป็นอาหาร
นางแย้ม	ชื่อไม้พุ่มขนาดเล็ก โคนใบเว้าแบบหัวใจ ขอบใบหยัก มีขนเล็กน้อย ดอกเป็นช่อสีขาวหรือแดงรือ ๆ กลิ่นหอม
นาเวศ	เรือ
น้ำเงิน	ชื่อปลาน้ำจืด รูปร่างอย่างปลาเนื้ออ่อน แต่ตัวใหญ่กว่า

เนื้ออ่อน โนรี	ชื่อปลาน้ำจืด ลำตัวแบนข้าง ไม่มีเกล็ด ข้างท้องมักเป็นสีเงินหรือสีเทาปนเขียว นกในจำพวกนกแก้ว มีขนสีแดงล้วน แต่อาจมีสีอื่นแซมบ้าง ถ้ามีสีอื่นแซม หลายสี เรียกว่า นกเบญจวรรณ
บุษนาค	ชื่อไม้ยืนต้น ดอกคล้ายดอกสารภี แต่โตกว่า ดอกมีสีขาวหรืออมชมพูเรื่อ ใบยาวรี ปลายใบเรียวแหลม
บุษบง	ดอกไม้
บุษงำไป	ดอกไม้ที่ปลูกด้วยเครื่องหอมต่าง ๆ ห่อด้วยผ้าโปร่ง มักเรียกย่อ ๆ ว่า บุษงา
ประยงค์	ชื่อไม้พุ่ม ใบคล้ายใบแก้ว ดอกเล็ก ๆ เป็นช่อสีเหลือง
ประเวศ	การเข้าถึง การเข้าสู่
ปลากราย	มีรูปร่างคล้ายปลาสดาด ตัวใหญ่กว่า มีจุดดำ ๆ เป็นแถวเรียงกันไปตามยาว ของครีบท้องทั้งสองด้าน ประมาณข้างละเจ็ดจุด
ปืม	เกือบ จวน แทบ
แปบ	ชื่อปลาน้ำจืด ลำตัวแบนยาว สันท้องคม ไม่มีหนวด
พิกุล	ชื่อไม้ยืนต้น ดอกเล็กเป็นจัก ๆ มีกลิ่นหอมเย็นและหอมอยู่จนแห้ง
พุดจิบ	ชื่อไม้ดอก ใบคล้ายต้นพุดธรรมดา ดอกเล็ก กลีบมีลักษณะเป็นจีบ
พุทธชาติ	ชื่อไม้เถาขนาดเล็ก ดอกสีขาว กลีบบางเล็ก กลิ่นหอม
เพรางาย	เวลาเช้า
เพรียกไฟร	ร้องแช่อยู่ในป่า
เปล็ด	เปล็ด ผลิ
เพียนทอง	ปลาตะเพียนทอง ตัวแบน เกล็ดโต สีเหลืองทอง
มังกร	เรือมีเขนเป็นรูปมังกร ซึ่งเป็นสัตว์ในนิยายจีน รูปร่างคล้ายนาค แต่มีตีน มีเขา มีหนวด
มัตสยา	ปลา
เมรุ	ภูเขาพระสุเมรุ อยู่กลางจักรวาล มียอดเป็นที่ตั้งแห่งสวรรค์ชั้นดาวดึงส์ ซึ่งเป็น ที่อยู่ของพระอินทร์ ในที่นี้หมายถึง ภูเขาทั่ว ๆ ไป
แมลงงู	ชื่อปลา รูปร่างคล้ายปลาช่อน ตัวโตกว่า สีคล้ายปีกแมลงงู
เย็น	ไหว อ่อนเนิบเบา ขึ้น ๆ ลง ๆ เมื่อเรือถูกคลื่น
แยงมังกร	ลวดลายเป็นรูปมังกร
ไยยอง	ผุดผ่องเป็นน้ำเป็นนวล
ราชสีห์	เรือมีเขนเป็นรูปราชสีห์ ราชสีห์เป็นสัตว์ในวรรณคดีที่ปรากฏเป็นภาพเขียน โดยทั่วไปในศิลปะของไทย ถือว่าดุร้ายและมีกำลังมาก จัดเป็นพญาสิงห์
รำเพย	ชื่อไม้ต้น ใบคล้ายยี่โถ ดอกเหลือง รูปเป็นกระบอกปากบาน
ริ้ว	แนว แถว
เรือชัย	เรือที่มีทวนหัวตั้งสูงขึ้นไปเป็นงอน เดิมเป็นเรือที่ข้าราชการนั่งในริ้วกระบวน และมีพนักงานคอยกระทุ้งเสาให้จังหวะ แต่ถ้าเป็นเรือที่หนึ่งเจ้านาย และเรือประตู่ เรียกว่า เรือเอกไชย

ลำตวน	ชื่อไม้ยืนต้น ดอกมีสามกลีบ คล้ายดอกนวมแมว กลีบแข็งหนา มีกลิ่นหอม
เลียงผา	เรือมีโขนเป็นรูปเลียงผา ซึ่งเลียงผาเป็นสัตว์ป่าชนิดหนึ่ง รูปร่างคล้ายแพะ อาศัยอยู่ตามภูเขา
วาสูกรี	เรือมีโขนเป็นรูปนาค
สมรรถชัย	เรือพระที่นั่ง สำหรับทรงเปลื้องเครื่อง มีการตั้งบัลลังก์บุษบกอัญเชิญ พระชฎามหากษัตริย์นำหน้าเรือพระที่นั่งลำทรง
สร मुख	เรือพระที่นั่งที่มีโขนเป็นรูปราชสีห์ มีชื่อเต็มว่า ไกรสร मुख
สร้อย	ปลาตัวเล็ก ๆ ว่ายน้ำเป็นฝูง ๆ ลำตัวสีขาวยเงิน มีจุดคล้ายหรือจุดดำบนเกล็ด จนเห็นเป็นเส้นสายหลายแถบพาดตามยาวอยู่ข้างตัว
สร้อยทอง	นกที่มีขนสร้อยคอสีเหลืองหรือสีทอง ลักษณะคล้ายนกขุนทอง
สัตว์	นกในจำพวกนกแก้ว ตัวโต สีเขียวคราม
สาชล	หมายถึง สายชล ตัด ย ออก เทียบได้กับคำว่า สาโลหิต ซึ่งหมายถึง สายโลหิต หรือคำว่า สาครชล ตัด คร ออก
สาธิกา	นกจำพวกนกเอี้ยง หัวสีดำ ตัวสีน้ำตาลแกมดำ หนึ่งชอบตาเหลืองจัด
สาวหยุด	ชื่อไม้เลื้อย ดอกคล้ายดอกกระดังงา กลิ่นหอมตอนเช้า พอสายก็หมดกลิ่น คำเดียวกับสายหยุด
สุกรม	ต้นไม้ขนาดใหญ่ ผลเมื่อสุกจะมีสีแดง
สุดสายใจ	นางผู้เป็นยอดรัก
สุวรรณหงส์	เรือพระที่นั่งมีโขนเป็นรูปหงส์ทอง เรียกสั้น ๆ ว่า เรือหงส์
เสาวภาคย์	โซคลาภ งามยิ่ง
เสียงเล่า	เสียงที่เกิดจากการใช้ไม้เส้ากระทุ้งให้จังหวะฝึพาย
เสือ	ชื่อปลา ลำตัวแบน ผอมกว่าปลาตะเพียน มีลายเหลืองสลับดำพาดลำตัว ชนิดที่รู้จักกันมากพ่นน้ำได้สูงและไกลเพื่อจับแมลงกิน
แสนยากร	กองทัพ ในที่นี้หมายถึง กองทัพเรือ
หน้าอินทรี	เรือมีโขนเป็นรูปนกอินทรี
หวิเกศ	สันนิษฐานว่าน่าจะเป็นปลาเกด เป็นพวกปลาเนื้ออ่อน ไม่มีเกล็ด ตัวเรียวยาว ครีบท้องยาวติดต่อกันเป็นอันเดียวกับครีบหาง ไม่มีครีบหลัง มีหนวดสองคู่ ปลาแดง ก็เรียก
ทางไก่อ	ชื่อปลาทะเล ลำตัวแบนข้าง ตั้งแต่ปลายปากถึงครีบหลังกว้างแล้วเรียวยาวไปทางหาง
อัสดง	ตกไป หมายถึง พระอาทิตย์ตก

ประวัติผู้แต่ง

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศร มีพระนามเดิมว่า เจ้าฟ้ากุ้ง เป็นพระราชโอรสพระองค์ใหญ่ในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศและสมเด็จพระพันวัสสาใหญ่ (กรมหลวงอภัยนุชิต) ประสูติเมื่อ พ.ศ. ๒๒๕๘ ขณะพระราชบิดายังดำรงพระยศเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล เมื่อพระราชบิดาขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. ๒๒๗๖ ได้รับสถาปนาขึ้นเป็นเจ้าฟ้ากรมขุนเสนาพิทักษ์

เจ้าฟ้าธรรมธิเบศรเคยผนวชที่วัดโคกแสง ๒ พรรษา เนื่องจากใช้พระแสงดาบฟันเจ้าฟ้ากรมขุนสุเรนทรพิทักษ์ พระราชนัดดาในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ ซึ่งดำรงเพศเป็นภิกษุ เกรงพระราชบิดาจะลงโทษจึงหนีไปผนวช เมื่อพ้นพระราชอาญาแล้วจึงลาผนวช และได้รับสถาปนาเป็นกรมพระราชวังบวรสถานมงคล สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศโปรดเกล้าฯ ให้เป็นแม่กองปฏิสังขรณ์พระพุทธรูป ปูนยีสถานที่ชำรุดทรุดโทรมในเขตกรุงศรีอยุธยา และเสด็จไปพระพุทธรูปหลายองค์อยู่เนื่อง ๆ จึงเกิดวรรณคดีกาพย์เห่เรือและกาพย์ห่อโคลง

ในบั้นปลายของพระชนม์ชีพต้องพระราชอาญาโดยจณลีนพระชนม์มเมื่อ พ.ศ. ๒๒๙๘ ตามพงศาวดารกล่าวว่า มีผู้ทูลฟ้องว่าเป็นชู้กับเจ้าฟ้าสังวาลย์ พระมเหสีอีกพระองค์หนึ่งของสมเด็จพระราชาธิบดี ซึ่งความสัมพันธ์ของพระองค์กับเจ้าฟ้าสังวาลย์ ทำนองจะแทรกอยู่ในพระนิพนธ์กาพย์เห่เรือเรื่องต่าง ๆ และเพลงยาว

พระนิพนธ์ของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรที่รู้จักกันแพร่หลาย ได้แก่ นันทโศภนันทสูตรคำหลวง พระมาลัยคำหลวง กาพย์เห่เรือ กาพย์ห่อโคลงประพาสธารทองแดง เพลงยาว และกาพย์ห่อโคลงนิราศธารโศก

สาระน่ารู้

กระบวนพยุหยาตราทางชลมารค

กระบวนพยุหยาตราทางชลมารค คือ รั้วกระบวนเสด็จพระราชดำเนินทางน้ำในโอกาสต่าง ๆ เช่น เสด็จพระราชดำเนินไปทอดผ้าพระกฐิน เสด็จพระราชดำเนินเสียบพระนคร โดยจัดให้มีกระบวนเรืออย่างสวยงามลอยไปตามลำน้ำเจ้าพระยา พร้อมกับฝีพายร้องเห่เรืออย่างไพเราะ

การจัดกระบวนเรือพระราชพิธีมีมาตั้งแต่กรุงศรีอยุธยา มักจะเป็นกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคในการบำเพ็ญพระราชกุศลกรานกฐินหรือถวายผ้าพระกฐินเป็นสำคัญ กับการเสด็จไปนมัสการพระพุทธรูปที่สระบุรี

สำหรับเรือพระที่นั่งที่สร้างในสมัยกรุงศรีอยุธยา มีปรากฏในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ทรงสร้างเรือพระที่นั่งกิงขึ้น สมัยต่อมา เช่น สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช สมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ มีการจัดรั้วกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคอย่างสวยงามและยิ่งใหญ่สืบทอดมาจนถึงปัจจุบัน

การจัดรั้วกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคนั้น ทำให้เราทราบถึงกระบวนเรือ ซึ่งมีชื่อเรือต่าง ๆ มากมายที่มาร่วมในกระบวน ซึ่งเรือเหล่านี้จะมีลักษณะแตกต่างกันไปตามความสำคัญและลักษณะที่มา คือ

๑. **เรือประตู่** เป็นเรือกราบกลางลำมีกัญญา เรียกกันว่า เรือกราบกัญญา ทำหน้าที่นำริ้วกระบวนหรือคั่นระหว่างกระบวน

๒. **เรือพิฆาต** เป็นเรือรบไทยโบราณ มีปืนจ่ารงตั้งที่หัวเรือ

๓. **เรือตั้ง** เป็นเรือไม้ทาสีน้ำมัน ไม่มีลวดลายใด ๆ ทำหน้าที่ป้องกันหน้ากระบวนเรือ ปัจจุบันเรือตั้งหัวเรือปิดทอง ถ้ายังเขียนลายน้ำยา ใช้เป็นเรือประจำยศพระราชาคณะ

๔. **เรือกลอง** เป็นเรือสัญญาณเพื่อให้เรืออื่นหยุด หรือพาย หรือจ้ำ

๕. **เรือตำรวจ** เรือที่พระตำรวจประจำทำหน้าที่องครักษ์ พระตำรวจนี้ หมายถึง ตำรวจใหญ่ ตำรวจใน ตำรวจนอก ซึ่งเป็นข้าราชการในพระราชสำนัก ไม่ใช่ตำรวจนครบาลหรือตำรวจภูธร

๖. **เรือรูปสัตว์** เป็นเรือที่แกะสลักหัวเรือหรือโชนเรือเป็นรูปสัตว์ต่าง ๆ ทั้งสัตว์จริงและสัตว์ในเทพนิยาย ซึ่งปัจจุบันมีเหลือ ๓ ลำ เมื่อเข้ากระบวนประกอบกับเรืออื่น ๆ มี เรือครุฑ เหน็บเห็จ เรือครุฑตรีจไตรจักร เรือพาลี่รังทวีป เรือสุครีพครองเมือง เรือกระบี่ปราบเมืองมาร เรืออสุรวายุภักษ์ เรืออสุรพิภษา

๗. **เรือแซ** รูปร่างเป็นเรือไชโยไกลน หัวท้ายเขียนเป็นลายน้ำยา

๘. **เรือแซง** เป็นเรือทหาร อยู่ท้ายกระบวนหรือพระราชยาน ปัจจุบันมักใช้เรือกราบ

๙. **เรือรื้อ** เป็นเรือที่อยู่ในริ้วกระบวนที่แล่นตามกันไปในกระบวน คือ เรือทุกลำที่เข้ากระบวนจัดเป็นเรือรื้อทั้งสิ้น และเรือโดยมากจะมีธงประจำเรือ

๑๐. **เรือกิ่ง** เป็นเรือที่ขึ้นทำเนียบเป็นชั้นสูง มีลวดลายสวยงามที่หัวเรือ เกิดขึ้นในสมัยกรุงศรีอยุธยา หลังจากกลับจากชนะศึก คนพายนำกิ่งไม้มาปักที่หัวเรือ พระมหากษัตริย์ทอดพระเนตรเห็นก็โปรด จึงรับสั่งให้เอากิ่งดอกเลามาประดับเรือ ภายหลังพนักงานคิดลายกิ่งไม้ประดับไว้ที่หัวเรือ โปรดเกล้าฯ ให้เรียกชื่อเรือนี้ว่า เรือพระที่นั่งกิ่ง ถือเป็นเรือชั้นสูงสุด ไม่โปรดเกล้าฯ ให้พระบรมวงศานุวงศ์ชั้นใดประทับเว้นแต่บางครั้งโปรดเกล้าฯ ให้เป็นเรือผ้าไตร หรือผ้าทรงสะพักพระพุทธรูป หรือพานพุ่มดอกไม้ เรือพระที่นั่งกิ่งอาจตั้งบุษบกหรือทอดบัลลังก์กัญญาก็ได้ ปัจจุบันใช้เรือพระที่นั่งอนันตนาคราชเป็นเรือพระที่นั่งกิ่ง

๑๑. **เรือคู่ชุก** คือเรือไชยหรือเรือศิระสัตว์ ที่ทำหน้าที่ลากเรือพระที่นั่งชนิดที่พายไม่ได้ เช่น เรือพระที่นั่งขนานหรือบัลลังก์ขนาน ซึ่งปัจจุบันเลิกใช้แล้ว และเปลี่ยนมาใช้เรือพระที่นั่งกิ่งแทน

๑๒. **เรือไชย (เรือชัย)** เป็นเรือที่มีทวนหัวตั้งสูงขึ้นไปเป็นงอน มีชั้นเกือบเทียบเท่าเรือพระที่นั่งกิ่งมีลายสลักหรือประดับสวยงามเช่นกัน

๑๓. **เรือโขมดยา** เป็นเรือไชยที่หัวเขียนด้วยลายน้ำยา หัวเรือและท้ายเรือเรียบเชิดขึ้นแกะสลักเป็นรูปกลีบบัวผูกผ้าตรงกลาง ตั้งคฤห์คาดผ้าแดง เรือโขมดยาเป็นเรือแสดงสมณศักดิ์ของเจ้าอาวาสหรือเรือประจำยศของพระราชาคณะ ปัจจุบันไม่มีแล้ว

๑๔. **เรือพระที่นั่งลำทรง** ถ้าเป็นกระบวนพยุหยาตราใหญ่จะใช้เรือพระที่นั่งกิ่งทอดพระที่นั่งบุษบกเป็นที่ประทับ ปกฉัตรเครื่องสูงหักทองขวาง มีพนักงานถวายอยู่จนพระกลด บังพระสุริย์พัดโบกมีพนักงานประจำท้ายเรือเป็นผู้เชิญธง ท้ายเรือสี่มุมบุษบกมีมหาดเล็กเชิญพระแสงราย-ตื่นทอง

เรือพระที่นั่งกึ่งที่ใช้ในกระบวนพยุหยาตราใหญ่ทางชลมารค สมัยรัตนโกสินทร์มี ๓ ลำ คือ

- ๑) เรือพระที่นั่งศรีสุพรรณหงส์ มีโชนเรือเป็นรูปหงส์
- ๒) เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช มีโชนเรือเป็นรูปพญานาค ๗ เศียร
- ๓) เรือพระที่นั่งศรีสมรรถไชย (สมรรถชัย) เป็นเรือพระที่นั่งสำหรับเปลื้องเครื่อง

ปัจจุบันชำรุดไม่สามารถซ่อมแซมได้ จึงใช้เรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์แทน เป็นเรือพระที่นั่งศรี มีการทอดบัลลังก์กัญญา มีม่านกัน

๑๕. เรือพระที่นั่งรอง โดยมากทอดบัลลังก์กัญญาหรือบัลลังก์บุษบกเช่นเดียวกับเรือพลับพลา หลังคาคาดผ้าลายก้านแย่ง บัลลังก์มีม่านกันผุกผ้าพู่จามรี

๑๖. เรือศรี เป็นเรือที่มีลวดลายสวยงาม สำหรับพระมหากษัตริย์ทรงใช้เสด็จจำลอง (ไม่ใช่เข้ากระบวนพิธี)

๑๗. เรือกราบ เป็นเรือพระที่นั่งลำเล็กที่ใช้เสด็จไปพร้อม ๆ เรือพระที่นั่งศรี สำหรับเปลี่ยนลำเสด็จฯ เข้าคลองเล็กคลองน้อยได้สะดวก

ในรัชกาลปัจจุบัน กองทัพเรือและกรมศิลปากรได้สร้างเรือพระราชพิธีลำใหม่เพื่อน้อมเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวภูมิพลอดุลยเดช เพื่อฉลองในมหาวโรกาสงานพระราชพิธีกาญจนาภิเษก เสด็จเถลิงถวัลยราชสมบัติครบ ๕๐ ปี ซึ่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานนามว่า เรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ รัชกาลที่ ๙ โดยนำรูปแบบโชนเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณเดิม ที่สร้างในรัชสมัยสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมาเป็นแม่แบบ ซึ่งเรือพระที่นั่งองค์ใหม่นี้ใช้เป็นเรือพระที่นั่งรองทอดบัลลังก์กัญญา เทียบเท่าเรือพระที่นั่งอนันตนาคราช และเรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์

แนวทางในการวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรม

เนื้อเรื่อง

บทเห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรมีเนื้อเรื่องจัดเรียงลำดับบทเห่ที่สัมพันธ์กับเวลาอย่างกลมกลืนและเหมาะสม โนม่น้ำวจินตนาการให้คล้อยตามธรรมชาติที่พบเห็น บทเห่เริ่มจากบทชมกระบวนเรือพยุหยาตราที่ออกเดินทางในเวลาเช้า โดยกล่าวพรรณนาความสวยงามของเรือพระที่นั่งและเรือลำต่าง ๆ ที่ร่วมในกระบวน ตลอดจนความพร้อมเพรียงและความรื่นเริงของเหล่าทหารในกระบวน ตอนสายแสงแดดส่องสว่างกระทบผืนน้ำใสมองเห็นปลานานาพันธุ์ก็ชมปลา ตอนบ่ายชมไม้ริมฝั่ง เพื่อผ่อนคลายอารมณ์จากความร้อนแรงของแสงแดด ตอนค่ำสนทนาชมนกบินกลับรวงรัง ปิดท้ายด้วยยามมืดและเงียบสงบก็กล่าวบทเห่ครวญ ที่เป็นการคร่ำครวญความรักความอาลัยถึงนางอันเป็นที่รักที่ไม่ได้อยู่ด้วยกัน ซึ่งเป็นความทุกข์ทรมานที่ทำให้กวีรู้สึกเศร้าโศกและว่าเหว

ศิลปะการประพันธ์

กาพย์เห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศร เป็นงานเขียนที่มีความไพเราะยอดเยี่ยม จนได้รับยกย่องว่าเป็นยอดแห่งกาพย์เห่เรือ นอกจากนี้จะมีรูปแบบในการแต่งกลมกลืนกับเนื้อหาอย่างแนบเนียนแล้วยังมีกลวิธีในการแต่งเป็นเลิศหลายประการ คือ

๑. ลักษณะคำประพันธ์

บทเห่แต่ละตอนแต่งเป็นโคลงสี่สุภาพ ๑ บท ตามด้วยกาพย์ยานีไม่จำกัดจำนวนบท และสังเกตว่าเนื้อความในกาพย์ยานีบทแรกเลียนความจากโคลงสี่สุภาพ บทที่ขึ้นต้นแต่ละบทแต่งถูกแผนบังคับ ใช้สัมผัสไพเราะเหมาะสม

๒. การใช้ถ้อยคำ

ถ้อยคำที่ใช้เป็นคำไทยง่าย ๆ มีความหมายชัดเจน และเลือกสรรคำมาอย่างเหมาะสม ก่อให้เกิดอารมณ์สะท้อนใจแก่ผู้อ่านให้ค่อยๆ ตามไปกับความรู้สึกของกวี เช่น การบรรยายกลิ่นหอมของพรรณไม้ที่ทำให้คิดไปถึงกลิ่นของนาง ดังคำประพันธ์

“ลำดวนหวานหอมตรลบ นีกถวิลกลิ่นบุหงา	กลิ่นอายอบสบนาสา รำไปเจ้าเศร้าถึงนาง”
หรือการใช้ถ้อยคำง่าย ๆ ในลักษณะการเล่นคำ เล่นความอย่างคมคาย ดังคำประพันธ์	
“นวลจันทร์เป็นนวลจริง คางเบือนเบือนหน้ามา	เจ้างามพริ้งยิ่งนวลปลา ไม่งามเท่าเจ้าเบือนชาย”

๓. การใช้โวหารภาพพจน์

๓.๑ การใช้อุปมาโวหาร โดยเปรียบเทียบสิ่งหนึ่งกับอีกสิ่งหนึ่ง ทำให้เกิดจินตนาการ เช่น เปรียบลักษณะที่เรือแล่นเหมือนนกบิน ทำให้เห็นภาพที่ลอยล่องในน้ำอย่างสง่า ราบรื่น ดูจลล่องลอยอยู่ในอากาศ ดังคำประพันธ์

“สมรรถชัยไกรกาบแก้ว เรียบเรียงเคียงคู่จूर	แสงแวววับจับสาคร ตั้งร่อนฟ้ามาแดนดิน”
--	--

๓.๒ บรรยายโวหาร เป็นการกล่าวถึงเหตุการณ์ตามลำดับ เช่น กวีบรรยายเมื่อพระเจ้าแผ่นดินเสด็จมาทางน้ำ ทรงประทับเรือต้นชื่อ รัตนพิमानชัย พริ้งพร้อมด้วยเหล่าทหารมากมาย ห้อมล้อม กระบวนเรือต้นงดงามพร้อมด้วยพายทอง ดังคำประพันธ์

“ปางเสด็จประเวศด้าว ทรงรัตนพิमानชัย	ชลาลัย กิงแก้ว
พริ้งพร้อมพวกลไกร เรือกระบวนต้นแพรว	แหนแห่ เพริศพริ้งพายทอง ฯ”

๓.๓ พรรณนาโวหาร เป็นการถ่ายทอดอารมณ์ความรู้สึก เช่น พรรณนาถึงความคิดถึงนางอันเป็นที่รักที่แม่พระอาทิตย์อ่อนแสง จิตใจของพ่อก็จดจ่อแต่หนึ่ง ดังคำประพันธ์

“เรื่อยเรื่อยมารอรอน สนธยาจะใกล้ค่ำ	ทิพากรจะตกต่ำ คำนึงหน้าเจ้าตราตรู”
--	---------------------------------------

ข้อคิด คติคำสอน และความจรรโลงใจ

กาพย์เห่เรือบทรนี้ สะท้อนสภาพความเป็นไปของสังคมไทยสมัยกรุงศรีอยุธยาตอนปลาย ซึ่งเป็นช่วงเวลาเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรทรงนิพนธ์ ในด้านชีวิตความเป็นอยู่ ค่านิยม จริยธรรม และช่วยอนุรักษ์สิ่งที่มีคุณค่าของบ้านเมือง เช่น การจัดการระบวรพยุหยาตราทางชลมารค การเห่เรือ การไหว้ผม การแต่งกายของสตรี การจัดดอกไม้ ความสนใจในธรรมชาติเกี่ยวกับปลา นก และไม้ ความเชื่อเกี่ยวกับเทพนิยาย อำนาจของกรรม การใช้เครื่องหอม การบอกเวลา และการบรรเลงดนตรี

การเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน

กาพย์เห่เรือ นอกจากจะให้ความรู้สึกต่าง ๆ แล้ว ยังเป็นวรรณคดีต้นบทของพิธีเห่เรือหลวงในสมัยรัตนโกสินทร์อีกด้วย ทำให้ประชาชนเกิดความภาคภูมิใจในศิลปวัฒนธรรมประเพณีอันงดงามของการจัดการระบวรพยุหยาตราทางชลมารค และความไพเราะของบทเห่เรือที่อยู่ในความทรงจำของคนไทยทุกคน โดยเฉพาะเยาวชนรุ่นปัจจุบัน ที่มีโอกาสได้รับรู้ประเพณีที่ยิ่งใหญ่ ซึ่งเป็นแบบฉบับเฉพาะที่เป็นเอกลักษณ์ประจำชาติ เยาวชนรุ่นปัจจุบันนี้มีส่วนผลักดันในการเผยแพร่ประเพณีดังกล่าวให้สืบทอดต่อไป นอกจากนี้ยังมีอิทธิพลต่อวรรณคดีอื่น โดยเฉพาะกวีรุ่นหลังที่ได้เลียนแบบการแต่งกาพย์เห่เรือในสมัยต่อมา

สรุป

กาพย์เห่เรือ เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาแต่สมัยโบราณ ปัจจุบันนี้การเห่เรือยังเป็นพิธีสำคัญประกอบกระบวนการพยุหยาตราทางชลมารค การเห่เรือของไทยสันนิษฐานว่าเกิดจากการเปล่งเสียงเพื่อเร้าใจฝีพายในการเคลื่อนกำลังรบทางเรือให้กล้าแข็ง คลายความเหนื่อยยาก

การเห่เรือ มี ๒ ประการ คือ การเห่เรือหลวงและการเห่เรือเล่น กาพย์เห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรเคยใช้ในการเห่เรือเล่นมาก่อน เพิ่งใช้เป็นบทเห่เรือหลวงในรัชกาลที่ ๔ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์และเป็นต้นแบบให้เกิดการแต่งกาพย์เห่เรือต่อมาจนปัจจุบัน

กิจกรรมบูรณาการ

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. แบ่งนักเรียนเป็นกลุ่ม ให้ช่วยกันค้นคว้าข้อมูลเพิ่มเติมเรื่องพระราชพิธีเท้เรือ โดยศึกษาเกี่ยวกับประวัติความเป็นมา ความสำคัญ และลำดับขั้นตอนในพระราชพิธี
๒. ให้ช่วยกันค้นคว้าหาภาพเรือกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค พร้อมคำอธิบายให้ความรู้ แล้วนำมาจัดแสดงเป็นป้ายนิเทศหน้าชั้นเรียน
๓. ครูให้นักเรียนชมวีดิทัศน์พระราชพิธีพยุหยาตราทางชลมารค แล้วให้นักเรียนเขียนสรุปสาระสำคัญและความรู้สึกที่ได้รับจากการชม
๔. ครูให้นักเรียนดูภาพเรือพระที่นั่งในพระราชพิธีพยุหยาตราทางชลมารค เช่น เรือพระที่นั่งสุพรรณหงส์ เรือพระที่นั่งอนันตนาคราช เรือพระที่นั่งอเนกชาติภุชงค์ หรือเรือพระที่นั่งนารายณ์ทรงสุบรรณ แล้วให้นักเรียนเลือกเขียนเรียงความพรรณนาความงามของเรือพระที่นั่งตามความประทับใจจำนวน ๑ ลำ
๕. นักเรียนเลือกถอดคำประพันธ์บทเห่ชมเรือกระบวน เห่ชมปลา เห่ชมไม้ เห่ชมนก หรือเห่ครวญ แล้วนำมาเรียบเรียงใหม่ให้สละสลวยด้วยสำนวนภาษาของตน

โครงงาน

- นักเรียนเลือกทำโครงงานต่อไปนี้ ๑ หัวข้อ หรืออาจทำโครงงานอื่นตามความสนใจ โดยให้เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่เรียน
๑. โครงงานรวบรวมรายชื่อและภาพเรือในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารค
 ๒. โครงงานศึกษาค้นคว้าพันธุ์ปลา พันธุ์นก พันธุ์ไม้ จากกาพย์เห่เรือ
 ๓. โครงงานรวบรวมบทเห่เรือในกระบวนพยุหยาตราทางชลมารคในโอกาสต่าง ๆ

การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

เมื่อนักเรียนได้ชมวีดิทัศน์พระราชพิธีพยุหยาตราทางชลมารค นักเรียนสามารถสรุปสาระสำคัญได้หรือไม่ อย่างไร

คำถามทบทวน

๑. เพราะเหตุใดกาพย์เห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรจึงได้รับยกย่องว่าเป็นยอดแห่งกาพย์เห่เรือ
๒. ประเพณีการเห่เรือของไทยมีมาตั้งแต่สมัยใด ใช้เห่เรือแบบใดบ้าง
๓. การแต่งกาพย์เห่เรือ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทใด มีลักษณะอย่างไร
๔. กาพย์เห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรมีคุณค่าด้านวรรณศิลป์อย่างไร
๕. เนื้อหาของกาพย์เห่เรือพรรณนาถึงสิ่งใดบ้าง
๖. กาพย์เห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรมีคุณค่าด้านสังคมอย่างไรบ้าง
๗. ลักษณะการเห่ในกระบวนเรือหลวงมีอะไรบ้าง
๘. กาพย์เห่เรือของไทยโดยทั่วไปเกิดจากวัตถุประสงค์ใด
๙. กาพย์เห่เรือของเจ้าฟ้าธรรมธิเบศรเป็นต้นเค้าของวรรณคดีสมัยต่อมาอย่างไร
๑๐. การเห่เรือในพระราชพิธีพืชมงคลจรดพระนังคัลแรกนาขวัญมีความสำคัญควรแก่การเผยแพร่อนุรักษ์ไว้หรือไม่ อย่างไร

สามัคคีเภทคำฉันท์

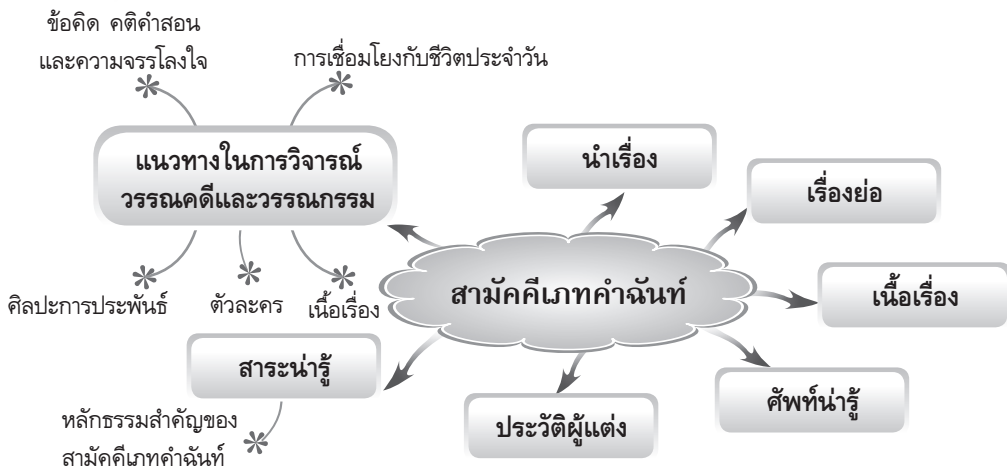
หน่วยการเรียนรู้ที่

ตัวชี้วัดช่วงชั้น

๑. อ่านออกเสียงบทร้อยแก้วและบทร้อยกรองได้อย่างถูกต้อง ไพเราะ และเหมาะสมกับเรื่องที่อ่าน ท ๑.๑ (ม. ๔-๖/๑)
๒. วิเคราะห์และวิจารณ์เรื่องที่อ่านในทุก ๆ ด้านอย่างมีเหตุผล ท ๑.๑ (ม. ๔-๖/๓)
๓. คาดคะเนเหตุการณ์จากเรื่องที่อ่านและประเมินค่าเพื่อนำความรู้ความคิดไปใช้ตัดสินใจแก้ปัญหาในการดำเนินชีวิต ท ๑.๑ (ม. ๔-๖/๔)
๔. วิเคราะห์ วิจารณ์ แสดงความคิดเห็นโต้แย้งเกี่ยวกับเรื่องที่อ่าน และเสนอความคิดใหม่อย่างมีเหตุผล ท ๑.๑ (ม. ๔-๖/๕)
๕. วิเคราะห์และวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรมตามหลักการวิจารณ์เบื้องต้น ท ๕.๑ (ม. ๔-๖/๑)
๖. วิเคราะห์ลักษณะเด่นของวรรณคดีเชื่อมโยงกับการเรียนรู้ทางประวัติศาสตร์และวิถีชีวิตของสังคมในอดีต ท ๕.๑ (ม. ๔-๖/๒)
๗. สังเคราะห์ข้อคิดจากวรรณคดีและวรรณกรรมเพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตจริง ท ๕.๑ (ม. ๔-๖/๔)
๘. ท่องจำและบอกคุณค่าบทอาขยานตามที่กำหนด และบทร้อยกรองที่มีคุณค่าตามความสนใจและนำไปใช้อ้างอิง ท ๕.๑ (ม. ๔-๖/๖)

ผังมโนทัศน์สาระการเรียนรู้

ประโยชน์จากการเรียนรู้

๑. รู้จักคำประพันธ์ประเภทคำฉันท์
๒. ได้ข้อคิดเรื่องความสามัคคีว่า ความสามัคคีเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้บ้านเมืองสงบสุข ถ้าแตกความสามัคคี จะทำให้บ้านเมืองล่มสลายได้
๓. นำข้อคิดจากเนื้อเรื่องไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้

ชวนคิด ชวนตอบ

๑. นักเรียนคิดว่าการแตกความสามัคคี จะเกิดผลตามมาอย่างไรบ้าง
๒. นักเรียนคิดว่าการทะเลาะเบาะแว้งทำให้สังคมแยกเป็นสองฝ่ายเกิดจากสาเหตุใด

นำเรื่อง

ชิต บุรทัต แต่งสามัคคีเภทคำฉันท์โดยใช้เวลาเพียง ๓ เดือน ขณะอายุได้ ๒๒ ปี และมอบต้นฉบับแก่หอสมุดวชิรญาณ (ต่อมาคือหอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร) ซึ่งได้นำออกตีพิมพ์ครั้งแรกใน พ.ศ. ๒๔๕๘ จำนวน ๕๐๐ เล่ม หลังจากนั้นอีก ๑๔ ปี คือใน พ.ศ. ๒๔๗๑ ชิต บุรทัตได้นำเรื่องสามัคคีเภทคำฉันท์มาแก้ไขขัดเกลาถ้อยคำและเนื้อความให้สละสลวยและกระชับยิ่งขึ้นแล้วมอบให้กระทรวงธรรมการ ซึ่งขณะนั้นมีพระองค์เจ้าธานีนิวัตเป็นเสนาบดีตรวจพิจารณา ซึ่งกระทรวงธรรมการได้อนุญาตให้ใช้เป็นแบบเรียนในสังกัดกระทรวงธรรมการทั่วประเทศ จัดพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๒ จากนั้นก็จัดพิมพ์อีกหลายสิบครั้ง

สามัคคีเภทเรื่องนี้มีเค้ามาจากสุ่มงคลวิลาสินี อรรถกถาที่สมเด็จพระมหาพรต ความในต้นเรื่องมหาปริณิพพานสูตรแห่งพระไตรปิฎก แสดงข้อสุภาษิตว่าด้วยโทษแห่งการแตกความสามัคคีประกอบด้วยคำฉันท์ ๑๘ ชนิด และกาพย์ ๒ ชนิด คำฉันท์เป็นคำประพันธ์บังคับครุ ลหุ มีที่มาจากภาษาบาลีสันสกฤต คำฉันท์ในภาษาไทยรับและดัดแปลงจากคัมภีร์วุตโตทัยภาษาบาลี แต่มีการเพิ่มสัมผัสสระและจัดแบ่งวรรคให้ชัดเจนยิ่งขึ้น

เนื้อความในมหาปริณิพพานสูตรและอรรถกถาสุ่มงคลวิลาสินี กล่าวว่า

ในครั้งพุทธกาล แคว้นมคธ มีกรุงราชคฤห์เป็นเมืองหลวง เป็นมหาอาณาจักรบนลุ่มแม่น้ำคงคา พระเจ้าพิมพิสารเป็นพระมหากษัตริย์ปกครองโดยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มีพระมเหสีเป็นพระราชธิดาของพระเจ้ามหาโกศล และพระกนิษฐภคินีของพระเจ้าปเสนทิโกศล แห่งกรุงสาวัตถี แคว้นโกศล (แต่ในตำนานศาสนาเซนกล่าวว่าพระมเหสีของพระเจ้าพิมพิสารทรงพระนามว่า เจลนา เป็นพระราชธิดาของพระเจ้าเจฏกะ แห่งแคว้นวิเทหะ และเป็นพระกนิษฐภคินีของท่านมหาวิระ (นิครนถ์นาฏบุตร) ศาสตราของศาสนาเซน) มีพระราชโอรสองค์ใหญ่พระนามว่า อชาตศัตรู

เจ้าชายอชาตศัตรูถูกพระเวททัตยุงให้ก่อการกบฏชิงราชบัลลังก์ และลอบสังหารพระราชบิดา แต่ทำการไม่สำเร็จถูกจับได้ ทว่าพระเจ้าพิมพิสารพระราชบิดาก็มิได้อาฆิต กลับพระราชทานอภัยโทษและยกราชสมบัติให้ แต่เจ้าชายอชาตศัตรวยังหวาดระแวงว่าพระราชบิดาจะเปลี่ยนพระทัยมายึดราชสมบัติคืน จึงให้อำมาตย์จับพระเจ้าพิมพิสารไปขังไว้บนภูเขาคิชฌกูฏ และทรมานด้วยวิธีการต่าง ๆ จนสวรรคต

แคว้นวัชชีเป็นสหพันธรัฐตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำคันทกะ แคว้นหนึ่งแห่งแม่น้ำคงคา มีกรุงเวสาลีเป็นเมืองหลวง และมีพรมแดนติดต่อกับแคว้นมคธ กษัตริย์ลิจฉวีผลัดเปลี่ยนกันปกครองโดยระบอบสามัคคีธรรม มีรัฐสภาเป็นที่ประชุมปรึกษาราชการแผ่นดิน และมีวัฒนธรรมประจำชาติเรียกว่า วัชชีอุปหานิยธม ๗ ประการ ดังนั้น แม้อแคว้นวัชชีจะมีขนาดเล็กกว่าแคว้นมคธ แต่ก็มีคุณเจริญรุ่งเรืองและรุ่มเย็นเป็นสุขไม่ด้อยกว่าแคว้นมคธ

แคว้นวัชชีมีกรณีพิพาทกับแคว้นมคธเรื่องแย่งเครื่องเทศอันมีค่าที่เชิงเขาพรมแดนระหว่างแคว้น ห่างจากแม่น้ำคงคาไป ๘ โยชน์ พระเจ้าอชาตศัตรูจึงทรงวางแผนการสงครามโดยใช้มหาอำมาตย์ชื่อสุนิระและวัสสการพราหมณ์ ไปสร้างบ้านป่าภูคิคามขึ้นเป็นเมือง ณ ริมฝั่งแม่น้ำคงคา ใกล้ปากน้ำคันทกะ เพื่อให้เป็นฐานทัพเข้าโจมตีแคว้นวัชชี อย่างไรก็ตาม พระเจ้าอชาตศัตรูก็ยัง

ไม่กล้าใช้กองทัพเข้าหักหาญ เพราะเห็นว่าเหล่ากษัตริย์ลิจฉวีมีความสมัครสมานสามัคคีและมีกองทัพที่เข้มแข็งมาก

วันหนึ่ง ก่อนพระพุทธเจ้าปรินิพพาน ๗ ปี พระเจ้าอชาตศัตรูทรงทราบข่าวว่าพระพุทธเจ้าเป็นศาสดาเอกของโลก จึงใคร่อยากทราบรายละเอียดของหลักธรรมที่เหล่ากษัตริย์ลิจฉวีใช้ปฏิบัติ จึงรับสั่งให้วัสสการพราหมณ์ไปเข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าที่บณูเขาคิชฌกูฏ กราบทูลพระพุทธเจ้าถึงพระราชดำริของพระองค์ที่จะโจมตีแคว้นวัชชี แล้วให้จำพระราชดำรัสของพระพุทธเจ้ามากราบทูลให้ครบถ้วน

เมื่อวัสสการพราหมณ์ไปเฝ้าพระพุทธเจ้าและกราบทูลเรื่องราวแล้ว เวลานั้นพระพุทธเจ้าได้หันไปตรัสถามพระอานนท์ที่ถวายเป็นอุปัฏฐากอยู่ว่า ชาววัชชียังประพฤติตามอภิธานิยธรรม ๗ ประการอยู่หรือไม่ พระอานนท์กราบทูลว่า ได้ยินว่าเขายังประพฤติกันอยู่ พระพุทธเจ้าจึงตรัสว่า พระองค์ได้แสดงธรรมทั้ง ๗ ประการนี้แก่เหล่ากษัตริย์ลิจฉวี ณ สารันทเจดีย์ กรุงเวสาลี เป็นธรรมที่เป็นความเจริญฝ่ายเดียว ไม่มีความเสื่อมเลย

วัสสการพราหมณ์ได้ฟังธรรมทั้ง ๗ แล้ว จึงกราบทูลต่อพระพุทธเจ้าว่า ไม่ต้องมีถึง ๗ ข้อเลย ขอให้ปฏิบัติได้เพียงข้อเดียวเท่านั้นก็มีความเจริญไม่มีความเสื่อมแน่นอน เพราะฉะนั้นพระเจ้าอชาตศัตรูจึงไม่ควรทำการรบกับแคว้นวัชชี นอกเสียจากการรอมชอมหรือทำลายความสามัคคีของเหล่ากษัตริย์ลิจฉวีเสียก่อน เมื่อกราบทูลแล้ววัสสการพราหมณ์ก็ทูลลากลับไป

เมื่อวัสสการพราหมณ์กลับไปแล้ว พระพุทธองค์จึงเรียกประชุมสงฆ์ ทรงแสดงภิกขุอภิธานิยธรรมสูตร ต่อมาพระองค์จึงเสด็จจากภูเขาคิชฌกูฏ ผ่านป่าภูลิตาม รอนแรมไปโดยลำดับจนถึงกรุงเวสาลี ประทับจำพรรษาสุดท้ายที่นั่น แล้วเสด็จดับขันธปรินิพพานที่อุทยานสาละวัน แขวงเมืองกุสินารา แคว้นมัลละ

ฝ่ายพระเจ้าอชาตศัตรูเมื่อได้ทราบพระราชดำรัสของพระพุทธเจ้าจากวัสสการพราหมณ์แล้ว จึงไม่กล้าใช้กองทัพโจมตีแคว้นวัชชี แต่ปรึกษากับวัสสการพราหมณ์ออกอุบายเพื่อทำลายความสามัคคีของเหล่ากษัตริย์ลิจฉวี โดยแก้มลงโทษวัสสการพราหมณ์ แล้วเนรเทศเข้าไปในแคว้นวัชชี วัสสการพราหมณ์เข้าไปดำเนินการแทรกแซงอยู่ ๓ ปี จึงเป็นผลสำเร็จ พระเจ้าอชาตศัตรูได้ทรงทราบแล้ว จึงกรีธาทัพเข้าไปยึดครองแคว้นวัชชีได้โดยไม่มีการสู้รบ เพราะเหล่ากษัตริย์ลิจฉวีแตกความสามัคคีกัน

เรื่องย่อ

พระเจ้าอชาตศัตรูเป็นกษัตริย์ครองแคว้นมคธ มีกรุงราชคฤห์เป็นเมืองหลวง พระองค์มีอำมาตย์คนสนิทไว้คอยเป็นที่ปรึกษาชื่อว่า “วัสสการพราหมณ์” ผู้ฉลาดรอบรู้ศิลปศาสตร์ พระเจ้าอชาตศัตรูมีพระราชประสงค์ว่าจะปราบแคว้นวัชชี อันมีเหล่ากษัตริย์ลิจฉวีปกครอง แต่ยั้งลังเลพระทัยเพราะทรงทราบว่าเหล่ากษัตริย์ลิจฉวีทรงยึดมั่นอยู่ในธรรม “อภิธานิยธรรม ๗ ประการ” คือ ธรรมอันเป็นไปเพื่อเหตุแห่งความเจริญฝ่ายเดียว

พระเจ้าอชาตศัตรูจึงทรงปรึกษากับวัสสการพราหมณ์ว่าควรกระทำอย่างไรจึงจะหาอุบายทำลายความปรองดองของเหล่ากษัตริย์ลิจจวีได้ แล้วแผนการก็บังเกิดขึ้น วันหนึ่งพระเจ้าอชาตศัตรูเสด็จออกว่าราชการ พระองค์ทรงหารือกับพวกอำมาตย์ในเรื่องจะยกทัพไปรบกับแคว้นวัชชี มีวัสสการพราหมณ์เพียงผู้เดียวที่กราบทูลเป็นเชิงทักท้วงให้ยับยั้งการรบ และทำนายอีกว่าถ้านบก็จะพ่ายแพ้

พระเจ้าอชาตศัตรูทรงฟังแล้วก็ทรงแกล้งแสดงอาการพิโรธและมีพระราชโองการสั่งลงโทษวัสสการพราหมณ์ด้วยการเชี่ยน โคนผม ประจาน และขับไล่ออกไปจากแคว้นมคธ วัสสการพราหมณ์ต้องพยายามพรางกายที่ได้รับบาดเจ็บแสนสาหัสออกจากแคว้นมคธ และเดินทางมุ่งตรงไปยังกรุงเวสาลีในแคว้นวัชชี เมื่อวัสสการพราหมณ์อยู่กรุงเวสาลีก็ได้ผูกมิตรกับบรรดาชาวเมืองจนชาวนีทราบไปถึงเหล่ากษัตริย์ลิจจวี และให้นำตัววัสสการพราหมณ์เข้าเฝ้า

วัสสการพราหมณ์เข้าเฝ้ากษัตริย์และกราบทูลข้อความต่าง ๆ ด้วยความฉลาดลึกซึ้ง ประกอบด้วยร่างกายมีบาดแผลที่ถูกโบยให้เห็น ทำให้กษัตริย์ลิจจวีทุกพระองค์ทรงสิ้นความสงสัย และตั้งให้วัสสการพราหมณ์เป็นครูสอนศิลปวิทยาแก่บรรดาราชกุมาร และรับราชการในตำแหน่งอำมาตย์ผู้พิจารณาพิพากษาอรรถคดีอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย

วัสสการพราหมณ์ได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างดีจนเป็นที่ไว้วางใจในเหล่ากษัตริย์ลิจจวี จากนั้นวัสสการพราหมณ์จึงค่อย ๆ ดำเนินแผนการทำลายความปรองดองของเหล่ากษัตริย์ลิจจวีให้แตกแยกกันจนมีเหตุให้เหล่ากษัตริย์ทะเลาะวิวาทกันเสมอ จนกระทั่งในที่สุดราชกุมารทุกพระองค์ก็แตกความสามัคคีกัน และแต่ละพระองค์ก็ทรงนำเรื่องราวขึ้นกราบทูลพระชนกของตน เมื่อเป็นเช่นนี้ ความแตกร้าวก็กลามไปถึงบรรดาพระชนกผู้ทรงเชื่อคำโอรสของพระองค์โดยปราศจากการพิจารณาไตร่ตรอง สามปีผ่านไปความสามัคคีระหว่างเหล่ากษัตริย์ลิจจวีก็ถูกทำลาย วัสสการพราหมณ์ฉวยเอาโอกาสนี้ลอบนำความไปกราบทูลพระเจ้าอชาตศัตรู

พระเจ้าอชาตศัตรูก็นกรีธาทัพสู่กรุงเวสาลี แต่ก็ไม่มีความหมายผลออกมาป้องกันบ้านเมือง เพราะเหล่ากษัตริย์ลิจจวีต่างเพิกเฉย พระเจ้าอชาตศัตรูจึงได้แคว้นวัชชีโดยง่าย เมื่อจัดการบ้านเมืองเรียบร้อยแล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูก็นกรีธาทัพเสด็จกลับกรุงราชคฤห์ดังเดิม

สารบัญศัพท์

ชิต บุรทัต

๑๔

- โบราณกาลบรมชัต

ทำวทรงพระนามอภิไธ

- ครองเขตมเหศวรเอก

อาณาปวัตน์ลูบริฐ

- แวงแคว้นมคธนครรา

สืบราชวัตวิหทวิ

- เลื่องหล้ามหาอุดมลาภ

แผ่เพียงชนกกรุณาอา

- โปร่งปรีติปราศอริริฐ

เปรมไสตติภาพพิพิผล

- อำพนพระมณทริพระราช

อัพกันตรไพจิตรและพา

- เล่ห์เลือนชะลอดุสิตฐา

มารังสฤษฏ์พิศนิยม

- สามยอดดลอดระยระยับ

ช่อฟ้าตระการกลจะหยัน

- บราลีพิลาสศุภจรัญ

ทางหงส์ผจงพิจิตรงอน

- รอบด้านตระหง่านจตุรมุข

กาญจน์แกมมณีกันกไฟ

- บานบัวพระบัญญัติสลัก

เพดานกัศดารกะประกาย

- เฟ่งภาพตลอดดตะลະผนัง

มองเห็นลิเด่นประดุจมี

- ภาพเทพประนมพินิตนึ่ง

ครุฑยุดมูขงค์วิยผยอง

- ลวดลายระบายระบุกระหนาบ

แผ่เกี่ยวผกาบุษปวัล

วสันตติลกฉันท

ตยรัชเกรียงไกร

ยอชาติคัตตุ

อภิเชกประสิทธิภู

รณบรรพ์ประเพณิ

ชคฤห์ฐานบุรี

กศธรมจรรยา

คุณภาพพระเมตตา

ทรบุตริธาตนา

ภพภูมิมณฑล

สุขภัทรานา

สุนิวาสน์วโรพาร

ทริภาคกัฟิงชม

นมหาพิมานรมย์

ผิจจะเทียบก็เทียบทัน

วะวะวับสลัปพรรณ

จะเยาะยั่วพิฉัมพร

นภคูลประภัสสร

ดุจกวักันภาลัย

พิศสุกอรัมใส

ฑุรย์พรั่งพะแพรวพราย

ฉลุลักษณ์เฉลาลาย

ระกะดาษประดิษฐ์ดี

กิมลั้งเมลิองศรี

ชีวแมนกมลครอง

นรสิงหล่ายอง

และเผยอชยับผัน

กระแหนะภาพกระหนกพัน

ลิและวางระหว่างเนือง

- ภายใต้เศวตฉัตรรัตน์
ตั้งราชอาสนประเทือง
 - ห้อยย้อยประทีปอุบะประทีน
อาบอบตรลบกระแจชะจร
 - คัณนาอเนกคณะอนงค์
สรรพางคพรรณพิศประไพ
 - เรียงรายจรุงรมยบาท
ปิ่นพรรคพิทักษ์บทวร
 - โดยรอบมหานครเล่ห์
ห้อมม่นมหันต์อริจะราญ
 - แถวถัมภโตรณสล้าง
ชลคุประตุวรบุรี
 - เรียงป้อมและปักชูระราย
เสารงสถิตชวชมา
 - หอรบจะรับริปูฝิร
มุ้งยุทรย้อมชิวมลาย
 - พร้อมพรั่งสะพริบพลรณ
อำมาตย์และราชบริวาร
 - เนืองแน่นชนด้อศวพา
ชาญคึกสมรรถสุรสมร
 - ความสุขก็แสนบรมสุข
ยลในไพฑูริย์บุริน
 - กลางวันอนันตคณนา
กลางคืนมหัสสวะประเทือง
 - บรรสานผสมสรนินาท
แซ่ไสตสดับเสนาะฤดี
 - เมืองท้าวสิเทียบทิพเสมอ
เมืองท้าวแหละสมบุรณไฟ
- ๑๖
- อันอัครบุโรหิตาจารย์
ฉลาดเฉลียวเชี่ยวชาญ
 - กลเวทโกวิทจิตจินต์
ปศาสตร์ก็จบสปรสรพ์

ก็จรัสจรัญเรือง
วรมัญจบรรจจรณ
รสลั่นก็เอมอร
ดุจทิพย์สุมาลัย
สิริทรงเจริญใจ
กลพิมพ้อปสร
บริจาริกากร
ณนิวัทธเวรวาร
กะสิเนรุปรากการ
ก็ระย่อและท้อหนี
ระยะนางจรัลมี
ณระหว่างพระพารา
พิศค้ายก็แน่นหนา
รุติโบทสะบัดปลาย
รณท้อหทัยหมาย
และประลาตมิอาจทาน
พยุห์พลทหารหาญ
วุฒิสวกากกร
หนชาติกุญชร
ชยเพิกิริปูกันท์
และสนุกสนานยิน
ทรรัตน์จรัญเรือง
นรคลาคระไลเนื่อง
ดุริย์คัพทดีดลี
พิณพาทย์และเมารี
อุระล้าละเลิงใจ
ภพเลอสุราลัย
บุลมवलประการมาน

จบ

พราหมณ์นามวัสสการ
ลำแดงแจ่งคิล

- เป็นมหาอำมาตย์ราชวัล
ไปเทียบไปเทียบเปรียบปาน
- สมัยหนึ่งจึงผู้ภูมิบาล
จะแผ่อำนาจอาณา
- ให้ราบปราบเพื่อเกือบรา
ลรัฐจังหวัดวัชชี
- หวังพระทฤทัยใคร่กรี
กระทำประยุทธ์ซึ่งชัย
- ครั้นทรงดำริตรีไป
มนัสมิแนแปรเกรง
- หากหักจักได้ชัยเขวง
พะว่าพะวังลั้งเล
- ไปอาจสามารถห่มเท
พระราชทฤทัยใช้เบา
- ด้วยเหตุพระองค์ทรงเสา
ระเบ็งระบือลือชา
- ว่ากษัตริย์วัชชีบรรดา
เกษตรประเทศทุกองค์
- อปริหานิยธรรมอ้าง
มิโกรธมิกร้าวราวฉาน
- เพื่อธรรมดำเนินเจริญการณ์
เจ็ดข้อจะคัดจัดไซ
- หนึ่งเมื่อมีราชกิจใด
บ่วายบ่หน่ายซุมนุ่ม
- สองย่อมพร้อมเล็กพร้อมประชุม
ประกอบณกิจควรทำ
- สามนั้นถือนั้นในสัณ
ประพฤติมิตัดดัดแปลง
- สี่ใครเป็นใหญ่ได้แจง
กียอมและน้อมบูชา
- ทำนั้นอันบุตรภริยา
รภประทุษข่มเหง
- หกที่เจตีย์คนเกรง
ก็เช่นก็สรวบวงพลี
- ลภาใครไปทัน
- ทรงจินตนาการ
- กฏไผ่ไพศาศ
- ธาทัพโยธี
- กลับยั้งหยั่งใน
- ฤแพ้แลแลง
- ทำศึกรวนเร
- วนศัพท์สำเนา
- บดีลีมา
- ทั้งนั้นมั่นคง
- ใช้เหตุแห่งทานิย
- ปรึกษากันไป
- พร้อมพร้อมพรคคุม
- มาจาริตจำ
- โอวาทศาสน์แสดง
- แห่งใครไปปรา
- มีย่ำย่ำแยง

- เจ็ดพระอรหันทันต์อันมี
ก็คุ้มก็ครองป้องกัน
ในรัฐวัชชี
- สัปตทิสนิตกตินิรันตร
ณราชย์นริศลิจฉวี
สามัคคีธรรม
- อชาติศัตถุฎฐมี
ตั้งนั้นก็ครั้นคร้ามขาม
สดับสรรพคดี
- คีกใหญ่ไครจะพยายาม
กำลังก็หนักหนักหนา
รบเร้าเอาตาม
- จำจักหักด้วยปัญญา
อุบายทำลายมูลความ
รอก่อนผ่อนหา

อุปชาติฉันท

- ๑๑
- บรมกษัตริย์ปรา
กับวัสสการพราหมณ์
รภการปราบปราม
พฤทธิเอกอาจารย์
- ปรีक्षाอุบายดำ
จะสมนียมภาร
ริกระทำไฉนการ
- สมัครสมานมิตร
มันคงจะคิดเอา
ฐระปรารธนาเรา
- ท่านวัสสการผู้
อุบายคะหนึ่งไป
คณะลิจฉวีเขา
- เสนอสนของมูล
แต่ต้องคภูมินทร์
ชนะด้วยประการไร
- ตกกลางและทรงนัด
ตรีเพื่อเพด็จมู
ทิวศครูฉลาดใน
- สมัยเสด็จว่า
เสนาธิบดี
ก็ประจักษ์กระจำงจันต์
- โดยคักดิฐฐานัน
ณ ท้องพระโรงทอง
กลพุลถนวาหิน
- สดับประกาศิต
จึงราชสมภาร
ธอชาติศัตถุ
- เราคิดจะไคร่ยก
ประชุมประชิดชัย
เนาะกะวัสสการครู
- ฉะนี้แหละเสนา
คือไครจะไครมี
ลสมัครไมตรี
- มุขพรรคอมาตย์ผอง
ดรชู้นนันต์นอง
- ขณะเฝ้าพระภูบาล
ระบุกิจวโรวงการ
- พจนารถประภาสไป
พยุห์พลสกลไกร
- รณรัฐวัชชี
บดิฐานมนตรี
- พจค่านประการไร

● ฝ่ายพราหมณ์ก็กราบทูล
นยาธิบายใน

● พระราชปวารม
ขององคภูบาล

● ชื่อที่จะกรีธา
กษัตริย์ณวัชชี

● มิแพกมิพิตพา
ไปได้สะตวกดา

● พวกลิจฉวีชิต
ละองค์ละองค์มี

● อนึ่งลีสามารถ
ความยุทธยรรยง

● เราน้อยจะย่อยยับ
กระนี้แหละแน่ใน

● และอีกประการเล่า
แคลนพาลระรานรอน

● เป็นก่อนกระนั้นชอบ
มีมีคดีเอา

● และโลกจะล่วงวา
นงเจตนาดำ

● ฉะนี้พระจุงปรา
แบ่งกลุ่มถนอมเมลา

อดิศูรนคราคัย

วจนต์ถทัตทาน

ภนียมมิควรการณ

พิเคราะห์ถ่องถางดี

พลไกรและไปตี

ชนบทบสมหมาย

กยข้าพระองค์ทาย

และจะแพ้เพราะไพร

ดิยรัฐวัชชี

มิตรพันธมนคง

รณอาจกระทำสง

มิระย่อมิเียงไคร

พลทัพราชัย

มนข้าพยาการณ

ผิวเขาคะนึ่งคลอน

ทุจริตผจญเรา

ทุษตอบก็ทำเนา

ทุระเห็นบเป็นธรรม

ทติว่าพระองค์จำ

จิวิรุฐประทุษเขา

รภการเพื่อเบา

มิตรภาพสงบงาม

อิทิสังฉันท์

๒๐

● ภูบตีสดับอุปายะตาม
ณวาทวัสสการพราหม

● เกินประมาณเพราะการณละเมิดประมาณ
บควรรจะชัตบรมราช

● ทำวก็ทรงแสดงพระองค์ชปาน
ประหนึ่งพระราชหทัยลุดาล

● ผันพระกายกระที่บพระบาทและอึ่ง
พระศัพทสีหนาทพึ่ง

● เอออุเหม่นะมิ่งชียงกระไร
ทุหาสฤถุฉะนี้เอน

ณบั้งอาจ

วโรงการ

พิโรธจึง

สยองภัย

ก็มาเป็น

● ตีกับถึงและมึงก็ยังมีเห็น	
จะน้อยจะมากจะยากจะเย็น	ประการใด
● อวดฉลาดและคาดແลงเพราะใจ	
ขยายตขยันมีทันอะไร	ก็หมื่นกู
● กลกะกาทะหวาดขมิ่งหนู	
บท่อนจะเห็นธวัชริปู	ลิล่าถอย
● พ่ายเพราะภัยพะตัวและกลัวจะพลอย	
พินาศพิชิตประดิดประดอย	ประเดินขัด
● กูก็เอกอุดมบรมกษัตริย์	
วิจารณ์ถ้วนบควรจะทำ	จะทานคำ
● นี้เนเห็นเพราะเป็นอมมาตย์กระทำ	
พระราชการมานำ	สมัยนาน
● ใช้กระนั้นละไซ้จะให้ประหาร	
ชีวาตม์และหัวจะเสียบประจาน	ณทันที่
● นครากิบาลสภาพดี	
และราชบุรุษเนะไฮ้จะรี	จะรอยไย
● จุดกระชากถือปรียเถอะไป	
บทักจะต้องกรุณอะไร	กะคนคด
● ลงพระราชกรมกรณบท	
พระอัยการพิพากษกู	และโกณผม
● โละมิให้สถิตณคานนิคม	
นครมหาสิมานิยม	บุรีไร
● มันสมัครสวามีภักดีใน	
อมิตรลิจฉวีก็ไป	บห้ามกัน
● เสรีจประกาศพระราชธรรพรพ์	
เสด็จนิวัตสุขาภิษณท์	มหาดการ

อินทรวีเชียรฉันท์

๑๑	
● ควรเพื่อจะสมเพช	ภยเวทนาการ
ด้วยท่านพถผาจารย์	พะกระทบประสพทัณฑ์
● โดยเต็มกตัญญู	กตเวทิตาครัน
ใหญ่ยิ่งใหญ่และยากอัน	นรอื่นจะอาจทน
● หยั่งชอบนิยมเชื้อ	สละเนื้อและเลือดตน
ยอมรับทุเรศผล	ชรการณพะพานกาย

● ไปเห็นกะเจี๊บบแสน
มอบสัจธรรมสมรรถหมาย

● หวังแผนณแผ่นดิน
เกื้อกิจสฤษฏ์ไป

● ยากที่จะมีใคร
กัดฟันบฟันเพื่อน

● พวกราชมัลโดย
สุดหัตถแห่งเขา

● บงเนื้อก็เนื้อเต็น
ทั่วร่างและทั้งตัว

● แลหลังละลามโล
เฟ่งผาดอนาใจ

● เนื้อนบอเนกแนว
เขียนครบสยบกาย

● หมูญาตือมาตย์मित
สังเวชณเหตุสา

● สุดที่จะกลั่นโท
ถ้วนหน้ามิว่าใคร

● แก่ไขและได้คืน
จึงราชบุรุษกล

● เสื่อมสี่สขมแผ้ว
เป็นเยี่ยงประหยัดกล้ว

● เสรีจกิจประการกัล
ปัทพาชนียกรรรม

● แน่นหน้ำมหาชน
แสนสุดจะสงสาร

● บางคนกลม่ออน
บางพวกพิสัยฉั่น

● บางเหล่าก็เป็นกลาง
บางหมู่กรุณมี

● พราหมณ์วัสสการเส
ท่าทางละอย่างผอง

● ปลงอาตม์นิราศรา
สู่เทศสถานไกล

ชีวแทบจะทำลาย
มน่มันมิหวั่นไหว
ผิถวิลสะตวกไต่
บมิเลียงละเบี่ยงเบือน
ทฤทัยประทักษ์เหมือน
สติดอดสะกดเอา
พลโบายมิใช่เบา
ขณะหวดลิฟิงกลัว
พิศเส้นสรริร์ร้ว
ก็ระริกกระริวไหว
ทิตไ้อ์เลอะหลังไป
ระกะร่อยเพราะร่อยหวาย
ระยะแถวตลอดลาย
สิริพับพะกับคา
รสนิทและเสนา
หสล้วนสลดใจ
มนโคกอาลัย
ขณะเห็นบเว้นคน
สติพื้นประทังตน
บกกกรก็โกนหัว
สิริเปล่าประจานตัว
ผิมลักจะหลาบจำ
ปนพลันประกาศทำ
ดุจราชโองการ
ขณะยลทิจาจารย์
สรตัพพ์ประสาสน์น
อูระซ้อนพิไรพรณน
กุชเกลียดก็เสียดสี
พิเคราะห์ข้างพิจารณาดี
ณททัยก็ให้ของ
กลเล่ท์และทำนอง
นรลีนบสงสัย
ชดฤทธิ์ฐานมุ่งไป
บุรรัฐวัชชี

วิชชুমมลาฉินท์

๘
● แรมทางกลางเดือน
หนึ่งใดนี้กดู
หลายวันถันลวง
นามเวสาลี

● ผูกไมตรีจิต
กับหมู่ชาวเมือง
เล่าเรื่องเคื่องขุน
จำเป็นมาใน

● เขาแสนสมเพช
แห่งเอกอาจารย์
ภายนอกบอกลผล
เห็นเหตุสมผล

● ชาวคราวกล่าวกัน
ลือล่ำกำจาย
มนตรีกราบทูล
แต่องค์ท้าวไท

● ทรงทราบข่าวสาสน์
สัญญาอาณัติ
ทุกให้ราชา
เชิญชุมนุมมี

● แน่นเนืองเนืองนับ
ทันใดราชผู้
เอ่ยอาร์มภพจน์
ชี้แจงจักปรา

● พรหมณ์หนึ่งซึ่งเขา
พวกปัจจามิตร
ต้องราชอาชญา
จำไล้ให้ไป

● พร้อมตกลงเป็น
บ้านเมืองของมัน
กับรัฐวัชชี
คิดมาดาคามู

ห่างเพือนหาผู้
เห็นใครไปมี
เมืองหลวงธานี
คุ่มเดาเข้าไป
เชิงชิดชอบเชื่อง
ฉันท้อชฌาลัย
ว่าขุนวยใจ
ด้าวต่างแดนตน
สังเกตุอาการ
ทำที่ทุกซัชน
แน่แท้ทุกพล
ให้พักอาศัย
อ้อพลันแพร่หลาย
แจ้งรั้วทั่วไป
เค้ามูลขานไซ
แหล่งหล้าลิจฉวี
โดยราชดำรัส
ท่อมฆาตเกริ
อาณาวัชชี
การตริกปรีक्षा
ลำดับโดยหมู่
เป็นใหญ่ในสภา
ตามบทมีมา
รภกันฉันใด
เป็นเปาโรหิต
มาคชเขตไกร
หนีมาอาศัย
ถูรับเลี้ยงดู
ความเห็นเดียวกัน
นั้นชัตคัตรู
แม้มีแต่่มคู
ลารัมภทำกอล

● เพื่อสื่อไว้ศึกษา

หากเห็นแบบคาย

ไโล่มนั่นที

ยากหยั่งยังปน

● รอไว้ให้หา

ถ้อยท่าพาทิ

สุดแท้แต่การณ

ควรทางอย่างไร

ล้าลึกสนธิ์ส่าย

ผิดแยกแผกยล

แต่เนี่เนื่องจน

ไปข้างสงสัย

เข้ามาถ้ามี

เท็จจริงสิ่งใด

ตามฐานเป็นไป

บัญญัติคราหลัง

ศัพท์น่ารู้

กระแจะ	เครื่องหอม
กลบก	ช่างตัดผม
กลวท	เล่าที่อุบายความรู้อันพระเวท
กัลปน	การโกนผม
กุฐ	โกธ
ขรการณ	เหตุร้าย
ขม้งธนู	พรานธนู
ขยัน	ขลาดกลัว
คา	เครื่องจองจำสำหรับใส่คือนักโทษ
คามนิยม	บ้านเมือง
จตุรมุข	หน้ามุข ๔ ด้าน
ฉนำ	ปี
เซวง	เลื่องลือ
ดารกะ	ลวดลายเป็นรูปดาวประดับบนเพดาน
ดุสิต	สวรรค์ชั้นที่ ๔ ในฉกามาพจร
โตรณ	เสา ประตุ
แต่้มคู	ชั้นเชิงที่แยบยล
ถัน	กระชั้น ไหล
ถัมภ	เสา หลัก
เถื่อน	ป่าเปลี่ยว
ทศธรรม	ทศพิชราชธรรม คือ ธรรม ๑๐ ประการของกษัตริย์ ได้แก่ ทาน ศีล บริจาค อาชวะ มัทวะ ตบะ อวิโกธะ อวิหิงสา ขันติ อวิโรธนะ
ทิมัมพร	ห้องฟ้า
ทิว	ผู้เกิดสองครั้ง หมายถึง พรหมณ์
ทุพพล	มีกำลังน้อย
ทุ่มฆาตเภารี	ตีกลอง

โทมน	โทมนัส หมายถึง ความเสียใจ
ธวัช, ฐช	ธวัช หมายถึง ธง
นคราภิบาล	ผู้ทำหน้าที่ปกครอง
นภศูล	เครื่องประดับยอดปราสาท หรือมณฑป หรือปรางค์ ทำเป็นรูปหอก
นริศ	พระมหากษัตริย์
นางจรัล	เสาระเบียงที่เรียงเป็นแถว ระยะห่างกันพอสมควร
นินาท	ความกึกก้อง
นิวัทธ	เป็นประจำ
บง	ดู มอง
บรรจถรณ์	เตียงนอน ที่นอน
บราลี	ยอดเล็ก ๆ มีสีนวลดูจืดเจดีย์พระทวาร ใช้เสียบราย ๆ ไปตาม อกไก่หลังคาหรือเสียบหลังบันแถลง บนหลังคาเครื่องยอด
บัญญัติ	หน้าต่าง
บาทบริจาริกา	เมีย
บานัญญู	บานหน้าต่าง
ประทักษ์	ฉลาด สามารถ
ประภัสสร	สีเลื่อม ๆ พราย ๆ
ประลาด	หนี
ประหยัด	ระวัง ยับยั้ง
ปวัตน์	ความเป็นไป
ปัจจามิตร	ข้าศึก
ปัจพาชนียกรรม	เนรเทศ การขับไล่ออกจากหมู่คณะ
พระราชกรรณภพ	พระราชอาณาตามกฎหมาย
พระราชฐูร	พระราชกิจของพระมหากษัตริย์
ไพโรพวรรณ	พูดอย่างละเอียด
พิสัย	พวก
ไพฑูรย์	ไพฑูรย์ หมายถึง อัญมณีชนิดหนึ่งในนพรัตน์ เป็นพลอยสีเหลืองแกมเขียว
ภินท์	ความพินาศ การทำลาย
ภุชงค์	นาค
ภารี	กลอง
มณฑิร	เรือนหลวง
มลัก	เห็น
มธุสรวะ	การเล่นรื่นเริง มหรสพ
มัญจ	เตียงนอน ที่นอน
มารุต	ลม
มิตรพันธ	ความผูกพันฉันเพื่อน
มุลารัมภ์	เริ่มต้น

ยรรยง	งามสง่า กล้าหาญ
แยง	กลัว เกรง
รณ	รบ
ร่อย	แตก บิน
ระกะ	เคลื่อน
ราชมัลล	ผู้มีหน้าที่ทำโทษคน
ราชวัด	หน้าที่และความประพฤติของพระมหากษัตริย์
ราชวัลลภ	ทหารคนสนิทของพระมหากษัตริย์
ราชสมภาร	พระมหากษัตริย์
ริปู	ข้าศึก ปรปักษ์
ล่องวาท	พูดล่องเกิน
ลำยอง	สวย งาม
วจนตถ	เนื้อความของคำพูด
วโรพาร์	กว้างใหญ่ไพศาล
วีย	ประหนึ่ง รวากับ
วิรุช	ผิด
วุฒิสเวกากร	บรรดาข้าราชการ
สร	เสียง
สันทน	ร่วมกันพูดจาหรือ
สัปตพิชคณิตคติ	หลักธรรมทั้ง ๗ ข้อ คือ อปริหานิยธรรม
สินะรุ	เขาพระสุเมรุ
สิร	ศิระ
สีหนาท	ตวาดเสียงดังราวกับเสียงราชสีห์
สุขามิถนัทมหาคาร	อาคารใหญ่ตกแต่งอย่างดียิ่งเพื่อความสุข
สุนิวาสัน	พระที่นั่ง
เสาวน	ได้ฟัง
ทางหงส์	เครื่องประดับทำเป็นรูปคล้ายทางหงส์ ติดอยู่ปลายจันทรัน หน้าจั่วของโบสถ์และพระที่นั่งตามแบบสถาปัตยกรรมไทย
อดิศูร	ผู้เป็นใหญ่
อปริหานิยธรรม	ธรรมอันไม่เป็นที่ตั้งแห่งความเสื่อม ธรรมที่ทำให้ไม่เสื่อม เป็นไปเพื่อความเจริญฝ่ายเดียว
อภิไธย	ชื่อ
อัพกันตร	ท่ามกลาง
อำพน	งดงาม
อุบายะ	อุบาย
อุระซ้อน	หุบอก ตีอก

ประวัติผู้แต่ง

ชิต บุรทัต เกิดเมื่อวันที่ ๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๓๕ ในสมัยรัชกาลพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เป็นบุตรของนายชูและนางปริก ได้ศึกษาเล่าเรียนชั้นประถมที่โรงเรียนวัดราชบพิธ เนื่องจากบิดาเป็นครูสอนภาษาบาลีอยู่ที่วัดนั้น และย้ายไปเรียนชั้นมัธยมที่โรงเรียนวัดสุทัศน์เทพวราราม จนจบชั้นมัธยมบริบูรณ์

เมื่ออายุได้ ๑๕ ปี บิดาให้บวชเป็นสามเณร ณ วัดราชบพิธสถิตมหาสีมาราม พระเจ้าวรวงศ์เธอ กรมหลวงชินวราลงกรณ สมเด็จพระสังฆราชทรงเป็นพระอุปชฌาย์

ชิต บุรทัต มีอุปนิสัยรักการเรียน มีปฏิภาณและไหวพริบดี ชำนาญในภาษาไทย ภาษาบาลี และฝึกฝนภาษาอังกฤษด้วยตนเองจนอยู่ในระดับใช้การได้

เมื่อลาสิกขามาได้ระยะหนึ่งก็กลับไปบวชเป็นสามเณรอีกครั้ง ขณะนั้นอายุได้ ๑๘ ปี โดยบวชที่วัดบวรนิเวศวิหาร เป็นลูกศิษย์ของพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ในเวลานี้องที่ชิต บุรทัต ได้เริ่มการประพันธ์โดยใช้นามปากกาว่า “เอกชน” ด้วยฝีมือในเชิงกวีที่ดีเลิศ ไหวพริบปฏิภาณที่ยอดเยี่ยม และการใช้สำนวนโวหารที่ไพเราะ ทำให้มีชื่อเสียงรุ่งโรจน์ขึ้นอย่างรวดเร็ว เห็นได้จากเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๔ สามเณรชิต บุรทัต ได้รับอาราธนาจากองค์นายกสภาหอพระสมุดวชิรญาณให้เข้าร่วมแต่งฉันทสมโภชพระมหาเศวตฉัตรในงานพระราชพิธีฉัตรมงคลรัชกาลที่ ๖ ร่วมกับกวีที่มีชื่อเสียงท่านอื่น

เมื่อลาสิกขาแล้วได้ทำงานด้านการประพันธ์อย่างต่อเนื่อง ใน พ.ศ. ๒๔๕๘ ส่งบทประพันธ์ภาพย์ปลุกใจลงในหนังสือพิมพ์สมุดสาร พระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทอดพระเนตรต้นฉบับก็พอพระทัยมาก จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้เจ้าหน้าที่ขอถ่ายภาพเจ้าของบทภาพย์ปลุกใจลงพิมพ์ประกอบด้วย และด้วยสาเหตุที่ชิตเป็นที่พอพระทัย เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๙ จึงได้รับพระราชทานนามสกุลใหม่ว่า “บุรทัต” และสมรสกับนางจัน แต่ไม่มีบุตร

ในการแต่งคำประพันธ์ ชิต บุรทัต ใช้นามปากกาว่า “เจ้าเงาะ” “เอกชน” “แมวคราว” มีผลงานลงในนิตยสารต่าง ๆ และสุดท้ายทำงานประจำที่สำนักพิมพ์เอกชน

ชิต บุรทัต ถึงแก่กรรมเมื่อวันที่ ๒๗ เมษายน พ.ศ. ๒๔๘๕ ด้วยโรคกล้ามเนื้อ บ้านถนนวิสุทธิกษัตริย์ อายุได้ ๔๙ ปี

สาระน่ารู้

หลักธรรมสำคัญของสามัคคีเภทคำฉันท์

สะท้อนให้เห็นถึงการแตกความสามัคคีกันระหว่างเหล่ากษัตริย์ลิจฉวี เป็นสาเหตุนำไปสู่การเสียแคว้นวัชชีแก่พระเจ้าอชาตศัตรู ผู้ครองแคว้นมคธ ทั้งที่แต่เดิมนั้น กษัตริย์ลิจฉวีทุกพระองค์ล้วนตั้งมั่นอยู่ในธรรมที่เรียกว่า “อปรีหานิยธรรม” คือ ธรรมอันเป็นไปเพื่อเหตุแห่งความเจริญฝ่ายเดียว ผู้ปฏิบัติจะไม่เป็นไปในทางเสื่อม ได้แก่

๑. เมื่อมีราชกิจใด ก็ประชุมปรึกษากันในราชกิจนั้น ไม่เบียดหนายในการประชุม
๒. เมื่อมีประชุมก็ประชุมพร้อมเพรียงกัน และร่วมกันประกอบกิจอันควรกระทำอยู่เสมอ
๓. ถ้อยมั่นในจารีตประเพณีที่ดั่งงาม ประพฤติตามโดยไม่ดัดแปลง
๔. มีความเคารพยำเกรงผู้ที่อยู่ในฐานะเป็นผู้ใหญ่ และเชื่อฟังคำสั่งสอนของท่านผู้นั้น
๕. ไม่ประทุษร้ายข่มเหงบุตรและภรรยาของกันและกันด้วยประการใด ๆ
๖. ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นต่อเจดีย์สถานหรือสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ และกระทำการสักการะตามประเพณี
๗. อำนวยความคุ้มครองแก่พระอรหันต์ที่พำนักอยู่ในแคว้นวัชชีให้เป็นสุขและปลอดภัย

แนวทางในการวิจารณ์วรรณคดีและวรรณกรรม

เนื้อเรื่อง

ชิต บุรทัต เปิดเรื่องด้วยบทไหว้ครูตามธรรมเนียมของการแต่งฉันท์ และดำเนินเนื้อเรื่องตามลำดับเหตุการณ์ กล่าวถึงพระเจ้าอชาตศัตรูมีพระราชประสงค์จะยึดครองแคว้นวัชชี แต่ทรงเกรงกลัวพลังแห่งความสามัคคีของเหล่ากษัตริย์ลิจจวี จึงดำเนินอุบายให้วัสสการพราหมณ์เข้าไปบ่อนทำลายความสามัคคีจนสำเร็จ และกล่าวถึงพระเจ้าอชาตศัตรูจัดระเบียบปกครองแคว้นวัชชีและยกทัพกลับ เนื้อเรื่องคลี่คลายในตอนจบด้วยการสรุปสาเหตุของปัญหา

ตัวละคร

สามัคคีเภทคำฉันท์มีตัวละครสำคัญดังนี้

๑. **พระเจ้าอชาตศัตรู** ทรงเป็นพระมหากษัตริย์ที่ทรงตั้งพระทัยแน่วแน่ว่าจะต้องยึดครองแคว้นวัชชีให้ได้ โดยทรงใช้พระวินิจฉัยญาณตรึงตรองสถานการณ์ ไม่ได้ทรง رؤ่ความหรือประมาท เพราะทรงเห็นว่าหากใช้กำลังทหารเข้าโจมตี คงจะต้องสูญเสียทหารมากมายและประชาชนอาจได้รับความเดือดร้อน เนื่องจากกษัตริย์แคว้นวัชชีมีอธิปไตยปกครองบ้านเมืองพระองค์จึงดำเนินกุศโลบายให้วัสสการพราหมณ์ไปทำลายความสามัคคีของเหล่ากษัตริย์ลิจจวีก่อนแล้ว จึงยกทัพไป

๒. **วัสสการพราหมณ์** เป็นมหาอำมาตย์และที่ปรีชาราชการของพระเจ้าอชาตศัตรู มีสติปัญญาและฉลาดรอบรู้คัมภีร์พระเวทและศิลปศาสตร์ทั้งมวล ทุ่มเทชีวิตจิตใจด้วยการยอมถูกโบย ถูกโกนผม และถูกเนรเทศพลัดพรากจากบุตรภรรยา และมีความอดทนในการอาศัยอยู่ในแคว้นวัชชีเป็นเวลาสามปี เพื่อให้อุบายดำเนินไปอย่างแนบเนียน นับว่าวัสสการพราหมณ์เป็นบุคคลที่มีความรอบคอบ รู้จักรอโอกาสที่เหมาะสมอย่างมีสติ ทำให้งานประสบความสำเร็จ

๓. **กษัตริย์ลิจจวี** เป็นกษัตริย์ปกครองแคว้นวัชชี ปกครองแคว้นด้วยหลักธรรมาธิปไตยที่เรียกว่า วัชชีอธิปไตย ทำให้บ้านเมืองมั่งคั่งและมั่นคง ข้อเสียของเหล่ากษัตริย์ลิจจวีคือขาดการพิจารณาไตร่ตรองอย่างรอบคอบ ทำให้หลงเชื่อเล่ห์กลของวัสสการพราหมณ์อย่างง่ายดาย

ศิลปะการประพันธ์

๑. การใช้ถ้อยคำ

๑.๑ การใช้คำบาลี-สันสกฤต มีการใช้คำบาลี-สันสกฤตเป็นจำนวนมาก เช่น อิริรูป พیمان รมย์ ทิฆัมพร นภาลัย นคราภิบาล ทยาอุ อภิโพธิสมภาร

๑.๒ การใช้คำศัพท์ยาก มีการใช้คำโบราณซึ่งต้องค้นคว้าหาความหมาย เช่น ทลิต หมายความว่า ยากจน อะดัก หมายความว่า ลำบาก ร้อนใจ

๑.๓ การเล่นสัมผัสนอกสัมผัสใน ซึ่งในสัมผัสในมีทั้งสัมผัสสระและสัมผัสพยัญชนะ สัมผัสสระภายในวรรค เช่น

“จำจักหักด้วยปัญญา รอก่อนผ่อนหา

อุบายทำลายมูลความ”

สัมผัสพยัญชนะภายในวรรค เช่น

“ผูกไมตรีจิต

เชิงชิตชอบเชื่อง

กับหมู่ชาวเมือง

ฉันท้อชฌาลัย

เล่าเรื่องเคืองชุ่น

ว่าวุ่นวายใจ

จำเป็นมาใน

ตัวต่างแดนตน”

๑.๔ การเล่นสัมผัสเสียงคำพยัญชนะต้น เป็นการซ้ำคำพยัญชนะต้นซึ่งเป็นคำที่มีเสียงเดียวกัน เช่น ลวดลายระบายระบุงระหนาบ กระแหนะภาพกระหนกพัน

๒. การใช้สำนวนโวหารอุปมา ทำให้ผู้อ่านเห็นภาพพจน์ได้อย่างชัดเจน เช่น

“บราลีพิลาสศุภจรรยา

นาคูลประภัสสร

ทางหงส์ผจงพิจิตรงอน

ดุจกวักนภาลัย”

๓. การใช้คำประพันธ์ที่สัมพันธ์กับอารมณ์และความรู้สึกเหมาะสมกับเนื้อหา เช่น ใช้ อิทธิสังฉันท์ เพื่อถ่ายทอดอารมณ์โกรธหรือโมโหของตัวละคร

“ผันพระกายกระทืบพระบาทและอึง

พระศัพทสีหนาทพึง

สยอภ้ย

เอออูเหม่นะมิงชีข้างกระไร

ทุทาสสกุลฉะนี้ไฉน

ก็มาเป็น”

ใช้ อินทวิเชียรฉันท์ เพื่อถ่ายทอดอารมณ์เศร้า สงสารตัวละคร

“บงเนื้อก็เนื้อเต็น

พิศเส้นสรีร์ร้ว

ท้าวร้างและทั้งตัว

ก็ระริกกระริวไหว

แลหลังละลามโล

ทิตไ้อ์โละหลังไป

เพ่งผาดอนาถใจ

ระกระร่อยเพราะร่อยหวาย”

ข้อคิด คติคำสอน และความจรรยาโลงใจ

๑. มนุษย์ควรมีจิตใจแน่วแน่ตั้งมั่นอยู่ในความดี มีความสัมพันธ์สามัคคี เพราะถ้าขาดความสามัคคีแล้วย่อมก่อให้เกิดความวุ่นวายหรือความพินาศในที่สุด
๒. การคบคนหรือการตัดสินว่าผู้ใดเป็นคนดีหรือคนเลว ควรคิดพิจารณาอย่างรอบคอบ ไม่ควรเชื่อในคำพูดหรือไว้เนื้อเชื่อใจผู้อื่นมากเกินไป เพราะอาจนำผลร้ายมาสู่ตนและหมู่คณะ

การเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวัน

สมาชิกหรือหมู่คณะในสังคมใดที่มีความพร้อมเพียงไม่หวาดระแวงกันและกัน หมู่คณะนั้นย่อมประสบแต่ความสุขความเจริญ ยากที่ใครจะเอาชนะได้ ดังนั้น สมควรที่ผู้คนที่รวมตัวเป็นสมาคมหรือหมู่คณะทุกกลุ่ม ต้องใส่ใจคำนึงถึงความสามัคคีเป็นหลัก ที่แตกแยกไม่มีความสามัคคีก็ต้องเสริมสร้างให้บังเกิดมี ที่ปรองดองเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันก็รักษาให้คงไว้เป็นแบบอย่างและส่งเสริมให้มีมากยิ่งขึ้น

สรุป

สามัคคีเภทคำฉันท์ มีเนื้อหากล่าวถึงความสามัคคีของเหล่ากษัตริย์ลิจฉวีที่ถูกวัสสาร-พราหมณ์ยุยงจนทำให้แตกความสามัคคีและต้องเสียบ้านเมือง โดยมีจุดเด่นที่ความไพเราะของฉันท์ ซึ่งเลือกใช้ฉันท์ถึง ๑๘ ชนิด และกาพย์ ๒ ชนิด ได้อย่างสอดคล้องกับเนื้อความ

กิจกรรมบูรณาการ

กิจกรรมเสนอแนะ

๑. เลือกเขียนเรียงความ ๑ หัวข้อที่เกี่ยวกับเรื่องความสามัคคี ดังนี้

- ☆ ประเทศชาติจะก้าวไกล หากคนไทยรู้จักสามัคคี
- ☆ สมานฉันท์กลมเกลียว เป็นหนึ่งเดียวไทยทั้งผอง
- ☆ จะภาคไหนถิ่นใด รวมเป็นแดนไทยหนึ่งเดียว

๒. ร่วมกันจัดป้ายนิเทศอธิบายลักษณะคำประพันธ์ในเรื่อง สามัคคีเภทคำฉันท์ พร้อมตัวอย่างแผนผังของคำประพันธ์แต่ละชนิด

โครงการ

นักเรียนเลือกทำโครงการต่อไปนี้ ๑ หัวข้อ หรืออาจทำโครงการอื่นตามความสนใจ โดยให้เกี่ยวข้องกับเนื้อหาที่เรียน

๑. โครงการค้นคว้าข้อมูลเรื่องราวเกี่ยวกับการแตกความสามัคคีที่ส่งผลให้เกิดความเสียหายจากข่าวสารหรือประสบการณ์

๒. โครงการค้นคว้าข้อมูลเรื่องราวเกี่ยวกับความร่วมมือร่วมใจหรือความสามัคคีที่ส่งผลให้เกิดความสำเร็จ จากข่าวสารหรือประสบการณ์

๓. โครงการเขียนนิทานที่มีข้อคิดเกี่ยวกับความสามัคคีหรือการแตกความสามัคคีและวาดภาพประกอบ

การประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน

นักเรียนคิดว่าเหตุใดสมาชิกหรือหมู่คณะในสังคมใดที่มีความสามัคคีกลมเกลียวกัน จึงประสบแต่ความสุขความเจริญ

คำถามทบทวน

๑. ชิต บุรทัต เป็นกวีสำคัญในสมัยใด บอกประวัติพอสังเขป
๒. สามัคคีเภทคำฉันท์ แต่งด้วยคำประพันธ์ประเภทใดบ้าง และมีทั้งหมดกี่ชนิด
๓. วัสสการพราหมณ์เป็นบุคคลที่มีความสามารถในด้านใดเด่นชัดที่สุด
๔. นักเรียนคิดว่าพระเจ้าอชาตศัตรูทำถูกหรือไม่ที่คิดยกทัพไปรุกรานเหล่ากษัตริย์แห่งแคว้นวัชชี
๕. หากนักเรียนเป็นวัสสการพราหมณ์ นักเรียนจะเสนอคำแนะนำอย่างไรในเรื่องการยกทัพไปรุกรานเหล่ากษัตริย์แห่งแคว้นวัชชี
๖. วัสสการพราหมณ์เสนอกลอุบายอะไรต่อพระเจ้าอชาตศัตรู จงอธิบาย
๗. เหตุใดวัสสการพราหมณ์จึงต้องเที่ยวผูกไมตรีกับบรรดาชาวกรุงเวสาลี
๘. เหล่ากษัตริย์ลิจฉวีทรงยึดมั่นในหลักธรรมอะไร พร้อมอธิบายหลักธรรมดังกล่าว
๙. เหตุใดเหล่ากษัตริย์แห่งกรุงเวสาลีที่ก่อนเคยสามัคคีรักใคร่ปรองดองกันจึงได้แตกความสามัคคีกัน
๑๐. นักเรียนคิดว่าหากทั้งสองฝ่าย คือ กรุงราชคฤห์ของพระเจ้าอชาตศัตรุกับกรุงเวสาลีของเหล่ากษัตริย์ลิจฉวีทำศึกสู้รบด้วยกำลังความสามารถ ฝ่ายใดจะเป็นผู้ชนะ เพราะเหตุใด